

Ingrid Grønnestad

Demokratiet i lærebøkene

En analyse av demokratiforståelsen som formidles i seks lærebøker for fellesfaget samfunnsfag på videregående

Masteroppgave i POL 3901

Veileder: Jonathon Moses

Februar 2019

Demokratiet i lærebøkene

En analyse av demokratiforståelsen som formidles i seks lærebøker
for fellesfaget samfunnsfag på videregående

Abstract

This master thesis is an empirical study of six textbooks for social sciences at upper secondary level. The Norwegian school aims to promote democracy. However, democracy is an ambiguous term and can be understood in various ways. This thesis' aim is to map how it is conveyed in social science textbooks. The thesis' research question is:

What democratic understanding do social science textbooks at upper secondary convey?

To answer this question, I have applied a framework based on three theoretical perspectives of democracy: the liberal perspective, participatory democracy and deliberative democracy. The textbooks' text has been coded and analysed by using an analysis form. This form is based on an operationalisation of these three theoretical perspectives.

The results suggest that the textbooks mostly convey a democratic understanding influenced by the liberal perspective. The textbooks convey much information on the institutional aspects of democracy. Perspectives from participatory democracy are also conveyed, especially various kinds of active participation. However, participation's contribution to political efficacy is not conveyed. Even though some aspects of the deliberative perspective are found in the textbooks, a clear understanding of high-quality deliberation is not conveyed.

Sammendrag

Denne masteroppgaven er en empirisk undersøkelse av seks ulike lærebøker i fellesfaget samfunnsfag for den videregående opplæringen. Den norske skole har et mål om å fremme demokrati. 'Demokrati' kan imidlertid forstås på ulike måter og oppgavens hensikt er å kartlegge hvordan det formidles i samfunnsfaglærebøker. Oppgavens problemstilling lyder:

Hvilken demokratiforståelse formidles i lærebøker for fellesfaget samfunnsfag på videregående?

For å besvare problemstillingen er tre demokratiteoretiske perspektiver benyttet som analytisk rammeverk. De tre perspektivene er den liberale demokratiforståelsen, deltakerdemokratiet og det deliberative demokratiet. Lærebøkens tekstinnhold er kodet og analysert ved bruk av et analyseskjema som er bygget på en operasjonalisering av disse teoretiske perspektivene.

Resultatene forteller at demokratiforståelsen i lærebøkene preges i størst grad av perspektiver fra den liberale demokratiforståelsen. Særlig gjelder dette formidling av de institusjonelle sidene ved demokratiet. Lærebøkens demokratiforståelse preges i middels grad av deltakerdemokratiet. Ulike former for aktiv deltakelse formidles i alle lærebøkene. At deltakelse bidrar til selvutvikling for den som deltar formidles dog ikke. Selv om lærebøkene formidler enkelte sider ved det deliberative demokratiet kommer ikke kjennetegn ved god deliberasjon frem i lærebøkene.

Oppgavens profesjonsrelevans

Denne oppgaven er relevant for profesjonen 'Lektor i samfunnsfag' av flere grunner: (1) En lærebok er et sentralt hjelpemiddel i undervisningen og dens innhold vil kunne påvirke lærerens undervisning og elevenes læring (2) Opplæring i aktivt medborgerskap og demokratisk deltakelse er et uttrykt formål med samfunnsfaget gjennom læreplanen (3) Gjennom arbeidet med oppgaven har jeg fått et innblikk i ulike lærebøker jeg kan anvende som ferdigutdannet lektor i samfunnsfag.

Forord

Denne masteroppgaven markerer slutten på min endeløse studentkarriere. Det skal bli godt å «komme seg ut i arbeidslivet» og endelig få brukt det jeg har lært.

Det er mange som skal takkes for at denne masteroppgaven kom i havn.

For det første vil jeg takke min hovedveileder Jonathon Moses som sa seg villig til å veilede på kort varsel, og som tålmodig har svart på mine spørsmål med gode og konstruktive tilbakemeldinger. Biveileder Trond Solhaug skal også takkes for nyttige innspill og gode råd.

Jeg vil også takke til ansatte ved Biblioteket på Dragvoll hvor jeg deltok på et Nvivo-kurs i høst. Takket være dere har bruken av Nvivo ikke bydd på store utfordringer.

Videre vil jeg takke Aschehoug forlag som har vært behjelpelig med tilgang til læreboken *Fokus* elektronisk, og takk til Fagbokforlaget for elektronisk tilgang til læreboken *Streif* og fysisk tilgang til læreboken *Ditt Samfunn*.

Heidi Valved hjalp meg med å få tilgang til å lese hennes masteroppgave, tusen takk.

En stor takk må også rettes til familie, venner og kjæresten min som har støttet meg i arbeidet og hjulpet meg med korrekturlesing. En særlig takk til Hilde Sjo Førre, min personlige master-motivator, jeg gleder meg til å feire denne innleveringen med deg!

Stavanger, februar 2019

Ingrid Grønnestad

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Presentasjon av oppgavens tema og hensikt.....	1
1.2	Bakgrunn for valg av tema: aktualisering og kontekstualisering	1
1.3	Problemstilling og avklaringer	3
1.4	Kunnskapsløftet og demokratiopplæring.....	4
1.5	Tidligere forskning på skolens demokratiopplæring	6
1.6	Opgavens oppbygning	8
2	Teori	11
2.1	Den pedagogiske teksten	11
2.1.1	Lærebokens kjennetegn.....	11
2.1.2	Lærebokens utforming	12
2.1.3	Lærebokens rolle og bruk i skolen	12
2.2	Medborgerskapsteori	13
2.2.1	Medborgerskap.....	13
2.2.2	Tykt og tynt medborgerskap	14
2.3	Demokratiteori.....	14
2.3.1	Hva er demokrati?	15
2.3.2	Liberal demokratiforståelse: deltakelse som representasjon.....	15
2.3.3	Deltakerdemokratiet: direkte deltakelse utenfor valgkanalen	17
2.3.4	Det deliberative demokratiet: deltakelse gjennom deliberasjon	18
2.3.5	Analyseskjema	19
2.4	Opplæring om, i og for demokrati	21
2.5	Forventninger til funn.....	22
3	Metode.....	23
3.1	Valg av forskningsmetode	23
3.1.1	Idealtyper som rammeverk for tekstanalyse.....	23
3.1.2	Kvantitativ og kvalitativ tekstanalyse	24
3.2	Utvalg	25
3.2.1	Kort presentasjon av lærebøkene og utvalgte kapitler	27
3.3	Forskerrollen.....	28
3.4	Gjennomføringen av analysen	28
3.4.1	Koding.....	28
3.4.2	Å se etter mønster.....	31
3.5	Studiens kvalitet	32

3.5.1	Reliabilitet: forskningens pålitelighet	32
3.5.2	Validitet: forskningens gyldighet	33
4	Resultater.....	37
4.1	Liberal demokratiforståelse	37
4.1.1	Frihet og rettigheter	37
4.1.2	Maktfordeling	38
4.1.3	Representativt styre og institusjoner	39
4.1.4	Deltakelse som representasjon	40
4.1.5	Politiske partier	42
4.2	Deltakerdemokratiet	42
4.2.1	Deltakelsens utdannende rolle.....	43
4.2.2	Kollektiv bevissthet.....	43
4.2.3	Å bevare medborgerens engasjement – deltakelse er viktig	44
4.2.4	Direkte deltakelse utenfor valgkanalen	44
4.3	Det deliberative demokratiet	46
4.3.1	Egne meninger.....	46
4.3.2	Vurdere argumenter.....	47
4.3.3	Deltakelse i deliberative diskusjoner.....	48
4.4	Oppsummering av resultater.....	49
5	Diskusjon.....	51
5.1	Eksplisitte fremstillinger av demokratiforståelsene	51
5.2	Liberal demokratiforståelse: deltakelse som representasjon	51
5.3	Deltakerdemokratiet: direkte deltakelse utenfor valgkanalen	54
5.4	Det deliberative demokratiet: deltakelse gjennom deliberasjon.....	56
6	Konklusjon	59
6.1	Innspill til videre forskning	60
	Litteraturliste	61
	Appendix	69
	Vedlegg 1: Epost sendt til de videregående skolene	69
	Vedlegg 2: Tolkningsgrunnlag <i>Fokus</i>	71
	Vedlegg 3: Tolkningsgrunnlag <i>Delta!</i>	79
	Vedlegg 4: Tolkningsgrunnlag <i>Ditt Samfunn</i>	89
	Vedlegg 5: Tolkningsgrunnlag <i>Radar</i>	95
	Vedlegg 6: Tolkningsgrunnlag <i>Prolog</i>	103
	Vedlegg 7: Tolkningsgrunnlag <i>Streif</i>	109

Tabelloversikt

Tabell 1: Analyseskjema.....	20
Tabell 2: Resultater fra skolenes bruk av lærebøker.....	26
Tabell 3: Lærebøker som inngår i analysen.....	27

1 Innledning

1.1 Presentasjon av oppgavens tema og hensikt

Skolens demokratiopplæring er masteroppgavens overordnede tema. Oppgavens hensikt er å kartlegge demokratiforståelsen som formidles i seks samfunnsfaglære bøker med utgangspunkt i tre demokratiteoretiske perspektiver. I kapittel 1 vil jeg videre presentere bakgrunnen for valg av tema, oppgavens problemstilling og avklaringer rundt problemstillingen, læreplanverkets omtale av demokrati og tidligere forskning på demokratiopplæring. Jeg avslutter kapittel 1 med å presentere oppgavens oppbygning.

1.2 Bakgrunn for valg av tema: aktualisering og kontekstualisering

Demokratiet fordrer medborgere som har et demokratisk verdigrunnlag og en demokratisk handlingskompetanse (Kymlicka og Norman, 1994, ss.352-353; Kivisto og Faist, 2007, ss.13-14). Det er imidlertid ingen selvfølge at unge borgere automatisk integreres i demokratiet understreker Børhaug (2008, s.262). Både politikere og forskere er urolige over den lave valgdeltakelsen blant unge voksne i vestlige demokratier (Ødegård, 2014, s.196). Demokratiet trues også av ekstreme politiske holdninger. I Norge ble slike holdninger til en brutal virkelighet 22. juli 2011 (Anker og von der Lippe, 2015, s.85). Erkjennelsen av at demokratiet er sårbart har gjort at behovet for demokratiopplæring har fått økt fokus blant politikere og forskere. Skolen har en viktig rolle i demokratiopplæringen (Bîrzéa, 2000, s.69; Hughes og Sears, 2008, ss.125-126).

Skoles demokratiske samfunnsmandat slås fast allerede i Opplæringslovens paragraf 1-1; «opplæringa ... skal fremje demokrati, likestilling og vitskapleg tenkjemåte» (Kunnskapsdepartementet, 1998). Mandatet spesifiseres også i nåværende læreplan; Læreplanverket for Kunnskapsløftet (LK06) (Utdanningsdirektoratet, 2016), og fremheves som ett av tre hovedtemaer i den pågående fagfornyelsen av læreplaner (Kunnskapsdepartementet, 2016, s.38). Samfunnsfaget spiller en viktig rolle som formidler av dette mandatet og skal bla. skape oppslutning om demokratiske verdier og stimulere til demokratisk deltakelse (Utdanningsdirektoratet, 2013, s.1). En forutsetning for denne oppgaven er imidlertid at begrepet 'demokrati' kan forstås på ulike måter (Eriksen, 1995, s.12).

Den liberale demokratiforståelsen, deltakerdemokratiet og det deliberative demokratiet representerer ulike teoretiske perspektiver på hva som er demokratiets kjerne og hvordan medborgeren skal delta. Liberale vektlegger individets rettigheter og friheter, og medborgeren deltar indirekte via representative kanaler (Hobbes, 1651; Locke, 1690; Schumpeter, [1942]

1962; Dahl, 1961). Deltakerdemokratiet setter deltakelsen i fokus og ønsker en vid deltakelse. Dette er avgjørende for at borgeren skal utvikle demokratisk bevissthet (Rousseau, 1762; Pateman, 1970). Det deliberative demokratiet trekker frem deliberativ kommunikasjon som det sentrale elementet og vektlegger prosessen bak medborgerens meninger (Dewey, 1966; Habermas, 1994; Fishkin, 2009). Hvilken forståelse skolen formidler vil gi ulike konsekvenser for demokratiopplæringen, og derfor er bevissthet rundt demokratiopplæringen viktig (Stray, 2011; Solhaug og Børhaug, 2012; Samuelsson, 2013; Stenshorne og Ballangrud, 2014; Borgebund, 2015). Skolens innhold styres i stor grad av læreplanverket, men ifølge både Stray (2012, s.17) og Briseid (2012) mangler LK06 en tydelig avklaring på hvordan man skal forstå skolens demokratibegrep. Dersom læreplanverkets demokratibegrep er utydelig er det vanskeligere for samfunnsfaglærerne å være bevisste på demokratiforståelsen de formidler i sin undervisning.

Som et hjelpemiddel i undervisningen spiller fortsatt læreboken en sentral rolle (Skjelbred, Solstad og Aamotsbakken, 2005; Juuhl, Horntvedt og Skjelbred, 2010; Hodgson, Rønning og Tomlinson, 2012; Gilje, mfl., 2016). Koritzinsky (2014, s.231) forteller at både lærere og elever kan oppfatte læreboken som 'pensum' som skal gjennomgås i løpet av skoleåret. Lærerne bruker læreboken til å planlegge undervisning og vurderingsarbeid. Ifølge Sætre (2015, s.139) er læreboken «det viktigste læremiddelet i elevenes møte med sitt fag». Pingel (2010, s.37) forklarer at læreboken anses som et identitetsskapende verktøy. Hvilke sider ved demokratiet som formidles i lærebokteksten kan derfor påvirke demokratiopplæringen, og jeg finner det veldig interessant å kartlegge hvilken demokratiforståelse samfunnsfaglærebøkene formidler.

Det må imidlertid understrekes at samfunnsfaglærebøker ikke er skolens eneste innfallsvinkel til demokratiopplæring. Bruk av andre læremidler og undervisningsmetoder, lærernes egen demokratiforståelse, skolekulturen, samt elevenes deltakelse i elevrådet, valg av arbeidsmåter og i vurderingsarbeidet, er andre måter skolen forvalter sitt demokratimandat på (Koritzinsky, 2014, s.114). I tillegg vil elevenes familie og venner, deres deltakelse i lokalmiljøet og fritidsaktiviteter, og medias påvirkning være andre kanaler for demokratiopplæring. Hver elev har også en særegen personlighet med egne interesser og evner. Hvordan elevene oppfatter demokratiet og sin rolle i demokratiet inngår i et komplekst samspill hvor det er vanskelig å fastslå vektingen av de ulike påvirkningskanalene (Børhaug, 2008, s.263). I denne oppgaven kartlegger jeg innholdet til én påvirkningskanal, men er samtidig bevisst på demokratiopplæringens kompleksitet.

1.3 Problemstilling og avklaringer

Basert på den foregående redegjørelsen presenterer denne oppgaven følgende problemstilling:

Hvilken demokratiforståelse formidles i lærebøker for fellesfaget samfunnsfag på videregående?

For å besvare problemstillingen analyseres seks utvalgte lærebøker¹ i lys av en liberal demokratiforståelse, deltakerdemokratiet og deliberativ² demokratiforståelse. Disse tre teoretiske perspektivene er fremtredende demokratiforståelser innenfor statsvitenskapen (Eriksen, 1995, s.13) og Habermas³ (1994) har presentert et skille mellom disse tre forståelsene. I tillegg brukte Utdanningsdirektoratet (2010) disse for å kartlegge temaer knyttet til menneskerettigheter og demokratiforståelse i hele læreplanverket. Jeg anser dermed disse tre forståelsene som relevante for å kartlegge demokratiforståelsen i samfunnsfaglærebøker. Det analytiske bidraget fra demokratiteori fremheves også av andre som har forsket på skolens demokratiopplæring (Børhaug, 2007; Briseid, 2012; Solhaug og Børhaug, 2012; Samuelsson, 2013). Både Stray (2012, s.17) og Børhaug (2008, s.271) mener det gjerne kan være et tettere bånd mellom statsvitenskapens teoretiske bidrag og skolens tilnærming til demokrati. Jeg ønsker med denne oppgaven å bidra med statsvitenskapelige perspektiver på samfunnsfaglærebøkers tekstinnhold.

Bruken av ordet *formidles* i problemstillingen handler om hvordan demokratiforståelsen kommer til uttrykk gjennom den observerbare teksten. Jeg har med andre ord ikke til hensikt å avdekke lærebokforfatterens intensjoner bak teksten, jeg har heller ikke undersøkt deres egen demokratiforståelse. Det jeg ønsker er kun å analysere demokratiforståelsen som formidles i teksten slik den foreligger. Analysen er likevel basert på *min tolkning* av teksten ut ifra en operasjonalisering av de tre teoretiske demokratiforståelsene. Metodekapittelet vil utbrodere fordeler og utfordringer ved metodevalget og redegjør for selve gjennomføringen av lærebokanalysen.

¹ Kapittel 2.1 utdyper hva en lærebok er, samt dens utforming, rolle og bruk i skolen.

² Ordet deliberasjon kan på norsk forklares med samtale eller dialog ifølge Solhaug og Børhaug (2012, s.38). Som kapittel 2.3.4 vil utdype kvalifiserer imidlertid ikke alle samtaler eller dialoger som deliberasjon. Jeg har derfor valgt å bruke begrepet 'deliberativ' fordi jeg synes det gir en tydeligere fremstilling av demokratiforståelsen, selv om dette er et relativt nytt begrep på norsk (Eriksen og Weigård, 1999, s.152).

³ Habermas (1994) skiller mellom en liberal, republikansk og deliberativ demokratimodell. Den republikanske modellen har inspirert deltakerdemokratiet.

Valget om å analysere lærebøker fra videregående gjør at grunnskolens lærebøker faller utenfor denne analysen. På videregående er samfunnsfag et eget fag, mens i grunnskolen er faget sammensatt av historie, geografi og samfunnskunnskap (Utdanningsdirektoratet, 2013, s.8). Jeg antok at temaet 'demokrati' kunne ha et større omfang i lærebøker for videregående og vise større variasjon i demokratiforståelse enn lærebøker for grunnskolen. Kompetansemålene for videregående har også 'politikk og demokrati' som et hovedtema (Utdanningsdirektoratet, 2013, s.9). Videre nærmer elevene seg stemmerettslig alder og jeg fant det ekstra interessant å analysere lærebøker for videregående.

Skolens demokratiopplæring er et vidt tema og jeg vurderte ulike metodiske innfallsvinkler til oppgaven. Jeg startet med en intensjon om å intervjuere lærernes demokratiforståelse. Valget falt på en analyse av lærebøker pga. tidsmessige begrensninger da det kunne bli utfordrende å få intervjuet et stort nok antall lærere til å skrive en god masteroppgave. I tillegg, siden den offentlige godkjenningsordningen for lærebøker ble avskaffet i 2000 (Koritzinsky, 2014, s.232) er det viktig at forskning bidrar med et våkent blikk på lærebøkens tekstinnhold.

1.4 Kunnskapsløftet og demokratiopplæring

Læreplanverket er malen for utformingen av en lærebok, og derfor bør en lærebok vurderes ut fra læreplanverkets innhold, ifølge Sætre (2015, s.139). Jeg vil i dette del-kapittelet presentere hvordan LK06 omtaler demokrati.

Kunnskapsløftet kom i 2006 og samfunnsfaget inngikk i læreplanrevisjonen fra 2013 (Koritzinsky, 2014, s.57). Dette læreplanverket gjelder fram til fagfornyelsen av læreplaner etter planen skal ferdigstilles høsten 2020⁴ (Utdanningsdirektoratet, 2018). Læreplanverket er omfattende og består av Generell del, Læringsplakaten og fagspesifikke deler. Generell del utdyper Opplæringslovens formålsparagraf og angir skolens verdisyn og opplærings overordnede mål. Å «fremme demokrati» gjentas som et av skolens mål og det demokratiske fellesskapet fremheves. Gjennom opplæringen skal elevene «utvikle samhørighet med andre folk og menneskenes felles livsmiljø, slik at vårt land blir et skapende medlem av verdenssamfunnet» (Utdanningsdirektoratet, u.d.a., s.2). Læringsplakaten tydeliggjør skoleeier

⁴Det er fastsatt en ny overordnet del som skal erstatte læreplanens Generelle del, men den er ikke iverksatt. De fagspesifikke planene har vært på høring, men er ikke vedtatt. Disse presenteres derfor ikke her fordi de ikke utgjør grunnlaget for utformingen av lærebøkene som er analysert i oppgaven.

som ansvarlig for opplæringen og skoleeier skal blant annet «stimulere elevenes ... evne til demokratiforståelse og demokratisk deltakelse» (Utdanningsdirektoratet, u.d.b, s.2).

Den fagspesifikke delen omtaler bla. fagets rammer, dets formål, samt mål for elevens individuelle læringsutbytte. Samfunnsfaget på videregående har tre undervisningstimer per uke. Formålet med faget understreker demokratiopplæringen;

I et *demokratisk* samfunn er verdier som medvirkning og likeverd viktige prinsipper. Sentralt i arbeidet med samfunnsfaget står *forståelse av og oppslutning om grunnleggende menneskerettigheter, demokratiske verdier og likestilling*. Faget skal stimulere til og gi erfaring med *aktivt medborgerskap og demokratisk deltakelse*. (Utdanningsdirektoratet, 2013, s.1, kursiv lagt til).

LK06 er målstyrt og omfatter både kunnskapsmål og ferdighetsmål. Grunnleggende ferdigheter gjelder alle skolefag og særlig relevant for den deliberative demokratiforståelsen er læreplanens omtale av muntlige ferdigheter. Selv om læreplanen ikke omtaler demokrati her påpeker den at «muntlige ferdigheter handler også om å lytte til, vurdere, gi respons på og videreutvikle innspill fra andre» (Utdanningsdirektoratet, 2013, s.4).

For undervisningen er kompetansemålene særlig styrende og Sætre (2015, s.141) understreker at læreboken skal hjelpe eleven med å nå kompetansemålene som er nedfelt i læreplanen. Kompetansemålene har 'politikk og demokrati' som ett av fire hovedområder, jeg har valgt å fokusere på dette området i analysen av lærebøkene. Kompetansemål som er særlig relevante for denne oppgaven er da:

- gjøre rede for styreformen og de viktigste politiske styringsorganene i Norge, både norske og samiske, og drøfte flertallsdemokratiet
- analysere grunnleggende forskjeller mellom de politiske partiene i Norge (Utdanningsdirektoratet, 2013, s.9)

Disse kompetansemålene vektlegger de politiske styringsorganene og de politiske partiene i Norge, og kan knyttes til en liberal demokratiforståelse. Et kompetansemål som kan knyttes til den deltakende og deliberative demokratiforståelsen er:

- utforske og diskutere hvordan man kan være med i og påvirke det politiske systemet gjennom å bruke ulike kanaler for påvirkning (Utdanningsdirektoratet, 2013, s.9).

Detaljstyringen i LK06 er kraftig redusert fra foregående læreplan, L97, som hadde for sterk påvirkning på både lærebøkens innhold og lærerens undervisning. LK06 skulle skape mer rom for forlagene og lærebokforfatterne i utformingen av lærebøker og gi lærere større «handlefrihet» i undervisningen (Skrunes, 2010, s.64; Thuen, 2010, s.283).

1.5 Tidligere forskning på skolens demokratiopplæring

Skolens demokratiopplæring er et vidt tema. Ulike doktorgrader, mastergrader og artikler, samt generelle kartleggingsstudier har vektlagt ulike sider ved temaet. Dette delkapittelet er ikke en komplett redegjørelse for hele forskningsfeltet, men her presenteres et utvalg av tidligere forskning som anses som særlig relevant for denne oppgaven.

Civic Education Study fra 2001 (CES) og International Civic and Citizenship Education Study (ICCS) fra 2009 og 2016 er aktuelle kartleggingsstudier. Disse studiene undersøker ungdomsskoleelevers kunnskaper om og syn på demokratiet, samt lærernes syn på undervisningen. I CES fra 2001 oppga 80% av ungdomsskolelærerne at demokratiundervisningen deres vektlegger kunnskapsformidling. Samtidig mente over 90% av lærerne at opplæringen heller *burde* vektlegge elevenes kritiske tenkning, elevenes sosiale og politiske deltakelse og utvikling av demokratiske verdier. Undersøkelsen avdekket en uoverensstemmelse mellom lærernes oppfattelse av hvordan demokratiopplæringen *er*, og *bør* være (Mikkelsen, mfl., 2001, ss.227-228). ICCS fra 2016 bekrefter at norske ungdomsskoleelever har «høyt kunnskapsnivå og god forståelse av demokrati, samfunnssystemer og demokratiske prinsipper» (Huang, mfl., 2017, s.8). Studien finner imidlertid ingen sammenheng mellom høyt kunnskapsnivå og økt samfunnspolitisk engasjement. Unntakene er deltakelse i skoledemokratiet og elevenes intensjon om valgdeltakelse (s.97). Stemmegiving og å innhente informasjon om kandidatene i forkant av valg er den deltakelsesformen flest elever antar at de kommer til å benytte som voksne (s.89). I tillegg viser studien at undervisningen preges av læreboken, selv om andre undervisningsmetoder også benyttes (s.133).

Stray (2009, s.9) er kritisk til disse kartleggingsstudiene. Hun mener at funn om elevers høye kunnskapsnivå fungerer som «en sovepute for den norske diskusjonen om medborgerskap og utdanning». Norske elever fremstilles som demokratiske per definisjon uten at man ser på hvordan demokratiopplæringen gjennomføres eller hvordan den fremstilles i læreplanverket. Stray (2009) analyserte LK06 i sin doktorgrad og fant at det er lite *konkret på hvordan* skolen skal utvikle elevenes demokratiforståelse og demokratiske deltakelse. Hun mener at LK06 vektlegger læring om demokrati og opplæring til det representative demokratiet (ss.161-162). Briseid (2012) har også analysert Kunnskapsløftets demokratibegrep og fant at læreplanverkets deler ikke formidler en konsistent demokratiforståelse. Generell del fremhever demokratiet som et felles verdigrunnlag og en felles referanseramme. Elevene skal utvikle en demokratisk tilhørighet og identitet. Formålsparagrafen for samfunnsfag fremhever demokratisk deltakelse

og aktivt medborgerskap som sentrale begreper. Her finnes innslag av både den deltakende og deliberative demokratiforståelsen. Samtidig er læreplanen preget av den liberale forståelsen grunnet de individuelle kompetansemålenes forrang. Ulike demokratiforståelser nevnes ikke eksplisitt, men kommer til uttrykk indirekte gjennom formuleringene i LK06. Nordvik (2014) fant i sin masteroppgave liknende svar som Briseid (2012); læreplanverkets deler er ikke konsistente. Generell del fremmer det kulturelle fellesskapet, mens i læreplaner for fag står det liberale perspektivet sterkt. Målformuleringene i den fagspesifikke delen antyder et deliberativt syn hvor elevene skal diskutere og utvikle kritisk tenkning, men Nordvik (2014, ss.95-96) konkluderer med at den liberale demokratiforståelsen står sterkt. Stray og Sætra (2015) har skrevet en artikkel om hvordan lærere på videregående forholder seg til læreplanverkets ulike deler. Lærerne forteller at det økte kravet til karaktersetting og resultatorientering gjør at læreplanens generelle del går i glemmeboken og at kompetansemålene styrer de faglige rammebetingelsene (Stray og Sætra, 2015, s.465). Tvetter (2016) fant i sin masteroppgave at lærebøkernes «kvalitet, spesielt deres informasjonsmengde, struktur og *dekning av kompetansemålene*» er hensyn som særlig avgjør i hvilken grad og hvordan læreboken i samfunnsfag brukes (ss.55-56, kursiv lagt til). Samuelsson (2013) intervjuet fem lærere for å undersøke om det deliberative demokratiet preget lærernes demokratiforståelse. Han fant få spor av deliberative tanker og mente at norske myndigheter bør vektlegge dette i skolen (ss.60-61).

Angående tidligere lærebokanalyser har Lorentzen og Røthing (2017) analysert hvordan lærebøker for ungdomstrinnet tematiserer demokrati. De fant at;

lærebøkene for samfunnskunnskap behandler ... i hovedsak demokrati ved å beskrive formelle politiske institusjoner og organiseringen av disse. Demokrati knyttes til frie valg, ytringsfrihet, organisasjonsfrihet, lokaldemokratiet og historiske demokratiseringsprosesser i Vesten, og på den måten til informasjon *om* formell politisk organisering (Lorentzen og Røthing, 2017, s.125).

Børhaug og Christophersen (2012) har analysert fem lærebøker for ungdomstrinnet for å undersøke hvilket samfunnsbilde som formidles i bøkene. De fant at fremstillingen av det politiske systemet omhandler parlamentarismen og maktfordeling. I tillegg nevnes ulike kanaler for deltakelse. Begrunnelse for deltakelse baseres på at enkeltmennesket kan påvirke politiske prosesser som er viktige for en selv. I tillegg vektlegger bøkene de politiske partiene rundt en høyre-venstre akse (ss.61-62). Mangfoldet i hvordan demokrati kan forstås kommer i liten grad frem ifølge Børhaug og Christophersen (2012, s.43). Børhaug (2011) har analysert hvordan motivasjonen for politisk deltakelse fremstilles i lærebøker for videregående. Han fant

at begrepet 'politisk deltakelse' ikke brukes systematisk. Bøkene refererer til ulike typer av politisk deltakelse, hvor valgdeltakelse har størst innflytelse (s.29). De grunngir til en viss grad hvorfor elevene skal delta (s.30). Deltakelse i demokratiet formidles som en plikt (s.32). Bøkene referer lite til selvutviklingen ved deltakelse som er viktig for deltakerdemokratiet (ss.32-33). Nye former for politisk deltakelse gjennom kommunikasjonsteknologi og deltakelse i deliberative debattforum er fraværende (s.35). I sin masteroppgave undersøkte Valved (2012) hvordan seks lærebøker for videregående problematiserte demokratiet. Hun analyserte seks av ni aktuelle lærebøker og forholdt seg til hovedområdet 'politikk og demokrati' i lærebøkene (ss.24-25). Valved (2012) brukte Diamond og Morlinos (2005 i Valved, 2012, s.13) åtte krav til kvalitet i demokratiet som utgangspunkt for sin analyse. Hennes teoretiske rammeverk er dermed annerledes enn denne oppgavens, selv om de ulike demokratiforståelsene også kom til uttrykk gjennom hennes analyse. Valved presenterte konkurransedemokratiet, som er en variant innenfor den liberale demokratiforståelsen, i tillegg til deltakerdemokratiet og det deliberative demokratiet som ulike demokratimodeller. Ifølge hennes analyser kommer deltakerdemokratiet tydeligst frem, særlig gjennom læreboken *Ny Agenda* som bruker begrepet eksplisitt (s.37; s.78). Konkurransedemokratiet kommer lite frem (s.78), lærebøkens fremstilling av deltakelse domineres av valg og stemmegiving (ss.73-74), og leseren får ingen eksplisitt forståelse av de ulike demokratiforståelsene, foruten deltakerdemokratiet (s.79).

Jeg har nå presentert et utvalg av tidligere forskning og vil kort kommentere hvor denne oppgaven føyer seg inn i rekken av forskningen. Oppgavens mål er å bidra til bevisstgjøringen rundt skolens demokratiopplæring gjennom å kartlegge demokratiforståelsen som formidles i samfunnsfaglærebøker. Selv om Børhaug (2011) og Valveds (2012) studier har flere likhetstrekk ved denne oppgaven, fokuserer vi på ulike aspekter. Børhaug (2011) fokuserer på hvordan demokratisk deltakelse formidles og Valved (2012) vektlegger hvordan demokratiet problematiseres. Denne oppgaven er mer generell kartlegging av hvordan demokrati formidles gjennom å bruke tre demokratiteoretiske perspektiver. Fire av lærebøkene jeg analyserer er også publisert etter 2013 og ikke inkludert i Børhaug (2011) og Valveds (2012) analyser.

1.6 Oppgavens oppbygning

I kapittel 1 har jeg presentert oppgavens tema, dens problemstilling, LK06s omtale av demokrati, og tidligere forskning på skolens demokratiopplæring. Kapittel 2 følger opp med å redegjøre for oppgavens teoretiske utgangspunkt og perspektiver. Siden lærebøker utgjør oppgavens analyseenheter vil en redegjørelse for hva en lærebok er, samt dens rolle, utforming

og bruk i skolen presenteres først. Deretter spesifiseres begrepet 'medborgerskap' fordi det er et viktig begrep i denne oppgaven. Medborgeren er demokratiets mest basale element og et viktig skille mellom demokratiforståelsene går på grad av medborgerens deltakelse. Videre redegjør kapittel 2 for de ulike demokratiforståelsene som utgjør oppgavens analytiske rammeverk. Demokratiteori som utdyper den liberale demokratiforståelsen, deltakerdemokratiet og det deliberative demokratiet presenteres i del-kapittel 2.3. Kapittel 2 redegjør videre for ulike syn på samfunnsfagets demokratiopplæring. Disse synene kan knyttes både til ulike syn på medborgerskap og de ulike demokratiforståelsene. Kapittelet avsluttes ved at jeg presenterer mine forventninger til funn i lærebøkene.

Kapittel 3 redegjør for oppgavens metode. Her presenterer jeg valg av forskningsmetode, bruk av idealtyper som rammeverk for tekstanalysen og ulike tilnærminger til analysen. Deretter forklarer jeg hvorfor og hvordan jeg kom frem til oppgavens empiriske utvalg. Kapittelet redegjør også for forskerrollen og presenterer en gjennomgang av analysen. Til slutt vil kapittel 3 drøfte oppgavens kvalitet gjennom kvalitetsmålene reliabilitet og validitet.

Studiens resultater presenteres i kapittel 4. Her vil hovedfunn trekkes frem for å besvare oppgavens problemstilling. Funnene presenteres ved hjelp av de ulike demokratiforståelsene. Oppgavens hovedresultater, sett i lys av problemstillingen, tidligere forskning og teori, diskuteres i kapittel 5. Til slutt vil jeg konkludere i kapittel 6 ved å trekke frem oppgavens viktigste funn og komme med innspill til videre forskning.

2 Teori

Dette kapittelet presenterer teoretiske perspektiver som er relevante for oppgavens problemstilling. Kapittelet starter med å redegjøre for hva en lærebok er, hvordan den utformes, samt dens rolle i skolen. Videre presenteres medborgerskapsteori siden medborgerskap er et viktig begrep i denne oppgaven. Deretter rettes blikket mot demokratiteori som utgjør oppgavens analytiske innfallsvinkel. Teoretiske perspektiver tilknyttet den liberale demokratiforståelsen, deltakerdemokratiet og det deliberative demokratiet vil bli presentert. Videre presenterer teorikapittelet ulike syn på demokratiopplæring i samfunnsfaget fordi disse synene kan knyttes til de tre demokratiforståelsene. Til slutt presenterer jeg mine forventninger til funn i lærebøkene.

2.1 Den pedagogiske teksten

Denne oppgaven analyserer demokratiforståelsen i seks lærebøker⁵, derfor er det nødvendig å redegjøre for hva som kjennetegner en lærebok, hvordan den utformes og dens rolle og bruk i skolen. Dette del-kapittelet presenterer først noen kjennetegn på en lærebok.

2.1.1 Lærebokens kjennetegn

Skrunes (2010, s.33) mener det er vanskelig å innføre én bestemt definisjon på en lærebok, men den har likevel visse kjennetegn som gjør at den skiller seg fra andre tekster. Ett kjennetegn er at en lærebok er en pedagogisk tekst. Formålet til en pedagogisk tekst er ikke å komme opp med ny kunnskap, men å formidle etablert kunnskap (Selander, 1988, s.17). Denne kunnskapen formidles i en sammensatt tekst ved hjelp av ulike virkemidler; bilder, grafer, valg av layout, og ulike verbale framstillinger. I denne oppgaven er det lærebøkernes løpende tekst som ligger til grunn for analysen. Læreboken kjennetegnes også ved at den må samsvare med ulike pedagogiske krav fordi den inngår i en bestemt kontekst; undervisning og læring. At læreboken brukes av både lærere og elever er et viktig utgangspunkt for denne oppgaven. Læreboken skal gi et felles utgangspunkt for læring for elever på samme alderstrinn (Skjelbred, mfl., 2017, s.11). Lærebokens intensjon er å lære noe til noen; å informere, opplyse og å skape forståelse og refleksjon rundt et gitt tema (Knudsen og Aamotsbakken, 2010, s.18). Hvordan læreboken er didaktisk og pedagogisk tilrettelagt er ikke analysert i denne oppgaven. Et siste

⁵ Lærebøkene har også læringsressurser på nett, men disse inngår ikke i analysen. Sætre (2015, s.156) erfarer at mange foretrekker papirformen, selv om både lærere og elever har tilgang på digitale lærebøker. Det er den trykte læreboken jeg analyserer.

kjennetegn er at kunnskapen læreboken formidler skal «kunne kontrolleres og prøves» (Sætre, 2015, s.140).

2.1.2 Lærebokens utforming

For å forstå utgangspunktet for lærebokens tekstinnhold er det viktig å vite at dens utforming påvirkes av flere variabler. Opplæringsloven og læreplanverket reflekterer hva samfunnet anser som gode kunnskaper og verdier som skal formidles til fremtidige generasjoner (Skjelbred, mfl. 2017, ss.9-10). Læreboken må derfor «utformes og brukes i samsvar med prinsippene i den nasjonale læreplanen» (Utdanningsdirektoratet, u.d.a, s.12). Likevel, som fortalt tidligere er ikke kompetansemålene i LK06 detaljerte. Dette gir frihet til forfatterne og forlagene i selve utformingen av læreboken (Skrunes, 2010, s.64). I tillegg til læreplanverket vil vitenskapen som faget springer ut ifra prege lærebokens innhold (Sætre, 2015, s.141). For samfunnsfaget er sosiologi, sosialantropologi og statsvitenskap grunnleggende vitenskapsdisipliner (Koritzinsky, 2014, s.14). Videre vil læreboken alltid preges av pedagogiske valg siden den skal formidle kunnskap til elever (Skjelbred, mfl., 2017, s.11). Læreboken skal dermed formidle de politiske målsetningene i samfunnet uttrykt i læreplanverket, fagkunnskap og den skal være pedagogisk tilrettelagt til ulike elever på det samme alderstrinnet. Det konkrete innholdet i læreboken er opp til forfatterne og forlagene å utvikle ut ifra disse målsetningene. Forfatternes egne fagkunnskaper og holdninger, og forlagets økonomiske rammer og ønsker, kan også påvirke innholdet (Sætre, 2015, s.141).

2.1.3 Lærebokens rolle og bruk i skolen

Selv om ulike læremidler brukes i norske klasserom, særlig i takt med den teknologiske utviklingen, har fortsatt læreboken en viktig rolle (Skjelbred, Solstad og Aamotsbakken, 2005; Juuhl, Horntvedt og Skjelbred, 2010; Hodgson, Rønning og Tomlinson, 2012; Gilje, mfl., 2016). En opplagt grunn til lærebokens vedvarende rolle er nettopp at dens innhold er skrevet for undervisning og læring. Siden læreboken skal formidle fagets kompetansemål, anser mange den som en «autoritet som regulerer og sikrer 'pensum' i undervisningen i forhold til mål fastsatt i statlige læreplaner» (Rasmussen og Lund, 2015, s.2). I prinsippet står lærere fritt til å undervise uten å bruke læreboken, men det er likevel en trygget å forholde seg til denne. I tillegg krever det kunnskaper, tid og overskudd å finne andre gode læremidler (Johnsen, 1999, s.15). Mange samfunnsfaglærere finner støtte i læreboken, særlig hvis de mangler faglig kompetanse, og høy bruk av læreboken gjør undervisningen mer forutsigbar for elevene (Koritzinsky, 2014, s.232). Englund (1999, s.340) understreker at læreboken strukturerer faget

og gir det en ideologisk og praktisk sammenheng. Tidligere fantes det en statlig godkjenningsordning for lærebøker som skulle regulere deres innhold. Ordningen ble avskaffet i 2000 fordi departementet ønsket blant annet at læreplanen, og ikke læreboken skulle styre opplæringen (Vareberg og Askeland, 2013, ss.262-263). Ordningen har likevel bidratt til å sikre lærebokens historiske autoritet i klasserommet ifølge Koritzinsky (2014, s.232).

I tillegg til dens konkrete innhold vil lærebokens rolle i demokratiopplæringen i stor grad preges av *hvordan* den brukes. Den brukes både som utgangspunkt til kunnskapsformidling og som mal for utforming av prøver, og elevene bruker den når de forbereder seg til prøver og i elevarbeid (Juuhl, Horntvedt og Skjelbred, 2010, ss.17-18). Skrunes (2010, s.67) påpeker at den konkrete bruken av læreboken produserer en ‘ny tekst’ som er basert på både elevenes og lærernes tolkning av dens innhold. Denne ‘nye teksten’ kan derfor være annerledes enn lærebokens faktiske tekstinnhold. Bruken av læreboken i ulike læringssituasjoner er kompleks og å kartlegge dette krever et mer omfattende arbeid enn hva som er mulig innenfor denne masteroppgavens rammer. Oppgaven forholder seg kun til å analysere demokratiforståelsen i seks lærebøker ut ifra teksten slik den foreligger. Et av de viktigste skillene mellom de ulike demokratiforståelsene går på synet på medborgerens deltakelse. Utvikling av aktivt medborgerskap er også knyttet til samfunnsfagets formål (Utdanningsdirektoratet, 2013, s.1). Begrepet medborgerskap utdypes derfor i påfølgende del-kapittel.

2.2 Medborgerskapsteori

Medborgerskap og demokrati er to begreper som er gjensidig avhengig av hverandre; demokratiet kan ikke eksistere uten medborgere, og det er kun demokratier som har reelle medborgere (Kivisto og Faist, 2007, ss.13-14). Medborgerskap er et sentralt begrep i denne oppgaven og utdypes i dette del-kapittelet.

2.2.1 Medborgerskap

Medborgerskap er, likt demokrati, et omdiskutert begrep som defineres på ulike måter og endres i takt med ulike forventninger i samfunnet (Faulks, 2000, s.6). Innenfor statsvitenskapen påpeker Andersen (1997 i Strømsnes, 2003, s.15) at medborgerskap omhandler et sett av idealer for borgerens medlemskap i demokratiet. På engelsk bruker man betegnelsen *citizenship*, som omfatter ulike sider ved dette medlemskapet. Her skiller Kymlicka og Norman (1994, s.353) mellom «citizenship-as-legal-status» og «citizenship-as-desirable-activity». De forklarer dette skillet slik:

citizenship-as-legal-status, that is full membership in a political community; and citizenship-as-desirable-activity, where the extent and quality of one's citizenship is a function of one's participation in that community (Kymlicka og Norman, 1994, s.353).

Kymlicka og Norman (1994, s.353) skiller mellom citizenship som status og som rolle. På norsk finnes det ikke én god oversettelse for ordet citizenship, men man skiller gjerne mellom 'statsborgerskap' og 'medborgerskap' (Strømsnes, 2003, s.16). Statsborgerskap omfatter de juridiske rettighetene og pliktene man har som borger i en stat. Staten tildeler borgerne statsborgerskap hvis de oppfyller dets juridiske krav. Medborgerskap har derimot en mer sosiologisk side og rommer mer enn statsborgerskapet. Medborgerskap handler om hvordan borgeren deltar i det sosiale fellesskapet og omfatter sider som politisk «identitet, lojalitet, tilhørighet, tillit og deltakelse» (Brochmann, 2002, s.59). Det er særlig ulike syn på medborgerens deltakelse som denne oppgaven undersøker. Imidlertid påpeker Solhaug og Børhaug (2012, s.31) at et aktivt deltakende medborgerskap også forutsetter visse rettigheter man har som statsborger. Stemmegiving ved nasjonale valg i Norge krever at man er norsk statsborger. Medborgerskapet innebærer derfor også visse rettigheter, men favner likevel mer enn statsborgerskapsbegrepet som kun forholder seg til det juridiske. Faulks (2000, s.11) skiller mellom ulike grader av medborgerskap. Dette skillet kan kobles til de ulike demokratiforståelsenes syn på medborgerens rolle i demokratiet og redegjøres for kort i påfølgende avsnitt.

2.2.2 Tykt og tynt medborgerskap

Faulks (2000, s.11) skiller mellom et begrenset og et vidt syn på medborgerskap. *Tynt medborgerskap* innebærer et mer begrenset medborgerskap og vektlegger borgernes individuelle rettigheter. Tynt medborgerskap kan trekkes nærmere medborgerens status som statsborger heller enn som aktiv medborger. Medborgerens demokratiske deltakelse er indirekte og medborgeren forventes å respektere samfunnets lover og regler. Tynt medborgerskap kan kobles til den liberale demokratiforståelsen. Et *tykt medborgerskap* vektlegger den aktive medborger og ser på medborgeren som en sentral politisk aktør. Det er fellesskapet og ikke individet som er grunnlaget for et godt samfunn. Tykt medborgerskap kan kobles både til deltakerdemokratiet og det deliberative demokratiet. Jeg vil utdype de tre teoretiske demokratiforståelsene i påfølgende kapittel.

2.3 Demokratiteori

Dette del-kapittelet presenterer oppgavens analytiske rammeverk. Jeg utdyper ikke alle de historiske diskusjonene rundt demokratiet, men tar utgangspunkt i tre demokratiforståelser

som er relevante for dagens moderne samfunn. Del-kapittelet vil først introdusere begrepet demokrati for deretter å utdype de ulike demokratiforståelsene. Til slutt vil del-kapittelet presentere et analyseskjema som er basert på de tre demokratiforståelsene.

2.3.1 Hva er demokrati?

Abraham Lincoln har uttalt at «*this government of the people, by the people, for the people, shall not perish from the earth*» (Lincoln, [1863], kursiv lagt til). Dette sitatet brukes ofte for å forklare hva et demokrati er. Likevel finnes ingen universell og objektiv enighet for hvordan demokrati skal defineres (Whitehead, 1997, ss.121-123). Ordet demokrati kommer fra det greske ordet *demokratia* som er sammensatt av *demos* som betyr 'folket' og *kratos* som betyr 'styre'. Et demokrati er, til forskjell fra monarkier eller aristokratier, et styresett hvor folket styrer. Sentrale spørsmål til både *demos* og *kratos* oppstår imidlertid om man søker en mer spesifikk definisjon; Hvem er folket? Hvordan skal folket styre? Hvor stor makt skal de som styrer utøve over individene? Disse spørsmålene har blitt besvart ulikt gjennom historien (Held, 2006, ss.1-2). Som påpekt av Dahl (1998, s.3); «*democracy has meant different things to different people at different time and places*». I moderne demokratier innebærer *demos* og *kratos* vanligvis at folket omfatter størsteparten av befolkningen, og at de styrer indirekte gjennom å velge representanter (Schmitter og Karl, i Whitehead, 1997, s.124). Choen (1971, s.7) forklarer også at demokrati er et styresett hvor medlemmer kan delta direkte eller indirekte i å ta beslutninger som angår dem. Mulighet for deltakelse er en viktig del av demokratiet, men ulike demokratiforståelser skiller i synet på hvordan og i hvilken grad medborgeren skal delta (Held, 1996, s.60). Demokratiforståelsene som presenteres i denne oppgaven skiller også på hva som er det sentrale ved et demokrati. Skillet mellom de tre demokratimodellene er presentert blant annet av Habermas (1994). Jeg vil videre gjøre rede for noen kjennetegn ved de tre perspektivene basert på statsvitenskapelig demokratiteori. Dette kapittelet er likevel ikke en uttømmende framstilling av de ulike demokratiforståelsene og det foregår teoretiske diskusjoner innenfor hver forståelse om hva som skal inkluderes (Eriksen, 1995, s.9; Elster, 1998, s.8). Her presenteres derfor kun noen sentrale trekk ved hver forståelse basert på et utdrag av statsvitenskapelig teori. Først presenteres demokratiforståelsen som har et mer begrenset syn på medborgerens deltakelse; den liberale demokratiforståelsen.

2.3.2 Liberal demokratiforståelse: deltakelse som representasjon

En liberal demokratiforståelse fremhever individet som samfunnets grunnenhet. Her vektlegges et negativt frihetsbegrep som særlig innebærer frihet fra ekstern kontroll over

individet (Eriksen, 1995, ss.18-19). Individets rettigheter står også sentralt og demokratiet er et middel for å sikre borgernes frihet og rettigheter. Demokratiforståelsen bygger særlig på bidragene fra Hobbes (1651) og Locke (1690). I *Two Treaties of Government* argumenterer Locke (1960, s.389) for at alle mennesker er naturlig frie i sine handlinger og har selv rett til å disponere sine eiendeler. De er også likeverdige og rasjonelle. Locke bidro til å etablere et av de viktigste punktene med det liberale synet; staten eksisterer for å beskytte rettighetene og friheten til borgerne. Samtidig må statens innflytelse begrenses for å sikre mest mulig frihet for enhver borger (Held, 2006, ss.64-65). Maktfordelingsprinsippet som presentert av Montesquieu i *The Spirit of the Laws* er derfor vesentlig. Montesquieu (1748, s.420) forklarte at «constant experience shows us, that every man invested with power is apt to abuse it ... to prevent this abuse, it is necessary from the very nature of things, power should be a check to power». For å begrense maktkonsentrasjonen mente Montesquieu at makten måtte fordeles i den lovgivende, utøvende og den dømmende makt. Disse er helt sentrale institusjoner i dagens moderne demokratier. En liberal demokratiforståelse fremhever også at de som styrer må holdes ansvarlige overfor folket gjennom politiske mekanismer slik som hemmelige og jevnlig valg og konkurranse om den politiske makten (Held, 2006, s.70).

Det liberale synet på medborgerens deltakelse omfatter indirekte deltakelse. John Stuart Mill skrev i sin *Considerations on Representative Government* at et representativt demokrati, til forskjell fra direkte demokrati, er den ideelle type demokrati gitt dagens moderne og komplekse samfunn (Mill, s.228 i Held, 2006, s.85). Medborgerne deltar indirekte ved å velge representanter som fremmer saker på vegne av folket. Schumpeter ([1942] 1962) mente at medborgernes deltakelse skal begrenses til kun valgdeltakelse. Medborgernes funksjon er å produsere en regjering. Det viktigste demokratiske elementet er frie og rettferdige valg, med reelle valgalternativ som involverer fri konkurranse om borgernes stemmer hvor hver stemme teller likt. Regelmessige valg hvor medborgerne kan kaste representanter de ikke er fornøyde med legitimerer representasjonen (ss.269-272). Konkurransen om stemmer sørger også for at de mest egnede kandidatene styrer staten. Schumpeters syn omtales som et representativt konkurransedemokrati. Politiske partier har en viktig funksjon som en måte å institusjonalisere denne konkurransen på, og for produsere kompetente politiske ledere (s.283).

I tillegg til valgdeltakelse fremhevet Dahl (1961) i *Who Governs?* at borgeren kan delta ved å være medlem av en interesseorganisasjon som fremmer saker på vegne av medlemmene. Ulike religiøse grupper, fagforeninger, eller handelsorganisasjoner fungerer som et bindeledd mellom de konkurrerende elitene og medborgerne i demokratiet (Held, 2006 ss.158-162).

Imidlertid er organisasjonsmedlemskap fortsatt representativ deltakelse og Dahl sitt pluralistiske syn tilhører den liberale demokratiforståelsen. Innenfor denne demokratiforståelsen er det viktig at borgerne har kunnskaper om samfunnet for å kunne ivareta egne interesser og for å kunne delta i det representative, formelle demokratiet. Medborgernes deltakelse er imidlertid ikke hovedfokuset ved denne demokratiforståelsen. «In the liberal tradition, politics means, above all, governmental activity and institutions» (Held, 2006, s.77).

2.3.3 Deltakerdemokratiet: direkte deltakelse utenfor valgkanalen

Muligheten for kun å få sine interesser representert ikke er godt nok ifølge deltakerdemokratiet. Demokratiet må anerkjenne medborgernes demokratiske engasjement ved å tilrettelegge for medborgernes *aktive og faktiske* deltakelse (Pateman, 1970, s.41). Denne demokratiforståelsen bygger på en republikansk tradisjon (Eriksen, 1995, s.13) som henter sin inspirasjon fra Antikkens Hellas (Held, 2006, s.29). Deltakerdemokratiet kritiserer liberalistenes tro på at alle medborgere er like frie. Medborgernes frihet begrenses av deres kjønn, hudfarge, sosiale klasse eller etnisitet (Pateman, 1985, s.171). Hadde liberalistene anerkjent dette ville de ha sett at mange er hindret fra politisk deltakelse. Deltakerdemokratiet vil utvide deltakelsen til flere sfærer slik at borgerne trenes opp til å 'gjøre demokrati' og slik har deltaking en 'dannende' effekt. Denne demokratiforståelsen er sterkt forbundet med arbeidet til Carol Pateman (1970).

Pateman (1970) bygger blant annet sine argumenter på Rousseau og J. S. Mill. I *The Social Contract* (1762, s.127) uttrykker Rousseau sterk kritikk til det britiske folks begrensede deltakelse, han mener at britene kun er frie på valgdagen. Rousseau er også imot representasjon og forklarer at «a particular will cannot represent the general will» (Rousseau, 1762, s.69). Rousseau fremmet en viktig kritikk mot den liberale demokratiforståelsen; de styrende representantene kan kun holdes ansvarlig for borgerne ved valg (Held, 2006, s.47). Ifølge Pateman (1970, s.30) er det ikke noe poeng med stemmerett og valg hvis ikke borgerne *lærer å delta* gjennom å delta på arenaer som er mer nærliggende medborgernes liv. J. S. Mill argumenterte for at «a political act, to be done once in a few years, and for which nothing in the daily habits of the citizen has prepared him, leaves his intellect and his moral dispositions very much as it found them» (1963, s.229 i Pateman, 1970, s.30). Et vidt syn på deltakelse er nødvendig for at borgerne skal lære å 'gjøre demokrati'.

Når borgere trenes i å 'gjøre demokrati' i hverdagen utvikler de ulike psykologiske kvaliteter som er viktige for deltakelse på det nasjonale planet (Pateman, 1970, s.50). Pateman

(1970, s.42) forklarer at «the major function of participation ... is therefore an educative one ... including both the psychological aspect and the gaining of practice in democratic skills and procedures». Sammenhengen mellom apati, lav tro på egen politisk påvirkning og lav sosio-økonomisk status, som man finner i mange demokratier i dag, kan endres ifølge Pateman. Dette ved å sørge for at demokrati betyr noe i folk sine liv, gjennom å utvide demokratisk deltakelse til lokalmiljøet eller på arbeidsplassen. I tillegg vil medborgerne forstå representantenes arbeid på det nasjonale planet bedre, de vil være bedre rustet til å ta valg og ha bedre innsikt i hvordan ulike valg vil påvirke seg og samfunnet (s.110).

Gjennom deltakelse blir private individer også en del av fellesskapet. «As a result of participating in decision making the individual is educated to distinguish between his own impulses and desires, he learns to be a public as well as a private citizen» (Pateman, 1970, s.25). Til forskjell fra liberalistene som fremhever hva som er godt for individet, fokuserer deltakerdemokratiet på hva som er godt for samfunnet (Eriksen og Weigård, 1999, s.159). Medborgeren må være bevisst på samfunnet rundt seg og dette ansvaret kommer til uttrykk gjennom et aktivt deltakende medborgerskap (Pateman, 1970).

2.3.4 Det deliberative demokratiet: deltakelse gjennom deliberasjon

Den deliberative demokratiforståelsen ønsker også en aktiv medborger, men fokuserer på *hvordan* borgernes meninger blir til. Medborgernes meninger må ikke omtales som aggregerte interesser. Borgernes private meninger mangler en allmenn karakter og bør gjennomgå en prøving i et offentlig medium, og først etter deliberasjon vil den være rensert for private fordommer (Weigård, 1995, s.75). Fishkin (2009, s.33) forklarer deliberasjon slik; «By deliberation we mean the process by which individuals sincerely weigh the merits of competing arguments in discussions together». Demokratiet må legge til rette for at medborgerne kan gjøre informerte valg på bakgrunn av informerte meninger (Fishkin, 2009, s.1). Dewey har i sin *Democracy and Education* uttrykt at «a democracy is more than a form of government; it is primarily a mode of associated living, of conjoint communicated experience» (Dewey, 1966, s.87). Det deliberative demokratiet ser på *kommunikasjon* som politikkens sentrale element (Eriksen, 1995, s.9).

En av de viktigste teoretikerne som har bidratt til utviklingen av den deliberative forståelsen er Jürgen Habermas og hans diskursetikk (Elster, 1998, s.1). Habermas har skrevet at under forhold om ideell deliberasjon er «no force except that of the better argument is exercised» (Habermas, 1976, s.108 i Held, 2006, s.239). Ifølge diskursetikken henter den

demokratiske viljesdannelsen sin kraft fra en kommunikasjon som sørger for at de beste argumentene blir rådende. Dette skjer gjennom deliberasjon som sikrer en likeverdig forhandlingsprosess. Diskursetikken tar hensyn til det «mangfold av kommunikasjonsformer som inngår i politisk viljesdannelse» (Habermas, 1994, s.37). Fokuset er på «den demokratiske menings- og viljesdannelsen som resulterer i allmenne valg og parlamentariske beslutninger» (Habermas, 1994, s.37).

Fishkin (2009, ss.2-3) nevner flere utfordringer i moderne demokratier hvor deliberasjon vil ha stor nytteverdi. For det første; mange antar at deres egen mening har liten betydning og deltar derfor ikke i samfunnsdebatten. For det andre; borgere som blir bedt om å ta stilling til politiske spørsmål velger heller et vilkårlig svaralternativ enn å svare at de ikke vet, eller ikke har tenkt over saken, i frykt for å fremstå som dumme. For det tredje; borgere som ønsker å diskutere politikk gjør dette sammen med likesinnede. Mange unngår også å diskutere politikk med ukjente for å unngå ubehagelige sosiale situasjoner. Borgerne får da ikke utfordret sine politiske meninger og dette skaper politiske ekkokamre. Til slutt; folk er lett påvirkelige i store samfunn fordi de ikke har all informasjon om en sak tilgjengelig for å kunne gjøre seg opp en mening. Deliberasjon kan veie opp for slike mangler ifølge Fishkin (2009).

Alle diskusjoner er imidlertid ikke deliberasjon understreker Fishkin (2000, s.34). Kravene til god deliberasjon er at; a) informasjonen som deltakere har tilgjengelig må være relevant for saken; b) i hvilken grad ulike argumenter og perspektiver kommer frem; c) de ulike synspunktene i populasjonen må være representert av deltakerne i diskusjonen; d) hvor oppriktige deltakerne er når de vurderer kvaliteten på argumentene; e) at deltakerne vurderer argumentene basert på innhold og ikke person (Fishkin, 2009, s.34). I den deliberative demokratiforståelsen er det derfor viktig at medborgeren gir uttrykk for sine meninger gjennom å bruke sin ytringsfrihet, og kan reflektere rundt, lytte til og ha toleranse for andres meninger. Medborgerens deltakelse i *deliberative* diskusjoner anses som svært viktig for demokratiet.

2.3.5 *Analyseskjema*

Denne gjennomgangen har vist at de ulike demokratiforståelsene vektlegger ulike sider ved demokratiet og ser ulikt på medborgerens rolle. I analysen av lærebøkene, basert på den presenterte teorien, vil tekst som formidler borgernes frihet og rettigheter, maktfordelingsprinsippet, representativ deltakelse, politiske partier og de institusjonelle sidene ved demokratiet tolkes til en liberal demokratiforståelse. Tekst som formidler aktiv deltakelse utenfor representasjon, deltakelsens egenverdi og bevissthet rundt fellesskapet vil tolkes til

deltakerdemokratiet. Tekst som formidler deltakelse i deliberative diskusjoner, samt prosessen omkring hvordan man kommer fram til egne meninger tolkes til den deliberative demokratiforståelsen. Jeg antar at en lærebok kan formidle trekk ved flere av demokratiforståelsene i samme lærebok. Det er deler av tekstens meningsinnhold som er avgjørende for tolkningen, noen ganger er det hele kapitler, andre ganger er det avsnitt eller setninger. Her er det min tolkning av et samlet meningsinnhold som avgjør hvilken demokratiforståelse jeg tolker teksten til. Tabell 1 oppsummerer demokratiforståelsene:

	Liberal	Deltakende	Deliberativ
Hva er demokratiforståelsens hovedfokus?	<ul style="list-style-type: none"> • Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. • Regimestabilitet. • Demokratiet er et middel. • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. 	<ul style="list-style-type: none"> • Representasjon er ikke nok. • Deltakelsens utdannende rolle. • Kollektiv bevissthet; hva er godt for fellesskapet? • Demokratiet er et mål i seg selv. • Viktig å anerkjenne medborgernes engasjement. 	<ul style="list-style-type: none"> • Hvordan meninger blir til. • Medborgerne har ikke aggregerte interesser. • Samtale og argumenter. • Prosessen fram til beslutninger. • Diskursetisk samtale • Kommunikativ handling
Hvilket forhold har demokrati-forståelsen til medborgernes deltakelse?	<ul style="list-style-type: none"> • Indirekte deltakelse; representasjon • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg. • Medlemskap i interesseorganisasjon 	<ul style="list-style-type: none"> • Direkte deltakelse er veldig viktig for å utvikle demokratiske, psykologiske kvaliteter. • Deltakelse bidrar til selvutvikling og læring. 	<ul style="list-style-type: none"> • Viktig å diskutere med andre for å kunne gjøre mer informerte valg. • Diskusjonen må oppfylle kravene til god deliberasjon.
Hvilken forventning har demokrati-forståelsen til medborgeren?	<ul style="list-style-type: none"> • Evne til å selv opparbeide seg kunnskaper om ulike rettigheter. • Stemme ved nasjonale og lokale valg. • Overlate politikken til de styrende representantene foruten valg. 	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiv deltakelse utenfor representasjon. • Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena. • Være orientert rundt det kollektive samfunnet. • Viktig at borgeren engasjerer seg for å bevare demokratiet. 	<ul style="list-style-type: none"> • Deltakelse i deliberative diskusjoner og samtaler med andre. • Være bevisst på egne meninger, og ha tro på egne meninger. • Utvikle informerte meninger.
Ord som oppsummerer de ulike demokrati-forståelsene:	frihet, rettigheter, rettsstaten, individ, representasjon, institusjon, valg, partier, politikere, maktfordeling, konkurranse, organisasjon,	deltakelse utenfor valgkanalen, engasjement, påvirkning, demokratisk læring, erfaring med deltakelse, direkte, fellesskapet, kollektiv,	diskusjon, samtale, mening, dialog, debatt, kommunikasjon, argumenter, informasjon, kritisk tenkning, refleksjon

Tabell 1: Analyseskjema

Tabellen viser hver demokratiforståelses fokus, forhold til medborgernes deltakelse, og forventinger til medborgeren. Tabellen inneholder også ord som oppsummerer de ulike demokratiforståelsene⁶. Noen av ordene kommer fra Briseid (2012, s.55) sin analyse av demokratiforståelsen i læreplanverket. Andre ord skrev jeg ned under utviklingen av teorigapittelet. Solhaug og Børhaug (2012, s.41) sin tabell for oppsummering av ulike demokratiforståelser har også vært til inspirasjon under utviklingen av analyseskjemaet. Jeg vil utdype bruken og utviklingen av analyseskjemaet i metodekapittelet, videre vil jeg presentere ulike tilnærminger til demokratiopplæring.

2.4 Opplæring om, i og for demokrati

Demokratiopplæringen i samfunnsfaget kan deles inn i en opplæring *om, i og for* demokrati. De ulike tilnærmingene, *om, i og for*, kan knyttes til de ulike demokratiforståelsene og utdypes i dette del-kapittelet.

Opplæring om demokrati handler om at elevene skal få kunnskaper, innsikt og forståelse om demokrati (Koritzinsky, 2014, s.111). Elevene lærer om «demokratiets historie, hvordan demokratiet er organisert og hvordan politiske prosesser foregår». Dette er kunnskaper som elevene kan testes i og de er viktige for å forstå hvordan samfunnet fungerer (Stray, 2011, s.107). Stray (2011, s.108) knytter opplæringen om demokrati til et tynt medborgerskap og en liberal demokratiforståelse. Borgebund (2015, s.89) mener at kunnskap om demokratiet og dets institusjoner ikke må tas for gitt. Det har en sentral plass i demokratiopplæringen. For å kunne delta i demokratiet trenger man kunnskaper om hvordan demokratiet og dets ulike institusjoner fungerer. Kunnskaper alene ikke imidlertid er nok forteller Borgebund (2015, s.89) og flere mener at demokratiopplæringen som oppnås ved undervisning *om* demokrati er begrenset (Stray, 2011; Solhaug og Børhaug, 2012; Biseth, 2014; Koritzinsky, 2014).

En opplæring *i og for* demokrati kan kobles til både den deltakende og den deliberative demokratiforståelsen. Opplæring *i* demokrati handler om at elevene skal opparbeide seg ulike demokratiske ferdigheter og en handlingskompetanse (Koritzinsky, 2014, s.111). Det er viktig at elevene erfarer hvordan demokratiske prosesser skjer gjennom selv å delta i demokratiske aktiviteter (Stray, 2011, s.109). Dette vil gjøre det enklere for dem selv å navigere i det demokratiske landskapet. Biesta (2011, s.5) mener at det er kun gjennom *faktisk deltakelse* at unge kan lære demokratisk kompetanse. Han mener derfor at det unge mennesker lærer om

⁶ Ordene oppsummerer demokratiforståelsene og har vært nyttige retningslinjer for hvilke ord jeg skulle være på utkikk etter i analysen. De har likevel ikke hatt like stor betydning i analysen som de delene av skjemaet som svarer på ulike spørsmål.

demokrati må de også selv erfare gjennom demokratisk deltakelse (s.17). Hess (2009, s.12) ønsker også aktiv deltakelse og mener at «speech, school and democracy are inextricably interlinked». Når elevene diskuterer politiske spørsmål utvikler de toleranse, og de lærer å lytte til og veie ulike argumenter. De utvikler også mer kunnskaper om det politiske spørsmålet. Hess sitt syn kan knyttes til den deliberative demokratiforståelsen. Opplæring *for* demokrati vektlegger demokratiske verdier og holdninger (Koritzinky, 2014, s.111). Elevene skal utvikle kompetanse innenfor kritisk tenkning og refleksjon som skal være forankret i demokratiske og menneskerettslige verdier (Stray, 2012, s.23). Evne til kritisk tenkning og refleksjon er viktige egenskaper for det deliberative demokratiet.

2.5 Forventninger til funn

I kapittel 1 og 2 har jeg presentert tidligere forskning på skolens demokratiopplæring, Kunnskapsløftets tilnærming til demokrati, samt teoretiske perspektiver som er relevante for problemstillingen. Denne informasjonen gir visse forventninger til hva oppgavens empiri vil vise. Her presenteres mine viktigste forventninger til empirien. Jeg forventer at:

1. Den liberale demokratiforståelsen preger mye av lærebøkene formidling av demokrati. Lærebøkene formidler de institusjonelle sidene ved demokratiet; Storting, regjering og politiske partier. Valgkanalen formidles som deltakelsesform.
2. Den deltakende demokratiforståelsen er også til formidlet, med oppfordring til deltakelse, og ulike eksempler på deltakelse, men ikke like fremtredende som det liberale perspektivet.
3. Bidrag fra den deliberative demokratiforståelsen mangler i stor grad.
4. Lærebøkene, primært, ikke inneholder eksplisitte fremstillinger av de ulike demokratiforståelsene siden læreplanverket ikke omtaler disse eksplisitt. Det er likevel en mulighet for at de er omtalt eksplisitt gitt at kompetansemålene ikke er detaljerte og at Valved (2012) fant deltakerdemokratiet eksplisitt omtalt i læreboken *Ny Agenda*.

Det påfølgende kapittelet vil redegjøre for de metodiske valgene jeg har tatt for å undersøke oppgavens problemstilling. Det vil også presentere hvordan jeg har gått frem for å analysere lærebøkene demokratiforståelse og drøfte oppgaven i lys av kvalitetsmålene reliabilitet og validitet.

3 Metode

Denne oppgaven analyserer seks utvalgte samfunnsfaglærebøker for å undersøke problemstillingen: *Hvilken demokratiforståelse formidles i lærebøker for fellesfaget samfunnsfag på videregående?*

Før oppgavens resultater presenteres, er det viktig å gjøre rede for selve forskningsprosessen og de valgene som er tatt da dette utgjør grunnlaget for oppgavens resultater (Thagaard, 2018, s.14). Dette kapittelet vil derfor gjøre rede for valg av forskningsmetode, forskningens datagrunnlag, forskerrollen, gjennomføringen av analysen, og kapittelet vurderer til slutt studiens kvalitet.

3.1 Valg av forskningsmetode

Innenfor lærebokforskningen er tekstanalyse en sentral metode siden en lærebok er en pedagogisk tekst. En tekstanalyse kan fokusere på tekstens innhold, noe denne oppgaven gjør (Jensen, 2011, s.35). Oppgavens hensikt er å kartlegge demokratiforståelsen som formidles i seks samfunnsfaglærebøker og jeg har benyttet idealtyper som analytisk teknikk for dette formål (Bergström og Boréus, 2000). Denne teknikken utdypes i det påfølgende del-kapittelet.

3.1.1 Idealtyper som rammeverk for tekstanalyse

Når man bruker idealtyper analytisk definerer man sentrale egenskaper som særtrekk innenfor en bestemt analysekategori. Analysekategoriene er imidlertid ikke uttømmende framstillinger av virkeligheten. Hensikten med teknikken er å etablere et ideal som fenomener i den virkelige verden kan vurderes opp mot. Det analytiske bidraget fra idealtyper trer fram når man har utarbeidet et sett med ideer som uttrykk for en bestemt tradisjon. Utarbeidelsen bygger på en gjennomgang av sekundærlitteratur og teori, og munner ut i et analyseskjema som benyttes i den empiriske analysen (Bratberg, 2017, ss.82-83). Ifølge Bergström og Boréus (2000, s.176) finnes ikke noen mal for gjennomføringen av ideanalyser. Forskeren kan derfor utvikle analyseskjemaet slik at det er hensiktsmessig for å besvare problemstillingen.

Denne oppgaven anvender liberal demokratiforståelse, deltakerdemokratiet og det deliberative demokratiet som tre ulike idealtyper og en redegjørelse for deres teoretiske grunnlag ble presentert i kapittel 2.3. For å kunne *bruke* idealtypene som analysekategorier har jeg utviklet et analyseskjema. Ifølge Bratberg (2017, s.83) bør et analyseskjema som er basert på flere idealtyper utvikles slik at analysekategoriene gir ulike svar på samme spørsmål. Dette for å kunne skille mellom hvilken demokratiforståelse lærebokteksten formidler. Jeg har derfor utviklet analyseskjemaet slik at demokratiforståelsene gir ulike svar på samme spørsmål, se

Tabell 1 kapittel 2.3.5. Ordene på nederste rad representerer *nøkkelord* innenfor de ulike demokratiforståelsene. De har blitt brukt som nyttige søkeord i teksten, for å kvantifisere demokratiforståelsene basert på frekvensen av de ulike ordene, og de har også fungert som indikatorer på hva hver demokratiforståelse vektlegger. De ulike svarene på spørsmålene og ordene har fungert som indikatorer for de ulike demokratiforståelsene, selv om svarene på spørsmålene har vært mer avgjørende for analysen (Johannessen, Tufte og Christoffersen, 2016, s.59).

Jeg utviklet analyseskjemaet for å kunne bruke det på en hensiktsmessig måte for å skille mellom de ulike demokratiforståelsene (Bergström og Boréus, 2000, s.176). Det er imidlertid viktig å påpeke at analyseskjemaet er en forenkling av demokratiforståelsene. For å ta ett eksempel; den deliberative demokratiforståelsen anerkjenner også at representasjon, som jeg i analyseskjemaet har plassert innenfor liberal forståelse, er nødvendig i dagens moderne samfunn (Fishkin, 2009, s.7). De tre demokratiforståelsene har noen likheter, men analyseskjemaet viser hva de ulike demokratiforståelsene *legger størst vekt på*; hva som kom frem som framtrepende karakteristikk innenfor de teoretiske perspektivene gjennom lesing av demokratiteori. Dette for å kunne *bruke* demokratiforståelsene som analysekategorier for å kunne skille mellom ulike tekstlige formuleringer i lærebøkene. Ved å bruke et analyseskjema basert på idealtyper kunne jeg også avdekke hvor innholdet i lærebøkene avviker fra idealtypene. Denne metoden er en deduktiv tilnærming ved at idealtypene er teoretisk forankret og kommer forut for analysen (Bratberg, 2017, s.119).

3.1.2 Kvantitativ og kvalitativ tekstanalyse

Under selve tekstanalysen benyttet jeg både kvalitative og kvantitative grep, selv om den kvalitative tilnærmingen dominerer oppgavens analyse. Metodekombinasjon anbefales av både Lindgren (2011, s.268) og Marienfeld (1976, i Skrunes, 2010, ss.105-107) fordi begge metodene har styrker og svakheter.

Bidraget fra den kvantitative tilnærmingen kommer fra «å kartlegge og telle bestemte innslag som forekommer i teksten». På denne måten kan man si noe om tekstens innhold gjennom å se på frekvensen av ulike formuleringer (Lindgren, 2011, s.270). Ved hjelp av dataprogrammet Nvivo kartla jeg de mest brukte ordene i lærebøkene for å se hvordan de samsvarte med demokratiforståelsenes 'nøkkelord'. Denne metoden bidrar til høy grad av objektivitet siden den ikke bygger på min tolkning, og det er lettere å etterprøve forskningens resultater. Dog kritiseres denne metoden for å være reduksjonistisk, og Marienfeld (1976, i

Skrunes, 2010, ss.106) mener at det fulle meningsinnholdet i en lærebok ikke kan reduseres til kun tallfesting. Kvalitative metoder er nødvendige og utgjør min hovedtilnærming til analysen.

For å få en dypere forståelse av hvilken demokratiforståelse som formidles i lærebøkene fant jeg ut at nærlesing var nødvendig (Lindgren, 2011). For å illustrere med et eksempel; det er forskjell på setningene 'du kan delta ved valg' og 'det er viktig å delta utenfor valgkanalen'. Begge setningene inneholder ordet 'delta', men de har forskjellig budskap. Den første setningen påpeker deltakelse ved valg og tolkes til en liberal forståelse, mens den andre setningen formidler deltakelse utenfor valgkanalen og tolkes til deltakerdemokratiet. Ordet 'delta' kan ikke leses uten den fullstendige setningen, og oppgaven vektlegger derfor en kvalitativ tilnærming i analysen. Den hermeneutiske metoden er mye brukt innen lærebokforskning for å tolke lærebokens innhold forteller Marienfeld (1976, i Skrunes, 2010, ss.105-107). Hermeneutikken søker etter det dypere meningsinnholdet i et datamateriale enn det som foreligger umiddelbart og metoden preges av forskerens tolkninger. En hermeneutisk tilnærming til analysen vil også inkludere at all forståelse bygger på en forforståelse (Thagaard, 2018, s.37). I analysen var det relevant å tenke over at lærebøkernes innhold preges av ulike variabler; læreplanen, fagets tradisjoner og didaktiske overveielser. Metoden kritiseres imidlertid for å vektlegge forskerens subjektive tolkning hvor resultatene kan være vanskelige å etterprøve (Marienfeld, 1976, i Skrunes, 2010, s.106). For å motvirke dette har analyseeskjemaet vært et viktig hjelpemiddel for å strukturere analysen. Innenfor kvalitativ forskning vil subjektivitet imidlertid alltid være en utfordring siden forskeren selv er måleverktøyet (Dalland, 2007, s.96). For å begrense denne utfordringen ytterligere gir kapittel 3.4 en gjennomgang av analysen, i tillegg viser Vedlegg 2-7⁷ hvordan ulike deler av lærebøkernes tekst har blitt tolket.

3.2 Utvalg

Det er ressurskrevende å analysere alle tekster som er skrevet om et tema, derfor må man gjøre et utvalg (Lindgren, 2011, s.274). Jeg ønsket et utvalg med lærebøker som brukes i skolen. Siden det ikke foreligger noen systematisk oversikt over dette, og andre har funnet at forlagene ikke ønsker å oppgi salgstall (Lillestrøm, 2016, s.29; Valen, 2013, s.27), kontaktet jeg et representativt utvalg av videregående skoler for å kartlegge hvilke bøker de brukte. Listen over norske videregående skoler på Utdanning.no (u.d) utgjorde totalt 498 skoler. Med en N

⁷ Vedlegg 2-7 viser hvordan ulike deler av de seks lærebøkene har blitt tolket. Jeg har inkludert dem for å bidra til gjennomsiktighet i mine analyser. Vedlegg 2-7 viser ulike tekstutdrag, markert med « for sitat start, for deler av teksten som ikke er inkludert i vedleggene for å begrense størrelsen på vedleggene, og » for sitat slutt. De viser også hvilken demokratiforståelse jeg har tolket teksten til og hvorfor.

på 498 og konfidensintervall på 95% og feilmargin på 10% ble dette 81 skoler for å få et representativt utvalg. Representative utvalg er nyttige fordi de reflekterer hvilket svar jeg ville fått om jeg spurte alle enhetene (Hellevik, 1999, s.113). Blant de 498 skolene foretok jeg en sannsynlighetsutvelgning med enkel tilfeldig utvelgning; alle skolene hadde lik sannsynlighet for å bli trukket (Grønmo, 2016, s.109). Dette sikret god variasjon i bla. elevtall, linjetilbud og geografisk lokasjon mellom skolene. Jeg gav hver skole et tall mellom 1 til 498 og brukte en randomiseringskommando i Excel for å trekke 100 tilfeldig valgte skoler. Jeg trakk et utvalg på 100 skoler siden jeg regnet med ikke å få svar fra enkelte skoler. Kontaktinformasjon til skolene fant jeg på deres egne hjemmesider, og jeg sendte en epost til hver skole, se Vedlegg 1 for formuleringen av eposten. Jeg ringte også enkelte skoler som ikke besvarte eposten. Både bibliotekarer og samfunnsfaglærerne besvarte mine henvendelser. Selv om det var en tidkrevende prosess anså jeg det som en god metode for å sikre at bøkene jeg analyserte ble brukt av videregående skoler. Resultatene presenteres her:

<i>Tittel</i>	<i>Forfatter</i>	<i>Utgave</i>	<i>Forlag</i>	<i>Frekvens⁸</i>
Fokus	M. Haraldsen og J. Ryssevik	2013	Aschehoug	36
Fokus	M. Haraldsen og J. Ryssevik	2009	Aschehoug	6
Delta!	T. S. Holgersen, M. Iversen og E. Kosberg	2013	Cappelen Damm	24
Delta!	T. S. Holgersen, M. Iversen og E. Kosberg	2018	Cappelen Damm	8
Streif	T. S. Holgersen, M. Iversen og E. Kosberg	2007	Fagbokforlaget	1
Streif	E. Arnesen, O. B. Berdal, M. Heir, P. Skøyen og J. S. Amundsen	2008	Fagbokforlaget	1
Streif	E. Arnesen, O. B. Berdal, M. Heir, P. Skøyen og J. S. Amundsen	2009	Fagbokforlaget	4
Radar	E. Andresen og R. Henningsen	2009	Cappelen Damm	2
Ditt Samfunn	H. Bergstrøm, J. T. Dale og K. Garstad	2013	Dalefag/ Fagbokforlaget	4
Prolog	Ingen hovedforfatter	2016	Kommuneforlaget	2
Samfunnsfag YF	H. Notaker og J. Totland	2007	Gyldendal Undervisning	1
Standpunkt	J. Berg, Å. Lauritzen og M. Westersjø	2006	Cappelen Damm	1

Tabell 2: Resultater fra skolenes bruk av lærebøker

I tillegg til lærebøkene som vises i tabellen brukte enkelte skoler forenklete versjoner av *Fokus* for introduksjonsklasser og elever som trengte en forenklet lærebok. Den forenklete versjonen er skrevet med tanke på en annen leser enn den gjennomsnittlige elev og jeg antok at temaet 'demokrati' ville være forenklet. Denne versjonen ble derfor ekskludert fra den videre analysen. Tre skoler svarte at de ikke brukte lærebok, men heller Norsk Digital Lærings Arena

⁸ Frekvensen refererer til antall ganger lærebøkene ble nevnt. Noen skoler brukte flere lærebøker.

(NDLA). Læreboken *Prolog* er en antologi basert på åpne læringsressurser, blant annet tekster fra NDLA. Jeg vurderte det slik at disse skolene var i noen grad dekket ved å analysere læreboken *Prolog*. Digitale læringsressurser er heller ikke oppgavens fokus. Som tabell 2 viser brukte skolene ulike utgaver av *Streif*, *Delta!* og *Fokus*. Jeg har inkludert utgaven som brukes av flest skoler i analysen. Videre valgte jeg å ta bort *Standpunkt* og *Samfunnsfag YF* for å begrense analysen siden de kun ble bruk av én skole hver og de var de eldste bøkene.

Videre har jeg foretatt et utvalg av lærebøkernes innhold. En samfunnsfaglærebok skal dekke mange kompetansemål hvorav flere ikke er direkte tilknyttet demokrati. Analyse er en tidkrevende prosess, det var derfor hensiktsmessig å spisse analysen mot deler som kunne knyttes direkte til å besvare oppgavens problemstilling. Samtlige lærebøker foruten *Delta!* var inndelt likt læreplanen med ‘politikk og demokrati’ som et hovedtema. Jeg la derfor lærebøkernes del ‘politikk og demokrati’ til grunn for analysen. Ved å foreta et slikt utvalg kan jeg ha gått glipp av formidling av demokratiforståelse i andre deler av lærebøkene. Pateman (1970) mener for eksempel at arbeidsplassen er en viktig arena for deltakerdemokratiet. For å spisse analysen valgte jeg likevel kun å analysere delen ‘politikk og demokrati’. Temaet ‘arbeidsliv og næringsliv’ i læreplanen omtaler ikke demokratiske prosesser på arbeidsplassen (Utdanningsdirektoratet, 2013, s.9). For *Delta!* valgte jeg de mest relevante kapitlene for å besvare problemstillingen. Kapittel en og to var de eneste kapitlene som omtalte ‘demokrati’ som læringsmål og derfor ble disse valgt.

3.2.1 Kort presentasjon av lærebøkene og utvalgte kapitler

Basert på foregående utredning inngår følgende lærebøker og sider i analysen:

<i>Tittel</i>	<i>Forfatter</i>	<i>Utgave</i>	<i>Forlag</i>	<i>Sider til analyse</i>
Fokus	M. Haraldsen og J. Ryssevik	2013	Aschehoug	Del 2: Politikk og demokrati, ss.97-163
Delta!	T. S. Holgersen, M. Iversen og E. Kosberg	2013	Cappelen Damm	Kapittel 1: Dette er politikk! ss. 7-30. Kapittel 2: Slik styres Norge: ss.35-62
Streif	E. Arnesen, O. B. Berdal, M. Heir, P. Skøyen og J. S. Amundsen	2009	Fagbokforlaget	Del 3: Politikk og demokrati, ss.88-145
Radar	E. Andresen og R. Henningsen	2009	Cappelen Damm	Politikk og demokrati, ss.66-101.
Ditt Samfunn	H. Bergstrøm, J. T. Dale og K. Garstad	2013	Fagbokforlaget	Del 2 Politikk og demokrati: ss.98-139
Prolog	Ingen hovedforfatter	2016	Kommuneforlaget	Del 3: Politikk og Demokrati: ss.86-146

Tabell 3: Lærebøker som inngår i analysen

Alle lærebøkene er basert på LK06, men *Prolog*, *Ditt Samfunn*, *Delta!* og *Fokus* er basert på læreplanrevisjonen fra 2013. Totalt antall sider til analyse utgjør 309 sider. I hovedsak er det lærebøkernes løpende tekst som inngår i analysen, lærebøkernes oppgaver faller derfor utenfor analysen.

3.3 Forskerrollen

Enhver forsker vil ha en forforståelse for temaet han eller hun ønsker å undersøke, og denne forforståelsen kan påvirke forskerens observasjoner og tolkninger (Johannessen, Tuft og Christoffersen, 2016, s.35). Denne oppgaven etterstreber objektivitet, og jeg rapporterer om min rolle og oppfatning rundt demokratiopplæring for å gjøre leseren oppmerksom på dette. Jeg har i løpet av våren og høsten 2018 vært engasjert i prosjektet 'Demokratilæring på Utøya' som fremmer både et deltakende og deliberativt syn på demokratiet. Jeg har etter beste evne forsøkt ikke å la dette påvirke analysen og fremstillingen av innholdet i lærebøkene, blant annet gjennom å være bevisst på min egen forforståelse av demokratiopplæring.

3.4 Gjennomføringen av analysen

Jeg vil nå presentere hvordan analysen ble gjennomført slik at leseren har et bedre grunnlag for å forstå utgangspunktet for oppgavens resultater. Å strukturere analysen og å holde oversikt over datamaterialet er både viktig og hensiktsmessig når man skal analysere store mengder tekst (Johannessen, Tuft og Christoffersen, 2016, s.101). For å få til dette brukte jeg dataprogrammet Nvivo. En analyse skal avdekke mønstre og sammenhenger i teksten, og gjennom koding reduserer man datamaterialet for å få frem hva som er mest interessant ut ifra problemstillingen (Larsen, 2017, s.113). Før jeg kunne analysere måtte jeg skanne innholdet i *Delta!*, *Ditt Samfunn*, *Prolog* og *Radar* til PDF-format slik at Nvivo kunne lese filene. *Streif* og *Fokus* fikk jeg digital tilgang til gjennom kontakt med forlagene. Jeg startet analysen med en gjennomlesing av hver lærebok og kartla de mest brukte ordene ved hjelp av Nvivo for å få et overblikk over lærebokens tekstinhold. Deretter kodet jeg ulike deler tekstens meningsinnhold ved hjelp av kvalitativ nærlesing.

3.4.1 Koding

Grønmo (2016, s.267) forklarer at en kode innenfor kvalitativ forskning er en «forkortelse ... som brukes om et segment av ord (setning eller avsnitt) for å klassifisere ordene». En kode for et gitt avsnitt kan for eksempel beskrive et gitt tema som avsnittet omhandler. For denne oppgaven gikk kodingen ut på å kategorisere empirien ved hjelp av analyseskjemaet. Deler av teksten i lærebøkene ble tolket innenfor kodene liberalt, deltaker

eller deliberativ. Empirien ble kun kodet innenfor disse tre analysekategoriene, og grunnlaget for tolkningene ble skrevet ned. Slike koder er såkalte *fortolkende koder* fordi de gir uttrykk for forskerens tolkning av tekstens innhold (Grønmo, 2016, s.267). Fortolkende koder er også bygget på teori, slik som denne oppgaven har gjort. Selve kodingen var preget av refleksjon over deler av empiriens meningsinnhold. Problemstillingen fungerte også som en rettesnor for analysen og tekst som ikke hadde en klar sammenheng med demokratiforståelsene ble derfor ikke kodet. Et viktig element i tekstanalysen er at man arbeider «*bevidst og kritisk reflekterende med teksten*» (Jensen, 2011, s.27). For å gi leseren et bedre innsyn i hvordan jeg analyserte vil jeg her vise til et eksempel:

På side 99 formidler *Fokus* at;

... politikk handler om noe mer enn ulike måter å styre samfunnet på. Politikk er ikke noe som vi kan velge å stå utenfor. Det er uløselig knyttet til det å leve i samfunn med andre og handler også om hvordan vi forholder oss til andre mennesker.

Ved å bruke analyseskjemaet tolket jeg disse setningene fra *Fokus* til deltakerdemokratiet fordi teksten formidler kollektiv bevissthet og fellesskapet (se analyseskjemaet i kapittel 2.3.5 for Deltakerdemokratiets svar på 'Hva er demokratiforståelsens hovedfokus?'). Jeg skrev ned *hvorfor* innholdet ble tolket til deltakerdemokratiet og Vedlegg 2-7 viser som sagt grunnlaget for enhver tolkning.

Etter å ha kodet *Fokus*, *Streif* og *Prolog* ble alle kodene innenfor de tre demokratiforståelsene samlet hvor hensikten var å kontrollere at teksten i lærebøkene ble kodet likt. I løpet av kodingen støtte jeg imidlertid på noen utfordringer. Det viste seg litt krevende kun å forholde seg til analyseskjemaet fordi lærebøkene ikke tydelig skilte mellom de tre demokratiforståelsene. Flere ganger ble jeg usikker på hvilken analysekategori innholdet i læreboken skulle plasseres innenfor. Etter å ha kodet alle lærebøkene én gang samlet jeg alle tilfeller hvor jeg var spesielt i tvil til egen koding. Dette gjaldt temaene: deltakelse i valgkanalen, organisasjonsdeltakelse og deltakelse gjennom partikanalen, ytringsfrihet, media, den liberale forståelsens omfang, og det deliberative demokratiet.

Lærebøkene oppfordret i flere tilfeller til aktiv demokratisk deltakelse, som er et kjennetegn ved deltakerdemokratiet, men samtidig skulle deltakelsen skje gjennom valgkanalen, som er et kjennetegn ved den liberale forståelsen. Det var derfor utfordrende å kode et slikt meningsinnhold til en av de to demokratiforståelsene. Jeg valgte å kode tekst som oppfordret til aktiv valgdeltakelse til liberal forståelse selv om aktiv demokratisk deltakelse ikke er den liberale forståelsens fokus. Valg er en måte å holde de styrende ansvarlige overfor folket på for

den liberale forståelsen (Held, 2006, s.70). Der læreboken oppfordret til aktiv deltakelse utover valgdeltakelse kodet jeg teksten til deltakerdemokratiet.

Deltakelse i organisasjoner og i politiske partier var også vanskelig å plassere innenfor en demokratiforståelse slik teksten i lærebøkene formidlet det. Dahl (1961) mener at medborgeren kan være passivt medlem organisasjoner, mens Pateman (1970) vektlegger en aktiv deltakelse. Tekst som kun formidlet at eleven kunne være medlem i organisasjoner ble derfor kodet til en liberal demokratiforståelse. Der læreboken oppfordret eleven til direkte og aktiv deltakelse gjennom en organisasjon ble teksten tolket til deltakerdemokratiet. Deltakelse i partikanalen ble kodet på liknende måte. Partier er sentrale innenfor det liberale synet, passivt partimedlemskap ble derfor tolket til liberal demokratiforståelse. Der elevene ble oppfordret til aktiv deltakelse i partiene ble teksten kodet til deltakerdemokratiet.

Ytringsfriheten var også litt vanskelig å plassere innenfor én av demokratiforståelsene. Det liberale synet anser borgernes frihet som svært viktig. Ytringsfriheten er også viktig innenfor det deliberative demokratiet, særlig *bruken* av ytringsfriheten hvor borgeren uttrykker sine meninger. Jeg tvilte på tolkningen her, men kodet innhold som kun nevner ytringsfrihet som viktig til liberalt syn. Der hvor lærebøkene utdypet ytringsfriheten og særlig formidlet bruk av ytringsfriheten i dialog med andre ble teksten kodet til deliberativt demokrati.

Media viste seg også å være litt krevende å plassere. Der hvor teksten vektla at media er en viktig samfunnsinstitusjon som skal begrense myndighetens makt tolket jeg det til å tilhøre liberalt syn. Hvis læreboken oppfordret eleven til å bruke mediekanalen til å delta i demokratiet ble teksten tolket til deltakerdemokratiet. Der hvor bøkene formidlet at media har en viktig rolle som informasjonsformidler slik at borgene kan skape egne meninger, og at media kan skape rom for debatter ble teksten tolket til deliberativt demokrati.

Videre tvilte jeg på omfanget til den liberale forståelsen. Lærebøkene inneholdt mye informasjon om sider ved stat og styring – kommunetinget, fylkestinget, Sametinget, kabinettspørsmål, mistillitsforslag og ulike valgsystemer. Dette er elementer ved demokratiet som et politisk system, men jeg lurte på om min koding ville føre til en overrepresentasjon av det liberale synet i datamaterialet. Jeg valgte likevel å kode alt som kan tolkes til det liberale synet innenfor denne demokratiforståelsen. Liberalister anser demokratiet som et politisk system med sentrale institusjoner (Held, 2006, s.77). I tillegg kan dette kobles til en kunnskap om demokratiet og et tynt medborgerskap (Stray, 2011, s.108).

Den siste utfordringen var at det deliberative demokratiet i sin idealform med vektlegging av kravene til *god deliberasjon* ikke kom frem i empirien. Jeg valgte likevel å kode innslag som jeg anså å være knyttet til det deliberative demokratiet, slik som deltakelse i diskusjoner og viktigheten av egne meninger, til deliberativt demokrati. Dette for å kunne avdekke hvor lærebøkene antydte deliberativ demokratiforståelse, men resultatene understreker at lærebøkene ikke omtaler god deliberasjon.

Mine valg basert på foregående redegjørelse vil påvirke analysens resultater, men jeg har forsøkt å redegjøre for mine viktigste vurderinger her og jeg har kodet alle bøkene likt etter disse kriteriene. Etter første koding kodet jeg alle bøkene på nytt for å ta konsekvente valg i analysen basert på mine usikkerhetsmomenter i den første analysen. Det er denne andre kodingen del to av analysen og resultatene er basert på. Analyseskjemaet har utgjort det viktigste analyseredskapet, men valgene jeg har redegjort for her har supplert i tilfeller hvor jeg tvilte ekstra og ville sørge for at lærebøkene ble analysert etter like kriterier.

3.4.2 Å se etter mønster

Del to av analysen gikk ut på å systematisere kodene for å avdekke mønstre i det kodede datamaterialet (Johannessen, Tuft og Christoffersen, 2016, s.163). Når man skal analysere er det viktig å tenke over hva som viser seg som spesielt interessant i empirien (Tjora, 2013, s.178). Problemstillingen er da en sentral veiviser. Tjora (2017, s.196) understreker viktigheten av å ikke trekke konklusjoner basert på første øyekast av datamaterialet. Jeg behandlet derfor kodene systematisk og startet med å se over alle kodene innenfor samme demokratiforståelse for å avdekke eventuelle mønstre (Johannessen, Tuft og Christoffersen, 2016, s.163).

Jeg startet med å analysere alle kodene innenfor den liberale demokratiforståelsen. Nvivo sørget for at kodene inneholdt referanser til sine respektive lærebøker. Jeg grupperte kodene innenfor ulike temaer som er relevante for det liberale synet; frihet og rettigheter, maktfordeling, representativt styre og institusjoner, deltakelse som representasjon og politiske partier. Jeg analyserte deretter hvert tema for seg for å kartlegge hvilken lærebok som omtalte hvilket tema og hvordan temaet ble omtalt.

Jeg gjentok samme fremgangsmåte for deltakerdemokratiet og det deliberative demokratiet; fant gjennomgående temaer innenfor de ulike demokratiforståelsene som jeg grupperte kodene etter. Ved å bruke analyseskjemaet i dette arbeidet kom det også frem hvilke sider av demokratiforståelsene som ikke var formidlet i lærebøkene. I løpet av arbeidet med å

se etter mønstre sjekket jeg kontinuerlig opp det kodede materialet i lærebøkene for å dobbeltsjekke mine egne tolkninger.

3.5 Studiens kvalitet

Jeg vil avslutte metodekapittelet med å drøfte oppgavens kvalitet gjennom kvalitetsmålene reliabilitet og validitet (Grønmo, 2016, s.240). Først vil jeg drøfte oppgavens reliabilitet, deretter oppgavens validitet.

3.5.1 Reliabilitet: forskningens pålitelighet

Innenfor all forskning er det viktig å ta stilling til hvor *pålitelig* forskningen er. Forskningens pålitelighet vurderes blant annet ut ifra nøyaktigheten av forskningens undersøkelser, hvilke data som brukes, innsamlingsmetoder og måten data er bearbeidet på (Johannessen, Tufte og Christoffersen, 2016, s.36). Måten data er konstruert på kan være én kilde til reliabilitetssvikt og Thagaard (2018, s.188) understreker at forskeren må argumentere for reliabilitet gjennom å tydelig og nøyaktig redegjøre for utviklingen av data.

Lærebøkene jeg har analysert kan betegnes som «naturlig forekommende data». En styrke ved å analysere slike data, er at de er utarbeidet «uavhengig av forskerens medvirkning» (Silverman, 2014, s.316 i Thagaard, 2018, s.53). Lærebøkene er utformet uten min påvirkning og de er fritt tilgjengelige for enhver som vil etterprøve oppgavens resultater. Metoden for utvelgelsen av de seks lærebøkene er forklart i kapittel 3.2. Oppgavens resultater er dog basert på et utvalg av lærebøkene innhold, noe kapittel 3.2 også forklarer. Valget om å ikke analysere hele lærebøkene kan påvirke oppgavens resultater fordi lærebøkene kan omtale demokratiet i deler av boken som ikke er analysert. Jeg valgte likevel, som sagt, å spisse datamaterialet til de kapitlene jeg anså som mest relevante for å belyse problemstillingen. Masteroppgavens rammer og samfunnsfaglæreplanens inndeling i 'politikk og demokrati' som et eget hovedområde (Utdanningsdirektoratet, 2013, s.9) var også avgjørende for utvelgelsen. Oppgavens resultater må likevel leses i lys av dette utvalget.

Innenfor kvalitative tekstanalyser vil spørsmål om reliabilitet også kyttes til tolkningsaspektet ifølge Bergström og Boréus (2000, s.37) siden metoden preges av nettopp tolkning. Den hermeneutiske metoden kritiseres for å vektlegge forskerens tolkninger, noe som kan gjøre det vanskeligere å etterprøve resultatene (Marienfeld, 1976, i Skrunes, 2010, s.106). Tekstanalysens pålitelighet styrkes likevel ved gjennomsiktighet. Dette gjennom en åpen og detaljert framstilling av hele forskningsprosessen slik at leseren enklere kan vurdere resultatenes tolkningsgrunnlag (Thagaard, 2018, s.188). Denne masteroppgaven søker høy

reliabilitet og har redegjort for de ulike prosessene i studien slik at leseren lettere kan vurdere studiens kvalitet. Samtidig synliggjør oppgaven forskerens rolle, oppgavens teoretiske grunnlag, samt metodevalg og kapittel 3.4 gir en gjennomgang av analysen. Analyseeskjemaet, utviklet fra demokratiteori, har lagt klare rammer for oppgavens tolkninger. Samtidig forteller kapittel 3.4.1 om tilfeller hvor jeg var i tvil til tolkningen og hvordan jeg løste denne utfordringen. God forskning kjennetegnes ved gjennomsiktighet og velbegrunnet argumentasjon. Tolkninger må være begrunnede og de må underbygges ved å sitere den analyserte teksten direkte ifølge Bergström og Boréus (2000, s.37). I fremstilling av oppgavens resultater har jeg derfor brukt mange direkte sitater fra lærebøkene med sidehenvisninger. I tillegg viser Vedlegg 2-7 hvordan teksten er kodet i alle lærebøkene.

3.5.2 Validitet: forskningens gyldighet

Validitet handler om studiens *gyldighet* og hvorvidt den valgte metoden er fruktbar for å besvare oppgavens problemstilling (Grønmo, 2016, s.251). Teoretisk gjennomsiktighet øker studiens validitet. Man må redegjøre for tolkningens teoretiske grunnlag, selve analyseprosessen, og hvordan disse gir grunnlag for oppgavens resultater og konklusjon (Silverman 2014, s.84 i Thagaard, 2018, s.189). Oppgavens helhetlige teoretiske grunnlag ble redegjort for i kapittel 2. Kapittel 2.3 utdypet oppgavens analytiske rammeverk basert på tre demokratiteoretiske perspektiver. Den analytiske bruken av disse er forklart i kapittel 3. Valget av akkurat disse tre demokratiforståelsene som analysekategorier vil påvirke oppgavens resultater. Etter å ha lest relevant teori kom disse frem som fremtredende demokratiforståelser innenfor statsvitenskapen (Eriksen, 1995, s.13). Utdanningsdirektoratet (2010) anvendte også disse tre da de kartla demokratiforståelse og menneskerettigheter i hele læreplanverket.

Når man anvender idealtyper som analytisk metode er spørsmål om forskningens validitet særlig knyttet til hvorvidt analyseeskjemaet er en forutsetning for analysen. Det er viktig ifølge Bratberg (2017, s.90) at «skjemaet som definerer hva vi skal lete etter kommer forut for analysen, og at skjemaet bygger på annet materiale enn det som skal analyseres». Hvor fruktbart skjemaet er for å besvare problemstillingen vurderer også forskningens validitet. Idealtypene må være rimelig konstruert (Bergström og Boréus, 2000, s.173). Oppgavens analyseeskjema baseres på demokratiteori som kom frem under utviklingen av kapittel 2.3. Da jeg leste relevant litteratur kom det frem at de ulike demokratiforståelsene vektlegger ulike sider ved demokratiet og skiller i synet på medborgerens rolle. Andre har også påpekt at det er særlig synet på medborgerens rolle og deltakelse som skiller disse demokratiforståelsene

(Strømsnes, 2003, s.22; Solhaug og Børhaug, 2012, ss.31-32). Det ble derfor naturlig å skille mellom demokratiforståelsenes overordnede fokus og syn på medborgeren under utviklingen av analyseskjemaet. For å kunne bruke idealtypene analytisk vektla skjemaet som sagt *hovedfokuset* innenfor hver demokratiforståelse, selv om demokratiforståelsene har visse likhetstrekk. Under utviklingen av analyseskjemaet var jeg særlig usikker på om jeg skulle skille mellom deltakerdemokratiet og det deliberative demokratiet siden begge er innenfor perspektivet «developmental democracy» som vektlegger tykt medborgerskap (Held, 2006, s.60). Likevel, som presentert i kapittel 2.3, går det et skille mellom deltakerdemokratiet og den deliberative demokratiforståelsen, noe jeg også ønsket å belyse i oppgaven. Jeg valgte derfor å skille mellom deltakerdemokratiet og det deliberative demokratiet i det analytiske rammeverket.

Alle de tre demokratiforståelsene er også, likt begrepene ‘demokrati’ (Whitehead, 1997, ss.121-123) og ‘medborgerskap’ (Kivisto og Faist, 2007, s.2), omdiskuterte og det foregår teoretiske diskusjoner innenfor de ulike forståelsene om hva som skal inkluderes (Eriksen, 1995, s.9; Elster, 1998, s.8). Jeg valgte ut noen sentrale trekk innenfor hver forståelse ved hjelp av relevant demokratiteori. Solhaug og Børhaug (2012, s.41) sitt analyseskjema og Briseid (2012) sin begrepsliste var også til inspirasjon. Det var krevende å utvikle skjemaet og hvordan demokratiforståelsene er operasjonalisert vil påvirke analysen. Bratberg (2017, s.97) forteller at fra et prinsipielt ståsted ønsker man, når man benytter idealtyper, å forholde seg til en streng deduktiv eller induktiv strategi. I praksis vil imidlertid selve analysen ofte bære preg av en «dialog mellom et utarbeidet analyseskjema og det empiriske materialet» ifølge Bratberg (s.97). Jeg måtte også ta hensyn til empirien i analysen fordi det viste seg i noen tilfeller å være krevende å anvende analyseskjemaet slik jeg hadde formulert det. Dette særlig fordi demokratiforståelsene ikke kom eksplisitt til uttrykk i lærebøkene og gav større utfordringer med tanke på tolkningsspørsmålet. Hvordan jeg løste dette er forklart i kapittel 3.4.1.

Den valgte analyseteknikken er også viktig for studiens validitet. Jeg startet analysen med en intensjon om å anvende både kvantitative og kvalitative analyseteknikker siden begge metoder har styrker og svakheter (Marienfeld (1976, i Skrunes, 2010, ss.105-107; Lindgren, 2011, s.268). I løpet av analysen ble jeg imidlertid klar over begrensningene ved telle antall ord som forekommer i teksten, som er kjennetegnet ved den kvantitative teknikken. Jeg ble bevisst på at for å bedre kunne avdekke meningsinnholdet i teksten var nærlæsning nødvendig. Den kvantitative metoden ble derfor kun brukt for å gi et førsteinntrykk av teksten, men oppgavens resultater er basert på den kvalitative tilnærmingen.

En styrke ved denne oppgaven er at den har analysert seks lærebøker som dekker en stor del av markedet for lærebøker. Gjennom å spørre hvilke lærebøker 81 skoler brukte har jeg foretatt et representativt utvalg. Jeg har likevel ekskludert *Samfunnsfag YF*, *Standpunkt* og forenklet versjon av *Fokus* fra analysen. Hvorfor jeg har gjort det er forklart i kapittel 3.2. Oppgavens resultater er følgelig ikke generaliserbare i alle tilfeller, men gjelder for lærebøkene som er analysert.

4 Resultater

I dette kapittelet vil jeg presentere hovedfunn fra lærebokanalysen. Resultatene presenteres ved hjelp av de tre demokratiforståelsene siden disse har utgjort oppgavens analyseverktøy. Resultatene må leses i lys av mine metodiske valg som er forklart i kapittel 3. I dette kapittelet presenterer jeg først funn fra liberal forståelse, deretter deltakerdemokratiet og til slutt det deliberative demokratiet. Resultatene presenteres i stor grad ved å henvise til direkte sitater i lærebøkene med sidehenvisninger for å tydeliggjøre teksten slik den foreligger i lærebøkene. Jeg vil diskutere oppgavens funn i kapittel 5.

4.1 **Liberal demokratiforståelse**

Lærebøkene formidler elementer fra liberal demokratiforståelse *indirekte* gjennom ulike formuleringer. Denne demokratiforståelsen er den som preger lærebøkene formidling av demokrati i størst grad. Her vil jeg presentere sentrale funn fra analysen som kobles til liberal demokratiforståelse. Disse er frihet og rettigheter, maktfordeling, representativt styre og institusjoner, deltakelse som representasjon og politiske partier.

4.1.1 *Frihet og rettigheter*

Ditt Samfunn, *Fokus* og *Radar* formidler tydeligst at individets frihet er viktig i et demokrati. Individets frihet er det liberale forståelsens grunnpilar (Eriksen, 1995, ss.18-19). I kapittel 2.3, 'Demokrati, rettstat og menneskerettigheter', forteller *Ditt Samfunn* at «Alle individ har rett til å leve i frihet, sikkerhet og verdighet» (s.105). Boken forklarer videre at «De sivile og politiske menneskerettighetene er *direkte kjennetegn på et demokrati*. Det er jo nettopp ytringsfriheten, stemmeretten, forbudet mot statlig maktmisbruk osv. som er *selve innholdet i demokratiet*» (s.106, kursiv lagt til). At *Ditt Samfunn* her forklarer at dette er 'selve innholdet i demokratiet', tolker jeg som en tydelig formidling av den liberale demokratiforståelsen hvor beskyttelse mot maktovergrep er et primært fokus (Held 2006, s.59). *Fokus* formidler også tydelig individets frihet. Under overskriften 'Politikken og privatlivet' forteller læreboken at demokratiet har en «politikkfrie sone» hvor den enkeltes frihet til å gjøre som man vil skal respekteres, så lenge det ikke går ut over andre, eller man bryter loven (s.103). *Fokus* formidler også under overskriften 'Demokratiets kjennetegn' at «rettsstaten er der for å beskytte den enkelte innbygger mot maktovergrep fra staten» (s.101). At demokratiet skal sikre borgernes frihet gjennom en viktig institusjon som rettsstaten kommer tydelig frem her. *Radar* forklarer at «i et demokrati finnes det lover som *begrenser myndighetenes makt over enkeltindividet*» (s.89, kursiv lagt til). Læreboken nevner dette som et av tre viktige kjennetegn

på demokrati i motsetning til et diktatur. Å begrense myndighetenes makt over enkeltindividet er svært viktig innenfor den liberale forståelsen (Eriksen og Weigård, 1999, s.154).

De tre andre bøkene formidler ikke individets frihet like eksplisitt, men trekker frem ulike rettigheter mennesker har. *Prolog* nevner stemmerett, retten til informasjon, og retten til å ytre seg som viktige kjennetegn på demokratiet i Norge (s.96). *Streif* forklarer at demokrati ikke har en eksakt definisjon, men nevner «respekt for menneskerettigheter, som organisasjons- og ytringsfrihet» som ett av de fire viktigste kjennetegnene på demokrati (s.88). *Delta!* skriver at «Menneskerettighetene er en rekke med medfødte rettigheter som en tenker at alle har, uavhengig av kjønn, alder, religion og nasjonalitet» (s.33) når boken forklarer om rettsstaten og at ingen skal straffes uten en rettferdig dom. Menneskerettighetene og rettsikkerhet trekkes frem som sentrale sider ved demokratiet av alle lærebøkene. *Ditt Samfunn* forteller, som et eksempel, at «rettsikkerhet betyr at ingen kan straffes eller fratras rettigheter uten å få prøvd saken i en domstol. Den sikrer individet mot overgrep fra staten» (s.102).

4.1.2 Maktfordeling

Montesquieu (1748, s.420) mente at det var svært viktig å spre makten for å hindre maktmisbruk. Det å hindre maktmisbruk er et tydelig mål med det demokratiske systemet for liberalistene (Held, 2006, ss.64-65). Alle lærebøkene formidler maktfordeling som et viktig demokratisk prinsipp, selv om lærebøkene bruker ulike formuleringer. *Ditt Samfunn*, *Streif* og *Radar* formidler tydelig formålet med maktfordeling. *Ditt Samfunn* formidler at maktfordeling er et typisk trekk ved demokratiet. Boken forklarer at «Maktfordeling skal hindre konsentrasjon av makt og muligheten for maktmisbruk. Stortinget, regjeringen og domstolene deler makten» (s.102). *Streif* bruker diktaturet, hvor makten er konsentrert, som en kontrast til demokratiets maktfordeling og forklarer at «når makten er delt mellom flere, kan den ikke samles hos én person, slik det er i diktaturer. *Maktfordelingsprinsippet* er derfor viktig i alle demokratier» (s.105). *Streif* nevner også de ulike institusjonene i Norge. *Radar* påpeker at maktfordelingsprinsippet er nedfelt i den norske Grunnloven og forklarer at makten er spredd mellom Stortinget, regjeringen og domstolene. «På denne måten får vi spredd makt og myndighet, noe som er et kjennetegn ved det norske demokratiet» (s.67). *Prolog*, *Fokus* og *Delta!* formidler ikke like tydelig hvorfor man har maktfordeling, men formidler de ulike maktfordelings-institusjonene i Norge. *Prolog* forteller at Norge «har tre statsmakter: Den første, Stortinget, bestemmer hvordan lovene skal være. Den andre, regjeringen, sørger for at lovene blir satt i verk. Den tredje, domstolene, bruker lovene når de dømmer i saker» (s.125).

Fokus nevner ikke ordet maktfordeling, men skriver at Stortinget har den lovgivende, bevilgende og kontrollerende makt og Regjeringen har den utøvende makten i Norge (ss.137; 139). Læreboken nevner også eksempler på hvordan Stortinget og regjeringen kan kontrollere hverandres makt; Stortinget kan fremme mistillitsforslag mot regjeringen, og regjeringen kan true med å gå av ved å stille kabinettspørsmål til Stortinget (s.140). Videre nevner *Fokus* at «I en rettsstat er det et absolutt krav at domstolene er uavhengige og ikke kan påvirkes av dem som har den politiske makten» (s.101). De ulike institusjonene er dermed formidlet i *Fokus*. *Delta!* formidler at «det er vanlig å si at regjeringen er Norges **utøvende** eller handlende makt, mens Stortinget er Norges **lovgivende** makt. I tillegg har vi domstolene, som kalles **dømmende** makt» (s.32).

4.1.3 Representativt styre og institusjoner

At man velger representanter som kan holdes ansvarlige gjennom valg er viktig for liberalistene (Held, 2006, s.70). Alle lærebøkene formidler representasjon som viktig for demokratiet. *Delta!* formidler tydelig at «Stortinget er vårt demokrati, og representantene som sitter der, er vårt bidrag til folkestyret» (s.34). *Ditt Samfunn* er også tydelig og forklarer at «Demokrati betyr folkestyre. Samfunnet skal styres av folket, ved folket og for folket. Folkevalgte representanter skal sørge for at folkeviljen kommer til uttrykk» (s.98). Dette er de første setningene læreboken bruker for å forklare 'demokrati'. *Fokus* formidler at

Det er de valgte representantene i kommunestyrene, i fylkestingene og på Stortinget som tar de politiske avgjørelsene. Det gjør de på vegne av velgerne. Om velgerne er misfornøyde med den politikken som føres, vil de alltid ha muligheten til å stemme på et annet parti ved neste valg. Derfor er denne styreformen demokratisk (s.103).

Radar påpeker også at det «ligger jo en trygghet i det at vi kan la være å stemme på dem [representantene] ved neste valg» (s.88). Ifølge det liberale perspektivet er det frie valg som innebærer konkurranse om makten som legitimerer representasjonen. Gjennom valg kan man kaste representantene man ikke er fornøyde med (Schumpeter ([1942] 1962, s.271). *Streif* påpeker at i Norge har vi et representativt demokrati hvor politikere bestemmer på vegne av borgerne som har stemt på dem (s.106). *Prolog* nevner at styreformen i Norge er representativt demokrati (s.91).

De representative institusjonene i Norge og deres oppgaver formidles i alle lærebøkene og er viet mye plass i lærebøkens del 'politikk og demokrati'. At det politiske systemet som består av ansvarlige institusjoner er sentralt innenfor den liberale demokratiforståelsen (Eriksen

og Weigård, 1999, s.154). *Fokus* har viet et helt kapittel kun til 'De folkevalgte' (ss.134-147) hvor boken bla. informerer om Stortinget, Regjeringen, deres oppgaver, Sametinget, Kommunestyret og Fylkestinget. *Ditt Samfunn* har også egne kapitler om de representative institusjonene. Kapittel 2.6 og 2.7 informerer om ulike sentrale og lokale styringsorganer (ss.117-132). *Delta* har ikke satt av et helt kapittel, men forteller i kapittelet 'Slik styres Norge' om forholdet mellom Stortinget og regjeringen, parlamentarismen, lokale styringsnivå og Sametinget på side 32 – 39. *Delta!* forklarer bla. at regjeringen

har ansvaret for mange oppgaver og skal for eksempel

- komme med forslag om lover og lovendringer til Stortinget
- ha ansvar for Norges forhold til andre land
- legge fram forslag til statsbudsjett, det vil si den store oversikten som viser hva staten skal bruke penger på i løpet av ett år
- drive statlig eiendom
- sette i verk vedtak som Stortinget vedtar (s.36).

Streif formidler også i kapittelet 'Det politiske systemet i Norge' mye informasjon om de representative institusjonene Stortinget, Regjeringen, Lokaldemokratiet og Sametinget (ss.108-113). *Prolog* og *Radar* har også satt av mye plass på å informere om de representative institusjonene og det politiske systemet i Norge. *Prolog* inkluderer i kapittelet 'Det demokratiske systemet i Norge' informasjon om parlamentarismen, Regjeringens oppgaver og ulike typer regjering på ss.100-102, Sametinget er også formidlet ss.107-108. *Radar* forteller i kapittelet 'Folkestyret i Norge' om forholdet mellom Stortinget og Regjeringen, Sametinget, og Lokale styringsorganer (ss.67-69) og har også et eget kapittel om 'Storting og Regjering' (ss.70-73).

4.1.4 Deltakelse som representasjon

Valg er en måte å delta i demokratiet for den liberale demokratiforståelsen (Schumpeter [1942] 1962, ss.269-272). Alle lærebøkene formidler at valg er en viktig del av demokratiet. *Delta!* forklarer at «det norske demokratiet [handler] i stor grad om at vi stemmer på de ulike partiene» (s.21). *Ditt samfunn* skriver at «Valgkanalen og politiske partier er kjernen i vårt politiske system» (s.98). *Fokus* forklarer under kapittelet 'Demokratiets kjennetegn' at innbyggerne skal «bestemme hvordan samfunnet skal styres. Det gjør de gjennom frie politiske valg» (s.100). De tre andre lærebøkene har liknende formuleringer om at valg er en sentral del av demokratiet som styresett.

Alle lærebøkene formidler at valgdeltakelse er en måte eleven kan delta i demokratiet på. I kapittelet 'Politikk – noe for meg?' forklarer *Streif* til eleven hvordan og hvorfor han eller hun skal stemme. Læreboken forklarer at hvert parti stiller med en liste over representanter ved valg. Boken er også veldig tydelig på at hvis eleven ikke stemmer «lar du andre bestemme for deg. Da sier du fra deg en rettighet du har, og du har mindre innflytelse på hvordan samfunnet vårt skal være» (s.122). *Radar* forteller i kapittelet 'Påvirkningskanaler' om valgkanalen som en måte å utøve innflytelse i det politiske systemet. Boken forklarer hvem som har stemmerett, men er, sammenlignet med *Streif* mye mindre direkte på å formidle hvorfor valgdeltakelse er viktig. Læreboken forteller også at det ikke er en selvfølge at alle bruker stemmeretten sin (s.78). I kapitelet 'Hva kan Caroline gjøre?' forteller *Radar* om en ung kvinne ved navet Caroline som ønsker å påvirke politikken. Boken forklarer at hun kan bruke valgkanalen for å stemme på partiet som vil støtte hennes sak (s.80). *Prolog* forklarer også at valgkanalen er måte å påvirke politikken på (s.90). *Fokus* har et eget kapittel som kun handler valgdeltakelse; 'Valg, velgere, valgt' (ss.112-124). Læreboken har satt av mye plass til å informere leseren om valgkanalen. Boken forteller om hvem som har stemmerett, stemmerett for 16åringer, hjemmesittere, partienes valgliste, hvordan man kan velge et parti, og om de store politiske skillelinjene. *Delta!* og *Ditt samfunn* never også valgkanalen som en mulighet til å delta i demokratiet, men ikke i et eget kapittel slik som *Fokus*. *Delta!* forklarer at valgkanalen er en av fire måter man kan delta i demokratiet på (ss.40-41). *Ditt Samfunn* nevner at å delta ved valg er en viktig vei til politisk innflytelse (s.113). Ingen av lærebøkene formidler imidlertid at medborgernes deltakelse skal begrenses til kun valgdeltakelse som Schumpeter ([1942] 1962, s.269) mener. Som kapittel 4.2.4 vil vise formidler nemlig alle lærebøkene deltakelse utenfor de representative kanalene.

I tillegg til valgkanalen er organisasjonsmedlemskap en mulighet for å få fremmet sine interesser ifølge Dahl (1961). Denne formen for representativ deltakelse nevnes av alle lærebøkene. Lærebøkene forteller at organisasjonene arbeider på vegne av medlemmenes interesser. *Fokus* forklarer til eleven at «For de fleste rollene du har opp gjennom livet ... finnes det en eller flere organisasjoner som er opprettet for å arbeide for interessene dine» (s.127). De andre lærebøkene omtaler også medlemskap i en interesseorganisasjon som en mulighet til å indirekte påvirke samfunnet. Lærebøkene forklarer også at det finnes ideelle organisasjoner og beskriver hvordan de arbeider. Et eksempel her fra *Ditt Samfunn* (s.115)

Du kan også påvirke de politiske beslutningene ved å delta i ulike organisasjoner, for eksempel miljøvernorganisasjoner, organisasjoner som Amnesty International, Europa-

bevegelsen, Nei til EU eller Human-Etisk Forbund. Slike organisasjoner arbeider med noen få, utvalgte politiske spørsmål, og de blir ofte spurt om meninger før nye forslag til lover skal sendes til Stortinget eller andre viktige beslutninger skal tas.

Her formidles hvordan *organisasjonene arbeider* og jeg tolker dette til Dahl (1961) sitt syn på at demokratiet også består av interesseorganisasjoner som kan fremme saker som borgerne er opptatt av.

4.1.5 Politiske partier

Valgkanalen forutsetter politiske partier og at det finnes valgalternativer (Schumpeter, [1942] 1962). Politiske partier og deres politiske saker er noe alle lærebøkene formidler. Lærebøkene formidler også at partiene arbeider etter partiprogrammer og at de fører opp sine medlemmer på valglistene. *Radar* forteller at «I valgkampene er det ofte stor oppmerksomhet på det som skiller partiene, og det regnes som viktig at det i et demokrati finnes ulike politiske alternativer» (s.94). *Fokus* forklarer at

Når det er valgkamp i Norge, kjemper en rekke politiske partier om velgernes støtte. Partiene forteller hva de står for, og hvilke saker de vil kjempe for om de kommer til makten. På selve valg-dagen har hver enkelt av velgerne mulighet til å påvirke samfunnsutviklingen ved å gi sin stemme til det partiet de er mest enig med. De politiske partiene som får flest stemmer, får størst innflytelse over utformingen av politikken de neste fire årene. Slik er demokratiets spilleregler i Norge (s.102).

Delta! forklarer at vi har politiske partier fordi «I kampen om hvilke problemer som skal løses først, og hvilke løsninger som skal velges, vil du tape om du forsøker å kjempe alene» (s.11). *Ditt Samfunn* forklarer at et politisk parti er «en sammenslutning av personer som har noenlunde samme syn i politiske spørsmål, og som ønsker innflytelse på politiske beslutninger» (s.109). *Streif* presenterer en liknende formulering på hva et politisk parti er for eleven (s.106). *Prolog* forklarer også hva partiene er og gjør, og forklarer at «legitimiteten til det politiske systemet vårt bygger i stor grad på at de politiske partiene fungerer» (s.109). Dette viser da at vårt politiske system er bygget rundt funksjonen av politiske partier (Schumpeter, [1942] 1962, s.283). De politiske sakene som skiller de største politiske partiene i Norge er også formidlet i alle lærebøkene med ulike formuleringer. Hvor partiene hører til på den tradisjonelle høyre-venstre akse er formidlet i alle lærebøkene foruten *Ditt Samfunn* som heller formidler de politiske skillelinjene som to forskjellige blokker (s.111).

4.2 Deltakerdemokratiet

Deltakerdemokratiet formidles ikke som eksplisitt begrep til eleven, men elementer ved denne demokratiforståelsen formidles *indirekte*. Av de tre demokratiforståelsene formidles

deltakerdemokratiet i middels grad. Mange av lærebøkene påpeker at demokratisk deltakelse er viktig for å bevare demokratiet og alle formidler ulike former for deltakelse utover representasjon. Alle sidene ved denne demokratiforståelsen kommer likevel ikke frem i lærebøkene da sider ved deltakelsens utdannende rolle mangler.

4.2.1 Deltakelsens utdannende rolle

At deltakelse har en utdannende effekt på den som deltar, hvor medborgeren lærer å 'gjøre demokrati' i forskjellige sfærer og at dette bidrar til demokratisk innsikt (Pateman, 1970), har jeg ikke funnet formidlet i noen av lærebøkene.

4.2.2 Kollektiv bevissthet

Den deltakende demokratiforståelsen er opptatt av at borgerne skal være orientert rundt fellesskapet i samfunnet (Eriksen og Weigård, 1999, s.159). *Streif* og *Ditt Samfunn* inneholder korte referanser til kollektiv bevissthet. *Streif* forklarer at når man deltar i en aksjon «føler man fellesskap med andre mennesker som mener det samme som vi» (ss.120-121). Her er det ikke at man deltar i demokratiet på grunn av bevissthet om det kollektive som poengteres, men dette er noe man oppnår gjennom å delta i en aksjon. *Ditt samfunn* (s.99) forteller at politikk handler om «hvordan vi skal utvikle fellesskapet». Her påpeker ikke læreboken at deltakelse er en måte å utvikle fellesskapet på, men den oppfordrer fortsatt leseren til en tankegang rundt fellesskapet. *Fokus* er tydeligere i sin formulering og forklarer som noe av det første boken nevner at «Politikk er ikke noe som vi kan velge å stå utenfor. Det er uløselig knyttet til det å leve i samfunn med andre og handler også om hvordan vi forholder oss til andre mennesker» (s.99). *Prolog* er også tydelig på den kollektive orienteringen og formidler dette til eleven flere steder. Boken påpeker i kapittelet 'Hvorfor skal jeg delta?' at «Det høres kanskje selvsagt ut, men det er likevel ikke dumt å ha i bakhodet at vi ikke bare kan tenke på oss selv når vi skal velge hvem vi skal stemme på, og hva slags politikk vi vil ha» (s.92). *Prolog* spør også retorisk «Har vi det så godt at vi ikke lenger har noe å kjempe for? Klarer vi ikke å kjempe for andre?» (s.94). Solidaritet er et begrep som utdypes i et eget avsnitt og *Prolog* formidler at «hele vårt demokratiske system er bygd på solidaritet. Den som bruker ytringsfriheten og tar del i politikken, har plikt til å tenke på flere enn bare seg selv» (s.112). *Prolog* formidler dermed tydelig fellesskaps-tankegangen som grunnlag for politisk deltakelse. Analysen fant ikke ingen direkte henvisninger til den kollektive orienteringen fra *Radar* og *Delta!*

4.2.3 Å bevare medborgerens engasjement – deltakelse er viktig

Deltakerdemokratiet er opptatt av å ivareta medborgernes demokratiske engasjement og påpeker at bevaring av demokratiet krever aktiv deltakelse (Pateman, 1970, s.41). Dette formidles i noen av lærebøkene. Læreboken *Delta!* har ordet ‘delta’ som sin tittel og åpner kapittelet ‘Kampen om framtiden’ med å sitere Jens Stoltenberg sin tale fra Rådhusplassen like etter terrorangrepene 22. juli 2011. *Delta!* er den eneste boken utgitt etter 2011 som bruker 22.juli som et argument for at det er viktig å delta i demokratiet. Boken forklarer at «Den mest effektive måten vi kan forsvare demokratiet på mot et slikt angrep, er å ikke la oss skremme, men fortsette å delta» (s.8). Læreboken forteller også at «At folket deltar, er en viktig forutsetning for at demokratiet skal fungere godt» (s.40). *Fokus* formidler til eleven at «det er viktig å bry seg». Læreboken forklarer at demokratiet er sårbart og trenger aktive medborgere.

Demokratiet stiller ingen krav til at alle skal delta like mye, og det kan til og med hevdes at det er en demokratisk rett å ikke engasjere seg. Et velfungerende demokrati forutsetter likevel at så mange som mulig tar del i det politiske livet og bruker de mulighetene de har til å kjempe for det de tror på. På den måten kommer ulike oppfatninger fram og kan bli tatt hensyn til når politiske beslutninger skal tas (s.108).

Fokus forklarer også at «Ingen politisk sak oppstår av seg selv. Det er vi – menneskene – som skaper politikk når vi blir så opptatt av en sak at vi engasjerer oss» (s.126). *Prolog* formidler også at deltakelse er viktig. I kapittelet ‘Hvorfor skal jeg delta?’ formidler boken at «Demokratiet må pleies, holdes ved like og utvikles, slik at det tilpasser seg samfunnsendringene. Til dette kreves deltakelse fra mange av innbyggerne, helst alle» (s.91). *Streif* advarer mot at det «kanskje er likegyldigheten som er demokratiets verste fiende» (s.88). Boken forteller eleven at «Hvis innbyggerne slutter å engasjere seg i samfunnsutviklingen, risikerer vi at folkestyret går i oppløsning, og at makten glir over til et fåtall av innbyggerne i landet» (s.102). *Delta*, *Fokus*, *Prolog* og *Streif* er tydeligst på at demokratisk deltakelse er viktig for å bevare demokratiet.

4.2.4 Direkte deltakelse utenfor valgkanalen

Direkte deltakelse utenfor valgkanalen fremheves som viktig av Rousseau (1762), Pateman (1970) og Mill (1963, s.229 i Pateman, 1970, s.30). Ulike typer aktiv deltakelse formidles i alle lærebøkene. Oppfordring til aktiv og faktisk deltakelse i politiske partier og i organisasjoner nevnes av noen bøker, og som nevnt i metodekapittelet tolkes dette fortsatt som deltakerdemokratiet siden lærebøkene da ikke oppfordrer til et passivt medlemskap. *Ditt samfunn* forteller at «Den som virkelig ønsker å få innflytelse på samfunnsutviklingen, bør

melde seg inn i et politisk parti og delta i partiets indre liv. På den måten kan en påvirke hva partiet skal mene, og hvilke personer som skal stå på lista når det er stortingsvalg eller kommunevalg» (s.109). *Streif* forteller elven at «Dersom du melder deg inn i et politisk parti, har du enda større muligheter til å påvirke». Boken forklarer videre at «hvem som helst kan melde seg inn» (s.122). Aktiv deltakelse gjennom interesseorganisasjoner er også formidlet i noen bøker. *Radat* forteller igjen om Caroline som aktivt deltar i aleneforsørgerforeningen for å arbeide for saken hun er opptatt av (s.80). *Fokus* formidler at elevene kan kontakte Elevorganisasjonen for å få «støtte, råd og veiledning i arbeidet med å skape oppmerksomhet rundt saken» de er opptatt av (ss.126-127).

Aksjoner som et mer direkte politisk virkemiddel nevnes av alle lærebøkene. *Streif* forteller til eleven «Du har kanskje vært med på en demonstrasjon eller en underskriftskampanje? Da har du deltatt i en aksjon» (s.124) og utdyper videre hva aksjoner er i et eget avsnitt (ss.124-125). *Delta!* forklarer at «Aksjoner er en direkte form for politisk deltakelse, som ofte er knyttet til en konkret sak» (s.42). Boken forteller om Inger og hennes venner som ønsker å spre oppmerksomhet rundt en sak og de arrangerer en aksjon. Boken forteller at de kan lage underskriftskampanjer, gå i demonstrasjonstog eller sultestreike. Sivil ulydighet nevnes også som en måte å aksjonere på (s.42). Sivil ulydighet formidles i alle lærebøkene. *Ditt Samfunn* forklarer i kapittelet 'Flere veier til politisk innflytelse' at politiske beslutninger kan påvirkes av aksjoner og forklarer at det kan dreie seg om alt fra en underskriftskampanje til sivil ulydighet (s.115). *Fokus* nevner «politisk aksjoner» som en påvirkningskanal (s.126) og utdyper også aksjonskanalen i et eget avsnitt (ss.129-130). *Radat* nevner aksjoner som en av fire kanaler for politisk innflytelse (s.79). Læreboken forklarer også at Caroline kan bruke aksjonskanalen for å skape oppmerksomhet rundt sin sak (s.81). *Prolog* nevner også aksjonskanalen som en av fire kanaler for politisk innflytelse (s.90).

Bruk av mediekkanalen nevnes som en måter å påvirke politikken på av alle lærebøkene. *Ditt Samfunn* formidler til eleven at man kan bruke mediene for å skape oppmerksomhet rundt en sak. Boken forklarer at skriveføre ofte kan bruke leserinnlegg og kronikker som en måte å spre sine synspunkter på (s.116). *Delta!* viser til at bruk av sosiale medier kan være en nyttig metode for å nå fram med sine synspunkter. Boken forteller om Inger og hennes venner som «vet at blogger, Twitter, Instagram og Facebook er en del av det nye mediebildet. I tillegg til å aksjonere bruker de organisasjonens nettside aktivt, og de oppretter en egen blogg hvor de skriver innlegg om bruk av varetekt i Norge. De poster bilder av aksjonen på Instagram, og legger lenke til bloggen på Twitter og Facebook» (ss.43-44). *Fokus* nevner også bruk av sosiale

medier som et politisk virkemiddel (s.126; 131). Læreboken skriver videre man kan bruke massemediene for å påvirke politikken. «En reportasje i avisen eller et innslag på lokalfjernsyn er ‘gull verdt’ for alle som har noe viktig på hjertet. Mediedekningen betyr at saken når fram til mange mottakere, ikke minst folkevalgte politikere, som ofte plukker opp saker de kan støtte, fra mediene» (s.127). *Prolog* nevner også mediekanalen som en av fire kanaler til politisk innflytelse. Læreboken forklarer at «Å få lokalavisa til å skrive om en sak du er engasjert i, kan være en måte å påvirke på. Du kan også skrive leserinnlegg og bruke internett» (s.90). Sosiale medier formidles som en måte å spre egne meninger på (s.90). I sin fiktive fortelling om Caroline forteller *Radar* hvordan hun bruker mediekanalen for å nå frem med sine synspunkter (s.81). Hun skrev et leserinnlegg i avisa som førte til at hun ble intervjuet på Tv. *Streif* forklarer at vi «kan skape blest om en sak ved å kontakte mediene» (s.120)

Andre måter å påvirke politikken er å kontakte politikere direkte. *Delta!* forklarer at dette kalles for lobbyisme (s.42). *Ditt samfunn* (s.116) og *Fokus* (s.126) nevner også lobbyisme som en måte å påvirke politikken direkte på. *Streif* nevner lobbyisme, men ikke at man selv kan kontakte politikere. De forklarer at dette er en måte organisasjoner jobber på (s.124). Dette gjør også *Radar* (s.83). *Prolog* nevner ikke lobbyvirksomhet som en metode for politisk påvirkning.

4.3 Det deliberative demokratiet

Det deliberative demokratiet er den demokratiforståelsen som i minst grad formidles i lærebøkene og den idealtypiske formen av demokratiforståelsen, hvor prosessen bak egne meninger og deltakelse i *deliberative* diskusjoner vektlegges, formidles ikke. Det finnes dog noen innslag som inneholder visse elementer fra denne demokratiforståelsen i noen av lærebøkene. Jeg valgte som sagt å tolke dette til deliberativt demokrati fordi det er en antydning til forståelsen.

4.3.1 Egne meninger

At borgerne skal blir bevisst på egne meninger er viktig i den deliberative demokratiforståelsen. Dette blir man gjennom å delta i en deliberativ samtale (Weigård, 1995, s.75). Deltakelse i en samtale som bærer preg av kravene til god deliberasjon (Fishkin, 2009, s.34) formidles ikke i lærebøkene, men *Fokus* påpeker at «demokratiet respekterer at mennesker er forskjellige og har ulike meninger og interesser» (s.100) som et viktig kjennetegn ved demokratiet.

Noen av lærebøkene nevner at media har en viktig funksjon som informasjonskanal til folket slik at de kan utvikle egne meninger om saker (Wessler, 2008, s.1). *Delta!* nevner at papiraviser, nettaviser og TV er sentrale informasjonskilder «for folk til å finne informasjon om hva som rører seg i samfunnet» (s.43). *Radar* forklarer at media spiller en viktig rolle i samfunnsdebatten fordi gjennom media får folket viktig informasjon om saker og beslutninger som blir tatt (s.84). *Radar* påpeker videre at media skal ikke bare formidle informasjon til borgerne, men «også være en arena der saker kan debatteres og uenighet og konflikter kommer til syne. Dette er viktig i et demokrati» (s.85). *Fokus* forteller at «Et samfunn uten frie og uavhengige massemedier kan ikke kalles demokratisk. Retten til å mene hva du vil, og til å gi uttrykk for meningene dine i avisene, på tv eller på Internett er et av de viktigste kjennetegnene ved demokratiet» (s.130). *Fokus* understreker at media ikke bare er en informasjonskanal, men også en kanal for å uttrykke sine meninger (s.131).

Ytringsfrihet er viktig for å kunne uttrykke egne meninger. *Ditt samfunn* forteller at «Et demokrati kan ikke fungere uten ytringsfrihet. Rettferdige valg forutsetter at enhver kan si og mene hva en vil» (s.102). *Ditt samfunn* forklarer at «Retten til å ytre seg omfatter frihet til å ha meninger ...» (s.107). *Prolog* påpeker at ytringsfriheten er viktig for at et demokrati skal kunne fungere:

I et samfunn med ytringsfrihet kan du offentlig stå fram med meningene dine. På den måten kan du fremme dine egne interesser. Ytringsfrihet er en betingelse for at et demokrati skal fungere. Skal et samfunn styres av folket selv, må de ha mulighet til å fortelle hvordan de vil ha det. I Norge har vi demokrati og ytringsfrihet. Du kan mene hva du vil, og du kan fortelle om det i all åpenhet. På den måten kan du være med og påvirke hvordan landet skal styres, i stort og smått (s.111).

Streif formidler at ytringsfrihet er en forutsetning for at den enkelte skal kunne delta i samfunnsdebatter og politiske prosesser (s.89).

4.3.2 Vurdere argumenter

Å lytte til, og vurdere motstridende argumenter er viktig i det deliberative demokratiet (Fishkin, 2009, s.34). Dette kommer lite frem i lærebøkene, dog finnes noen få antydninger til deliberativ forståelse. *Delta!* skriver: «I politiske stridsspørsmål finnes det ikke noe alternativ til at du selv vurderer hvem som har den mest overbevisende argumentasjonen» (s.23). Dette sitatet er hentet fra underkapittelet 'Hvem skal du tro på?'. Her oppfordres eleven til å vurdere argumentene fra politiske partier for å komme frem til hvilket parti som har den mest overbevisende politikken. Selv om dette ikke er deliberasjon, hvor det legges vekt på at borgerne selv skal diskutere sammen med andre borgere, formidler teksten at det er viktig å

vurdere ulike argumenter for at elevene skal utvikle egne meninger. *Fokus* forklarer at demokratiet er «kanskje ikke alltid den mest effektive styreform, men det har som mål å sikre at mange får si sin mening, og at alternative løsninger blir veid mot hverandre» (s.109). Her kommer et syn fra det deliberative demokratiet fram ved at demokratiet må sikre at alle får frem sine meninger og at alternativer veies. Boken påpeker også at å ytre sine meninger ved hjelp av ulike formidlingskanaler er «et av de viktigste kjennetegnene ved demokratiet» (s.130). Læreboken formidler likevel ikke *hvordan* man skal vurdere ulike argumenter.

4.3.3 *Deltakelse i deliberative diskusjoner*

At medborgerne kan delta i deliberative diskusjoner som oppfyller kravene til god deliberasjon er ikke formidlet i noen av lærebøkene. Her nevner jeg likevel eksempler på hvor lærebøkene omtaler diskusjon som jeg anser som et første steg i deliberativ retning. *Delta!* forteller at å «ganske enkelt diskutere med andre» er en måte å «forsøke å påvirke de beslutningene som tas mer direkte» (s.8). Læreboken utdyper imidlertid ikke dette punktet og nevner ikke hvordan man skal diskutere med andre eller hvordan denne diskusjonen kan påvirke beslutninger. Dette gjør heller ikke *Streif* når læreboken sier at man må delta i debatter (s.89).

Ditt Samfunn påpeker at de politiske partiene har i oppgave å «skape et miljø for kritisk debatt om hvordan samfunnet skal være» (s.109). Hvordan partiene skal gjøre dette utdypes ikke, men boken forklarer at det er viktig at «Alle som er opptatt av samfunnsspørsmål, kan diskutere og påvirke hva partiet bør mene om sentrale spørsmål som skatter, fordeling av godene og hva som er urettferdig» (s.109). Her nevner læreboken diskusjon som en politisk metode. Det kommer likevel ikke tydelig frem om det kun er medlemmene av partiet som skal diskutere, eller om teksten formidler at alle borgere kan være med å påvirke partiets meninger.

Fokus skriver om demokratiets kjennetegn at «i stedet for å kneble uenighet og forlange at alle skal mene det samme, har demokratiske samfunn ordninger som sikrer at alle skal få komme til orde» (s.100). Dette sitatet understreker et viktig poeng fra den deliberative demokratiforståelsen; alle har ulike meninger og det er viktig å sikre at folk får slippe til med sine meninger. Hvilke ordninger demokratiske samfunn har spesifiseres imidlertid ikke. *Fokus* skriver også at konflikt og diskusjon «er en nødvendig del av politikken» fordi innbyggerne i Norge har ulike meninger om hvordan et godt samfunn skal være (s.105).

Prolog er den eneste læreboken som bruker ordet kommunikasjon. Kommunikasjon står sentralt i den deliberative demokratiforståelsen (Eriksen, 1995, s.9). Boken formidler at

«politikk handler mer enn noensinne om kommunikasjon» (s.113) som er en klar henvisning til det deliberative demokratiet. Læreboken forklarer videre at «Internett er en av de viktigste kanalene for offentlig debatt» (s.113). *Prolog* formidler imidlertid ikke det deliberative demokratiets viktige poeng om å vurdere ulike argumenter mot hverandre og at man burde delta i deliberasjon for å lære mer om egne meninger.

4.4 Oppsummering av resultater

Til slutt i dette kapitlet vil jeg oppsummere hovedfunn fra resultatene, disse vil bli diskutert i påfølgende kapittel. Jeg fant ingen eksplisitt formidling av de tre demokratiforståelsene i lærebøkene. Innslag fra demokratiforståelsene kom likevel til uttrykk indirekte via lærebøkens ulike formuleringer. Sider ved den liberale demokratiforståelsen formidles i størst grad. *Ditt Samfunn*, *Fokus* og *Radar* formidler tydeligst at individets frihet er viktig i et demokrati, men alle lærebøkene nevner viktige rettigheter hvert menneske har i et demokrati. Alle lærebøkene formidler sider ved demokratiet som en institusjon, de formidler maktfordeling gjennom ulike formuleringer, og de ulike representative institusjonene i Norge er viet mye plass i lærebøkene. Alle lærebøkene formidler at man kan delta gjennom valgdeltakelse og som medlem i en interesseorganisasjon. De ulike politiske partiene i Norge og deres politiske saker er også formidlet i alle lærebøkene. Lærebøkene formidler imidlertid ikke kun en liberal demokratiforståelse.

Deltakerdemokratiet formidles i middels grad. Alle lærebøkene formidler ulike måter å delta på utenfor den representative kanalen, særlig aksjoner og bruk av mediekanalen nevnes av alle bøkene. Kollektiv bevissthet som grunnlag for deltakelse kommer særlig frem i *Fokus* og *Prolog*. At demokratisk deltakelse er viktig for å bevare demokratiet formidles tydeligst i *Delta!*, *Fokus*, *Prolog* og *Streif*. Deltakelsens utdannende rolle, som er et viktig perspektiv fra deltakerdemokratiet, formidles ikke i lærebøkene.

Sider fra det deliberative demokratiet kommer minst tydelig frem. Lærebøkene viser enkelte steder antydning til deliberativ forståelse gjennom å nevne at media er en viktig informasjonskanal og at ytringsfrihet er viktig for å kunne uttrykke egne meninger, samt ved å nevne diskusjon. Likevel, det deliberative demokratiets fokus på samtale og argumenter gjennom medborgernes deltakelse i *deliberative diskusjoner* formidles ikke i lærebøkene. Demokratiforståelsen som formidles i lærebøkene er dermed lite preget av det deliberative demokratiet.

5 Diskusjon

I dette kapitlet vil jeg trekke frem hovedmomenter fra oppgavens resultater for å diskutere oppgavens problemstilling: *Hvilken demokratiforståelse formidles i lærebøker for fellesfaget samfunnsfag på videregående?* Resultatene diskuteres i lys av teori og tidligere forskning presentert i kapittel en og to. Jeg vil også ta stilling til forventningene til funn som ble presentert i kapittel 2.5. Før jeg diskuterer hovedfunn fra resultatene presentert ved de ulike demokratiforståelsene vil jeg først kort drøfte at jeg ikke fant eksplisitte fremstillinger av demokratiforståelsene.

5.1 Eksplisitte fremstillinger av demokratiforståelsene

Analysen avdekket ingen direkte formidling av de tre demokratiforståelsene i lærebøkene. Dette samsvarer med min forventning nr. 4, se kapittel 2.5. En lærebok skal gjenspeile læreplanens innhold (Utdanningsdirektoratet, u.d.a, s.12) og tidligere analyser finner heller ikke eksplisitte omtaler av demokratiforståelser i LK06 (Briseid, 2012; Nordvik, 2014). Å ha kjennskap til ulike demokratiforståelser er ikke et kompetansemål for samfunnsfaget (Utdanningsdirektoratet, 2013, s.9). Kompetansemålene er imidlertid vidt formulert for å ikke detaljstyre bla. lærebøkers innhold. Dette gir en viss frihet til lærebokforfatterne og forlagene i utformingen av lærebøkens del om 'politikk og demokrati' (Skrunes, 2010, s.64). Jeg anså det derfor også som mulig at lærebøkene kunne formidle demokratiforståelsene eksplisitt, se kapittel 2.5. I sin masteroppgave fant Valved (2012, s.37) at læreboken *Ny Agenda* presenterte begrepet deltakerdemokrati for elevene. Jeg fant imidlertid ingen slik direkte formidling i lærebøkene, men jeg fant likevel *indirekte* formidling av demokratiforståelsene. Jeg vil videre diskutere hovedfunn fra lærebøkens demokratiforståelse, og starter med å diskutere funn fra den liberale demokratiforståelsen.

5.2 Liberal demokratiforståelse: deltakelse som representasjon

Demokratiforståelsen som formidles i lærebøkene preges i størst grad av den liberale demokratiforståelsen. Dette funnet samsvarer med mine forventninger til lærebøkene, se kapittel 2.5. Funnet mitt samsvarer imidlertid ikke med Valved (2012, s.78) som fant at konkurransedemokratiet, som er en variant av den liberale forståelsen, kom lite frem i lærebøkene hun analyserte. Konkurransedemokratiet er sterkt tilknyttet Schumpeters teori ([1942] 1962) og selv om jeg har anvendt perspektiver fra Schumpeter har jeg lagt en videre definisjon av den liberale forståelsen til grunn for analysen enn Valved (2012), noe som kan forklare forskjellene i funnene. Noen av lærebøkene vi har analysert er også forskjellige.

Individets rettigheter og friheter, som er grunnpilaren i den liberale demokratiforståelsen (Locke, 1690) formidles i alle lærebøkene jeg har analysert, dog med *Ditt Samfunn, Fokus og Radar* som tydeligst formidler at demokratiet skal ivareta individets frihet. Lærebøkene formidler mye informasjon om sider ved demokratiet som et politisk system. Held (2006, s.77) påpeker at dette er viktig for den liberale tradisjonen. Borgernes frihet bevares best gjennom et politisk system med ansvarlige institusjoner (s.60). Maktfordeling, rettsstaten, og de ulike representative institusjonene i Norge, både på lokalt og nasjonalt plan, og deres oppgaver formidles i alle lærebøkene. Lorentzen og Røthing (2017, s.125) forklarer at lærebøker for ungdomsskolen formidler «i hovedsak demokrati ved å beskrive formelle politiske institusjoner og organiseringen av disse». Demokrati knyttes til «informasjon om formell politisk organisering». Min analyse finner ikke at formidlingen av demokratiet i lærebøkene kun kan knyttes til de formelle institusjonene, men fortsatt preger dette mye av deres formidling av demokrati. Som forklart i kapittel 4.1.3 har alle lærebøkene viet mye plass til å informere eleven om de representative institusjonene. Hvis lærebøkene spiller en viktig rolle i undervisningen, slik flere studier viser (Skjelbred, Solstad og Aamotsbakken, 2005; Juuhl, Horntvedt og Skjelbred, 2010; Hodgson, Rønning og Tomlinson, 2012; Gilje, mfl., 2016), gir det mening at ICCS 2016 finner at norske ungdommer har høyt kunnskapsnivå om demokratiet og samfunnssystemer (Huang mfl., 2017, s.8). Selv om ICCS undersøker *ungdomsskoleelevers* demokratiforståelse og ikke kan knyttes direkte til den videregående opplæringen, gir studien likevel en viss indikasjon på hvordan norske ungdommer ser på demokratiet. Som forklart i kapittel 2.4 kan demokratiske kunnskaper om demokratiet kobles til den liberale demokratiforståelsens forventninger til medborgeren (Stray, 2011, s.108) og et begrenset syn på medborgerens deltakelse (Faulks, 2000, s.11). Medborgeren kan delta ved valg og det er viktig at borgeren har kunnskaper om det representative demokratiet gjennom å kjenne til de folkevalgte institusjonene.

Koritzinsky (2014, ss.116-117) mener at samfunnsfaglærebøker har en tradisjon for å vektlegge de folkevalgte institusjonene i demokratiopplæringen. Han forklarer det blant annet med at vurderingen i faget vektlegger elevenes evner til å gjengi faktakunnskaper. Stray og Sætra (2015 s.465) fant i sin artikkel at kompetansemålene ofte er styrende for samfunnsfagets rammebetingelser. Å «gjøre rede for styreformens og de viktigste politiske styringsorganene i Norge, både norske og samiske, og drøfte flertallsdemokratiet» (Utdanningsdirektoratet, 2013, s.9) er et eksplisitt kompetansemål for den videregående opplæringen og 'å gjøre rede for' er en utfordring for det kognitive og har en kunnskapsdimensjon (Koritzinsky, 2014, s.112).

Lærebøkene jeg har analysert følger opp dette kompetansemålet. Kunnskaper om demokratiet og hvordan samfunnets institusjoner fungerer kan ikke tas for gitt ifølge Borgebund (2015, s.89) fordi de legger grunnlaget for demokratisk deltakelse. De representative institusjonene er viktige institusjoner i Norge som elevene bør kjenne til. Spørsmålet blir bare om kunnskaper om de representative institusjonene fører til «oppslutning om demokratiske verdier og stimulerer til demokratisk deltakelse» som samfunnsfaget har som formål (Utdanningsdirektoratet, 2013, s.1). Ifølge ICCS er det ikke en automatisk sammenheng mellom demokratiske kunnskaper og demokratisk engasjement (Huang 2017 s.97). Solhaug og Børhaug (2012, s.57) mener at skolen har en viktig rolle som den eneste samfunnsinstitusjonen som systematisk går gjennom Norges politiske system med elever, og dette aspektet bør ikke fjernes. De mener likevel at institusjonsformidlingen gjerne kan komprimeres og knyttes tettere til spørsmål som elevene er opptatt av.

De representative institusjonene er en konsekvens av demokratiske valg og alle lærebøkene formidler at valgdeltakelse er en måte elevene kan delta i demokratiet på. Ifølge ICCS 2016 er valgkanalen den deltakelsesformen som flest ungdomsskoleelever antar at de vil benytte som voksne (Huang mfl., 2017, s.89). Gjennom frie og rettferdige valg sørger medborgerne for at demokratiet får et legitimt styre ifølge den liberale demokratiforståelsen (Schumpeter, [1942] 1962). Andre som har analysert samfunnsfaglærebøker har funnet at valgdeltakelse preger lærebøkens innhold (Børhaug, 2011, s.30; Valved, 2012, ss.73-74; Lorentzen og Røthing, 2017, s.125). Schumpeters ([1942] 1962, s.269) syn på at medborgerens deltakelse skal begrenses til *kun* valgdeltakelse er imidlertid ikke formidlet fordi alle lærebøkene formidler andre deltakelsesformer. Som resultatene viser er Dahl (1961) sitt pluralistiske bidrag ved organisasjonsmedlemskap formidlet i lærebøkene. De politiske partiene man kan velge mellom ved valg er også formidlet i alle lærebøkene. Lærebøkene presenterer de største partiene i Norge på en høyre venstre akse og partienes viktigste politiske saker. Dette er funn som samsvarer med Børhaug og Christophersens (2012, ss.61-62) analyse av lærebøker for ungdomstrinnet. Politiske partier har en viktig funksjon i den liberale demokratiforståelsen fordi de institusjonaliserer konkurransen om den politiske makten og de er en god treningsarena for å produsere kompetente politiske ledere (Schumpeter, [1942] 1962, s.283). Å kunne «analysere grunnleggende forskjeller mellom de politiske partiene i Norge» (Utdanningsdirektoratet, 2013, s.9) er et spesifikt kompetansemål i læreplanen og alle lærebøkene følger opp dette kompetansemålet. At lærebøkene følger opp kompetansemålene er naturlig da Sætre (2015, s.141) forklarer at læreboken utformes med hensikt i å hjelpe

elevene med å nå kompetansemålene. Opplæring om demokrati, hvor elevene lærer hvordan demokratiet er organisert og hvordan politiske prosesser foregår som kan kobles til en liberal demokratiforståelse (Stray, 2011, s.107), er formidlet i alle lærebøkene. Det liberale perspektivet er likevel ikke enerådende i lærebøkene, noe jeg vil utdype i påfølgende avsnitt.

5.3 Deltakerdemokratiet: direkte deltakelse utenfor valgkanalen

Deltakerdemokratiet anerkjenner nødvendigheten av representasjon gitt dagens moderne samfunn, men muligheten for deltakelse i kun representative kanaler er likevel ikke tilstrekkelig i et demokrati. Tilhengerne av deltakerdemokratiet ønsker å spre demokratisk deltakelse til mange ulike kanaler (Mill, u.d., s.37; Pateman, 1970). Som nevnt innledningsvis i dette kapitlet fant jeg ingen direkte bruk av begrepet deltakerdemokratiet slik Valved (2012, s.37) fant i *Ny Agenda*. Jeg fant likevel formidling av den deltakende demokratiforståelsen *indirekte* gjennom lærebøkens ulike formuleringer.

Demokratiforståelsen i lærebøkene formidler i middels grad perspektiver fra deltakerdemokratiet, og dette samsvarer med mine forventninger, se kapittel 2.5. Alle de seks lærebøkene formidler at eleven kan bruke ulike kanaler for deltakelse utenfor den representative. Aksjonskanalen og bruk av media formidles som de viktigste. Elevene oppfordres til å aksjonere i ulike former, *Delta!* foreslår at elevene kan lage underskriftskampanjer, gå i demonstrasjonstog eller sultestreike (s.42). Lærebøkene foreslår også at elevene kan bruke medier til å fremme saker de er opptatt av. De oppfordres til å skrive leserinnlegg eller bruke sosiale medier for å skape blest om sin sak. Bruk av sosiale medier slik som Twitter og Facebook var noe Børhaug (2011 s.35) etterlyste i sin lærebokanalyse. *Fokus*, *Delta!* og *Prolog* har fått med seg at sosiale medier er en kanal for politisk påvirkning. Dette anser jeg som et viktig bidrag i lærebøkene fordi sosiale medier er noe som opptar elevene. Koritzinsky (2014, s.233) mener at en god lærebok må appellere til elevenes «engasjement og handlingskompetanse». Ved å inkludere sosiale medier som en mulighet for politisk påvirkning mener jeg at lærebøkene appellerer til elevenes livsverden. Læreplanen inneholder ett kompetansemål som kan knyttes til aktivt medborgerskap hvor eleven skal «utforske og diskutere hvordan man kan være med i og påvirke det politiske systemet gjennom å bruke *ulike kanaler for påvirkning*» (Utdanningsdirektoratet, 2013, s.9, kursiv lagt til). Ulike kanaler for politisk påvirkning formidles i alle lærebøkene, det er dermed ikke kun ‘velgeropplæring’ i lærebøkene. Solhaug og Børhaug (2012, s.29) påpeker at en velgeropplæring ikke fyller hele intensjonen fra læreplanverket. Deltakerdemokratiets vektlegging av den kollektive bevisstheten gjennom å tenke på hva som er best for fellesskapet (Eriksen og Weigård, 1999,

s.159) formidles i ulik grad i lærebøkene. *Prolog* er tydeligst da den formidler at demokratiet er «bygd på solidaritet. Den som bruker yringsfriheten og tar del i politikken, har plikt til å tenke på flere enn bare seg selv» (s.112). Boken formidler tydelig at en egeninteresse ikke kan være grunnlaget for demokratisk deltakelse. Dette er et viktig skille mellom liberalistene og deltakerdemokratene (Eriksen og Weigård, 1999, ss.158-159). Den psykologiske selvutviklingen og læringen medborgeren oppnår gjennom å delta, som Pateman (1970, s.42) understreker er svært viktig for deltakerdemokratiet, formidles ikke i lærebøkene. Dette funnet samsvarer med Børhaug (2011, ss.33-34) sine funn av hvordan politisk deltakelse formidles i lærebøkene han analyserte. Stray (2011, s.12) mener at deltakelse i demokratiet må *læres*, da kunnskaper om hvordan man deltar ikke er noe man automatisk tilegner seg kun i kraft av å bo i et demokrati. Denne demokratiske læringen kommer ikke frem i lærebøkene.

Børhaug (2008, s. 272) mener det er viktig at demokratiopplæringen *grunngir* hvorfor elevene skal være aktivt deltakende. Oppfordring til demokratisk deltakelse uten en begrunnelse kan virke moraliserende mener han (s.272). Dette mener jeg også gjelder for lærebøkene. Selv om egenlæring for den som deltar ikke formidles gir likevel lærebøkene ulik grunngiving for deltakelse. *Delta*, *Fokus*, *Prolog* og *Streif* er de som tydeligst påpeker at demokratisk deltakelse er viktig for å bevare demokratiet. *Delta!* trekker frem 22. juli som grunngiving for deltakelse og understreker at «den mest effektive måten å forsvare oss mot et slik angrep er ved å ikke bli skremt, men å delta i demokratiet» (s.8). *Fokus* forklarer at demokratiet er avhengig av at flere kjemper for det de tror på, slik kommer ulike interesser frem (s.108). *Prolog* understreker også at demokratiet må vedlikeholdes og dette krever deltakelse fra mange innbyggere, helst alle (s.91). En høy grad av deltakelse er viktig for deltakerdemokratiet (Strømsnes, 2003, s.26). *Streif* advarer mot at likegyldigheten er demokratiets verste fiende fordi da risikerer man at makten hviler hos et fåtall av borgerne (s.102).

Lærebøkene trekker følgelig frem ulike deltakerdemokratiske perspektiver i sin formidling av demokratiet. Likevel er deltakerdemokratiet underordnet den liberale forståelsen og den demokratiske læringen man oppnår gjennom å delta mangler. Opplæring i demokrati handler om at elevene skal utvikle sine demokratiske ferdigheter og at de selv erfarer demokratiet gjennom å delta i demokratiske prosesser (Stray, 2011, s.109; Koritzinsky, 2014, s.111). Biesta (2011, ss.5-6) understreker viktigheten av at unge får erfare faktisk demokratisk deltakelse. Han mener at unge bør delta i beslutninger som omhandler deres liv fordi det er kun *gjennom faktisk deltakelse* at unge kan utvikle demokratisk kompetanse. Jeg har ikke undersøkt *hvordan*

lærebøkene brukes som utgangspunkt for demokratiopplæringen i skolen. Det kan tenkes at elevene mottar en enda mer aktiv demokratiopplæring gjennom ulike metoder som læreren bruker, bruk av andre læremidler, eller gjennom måten skolen er organisert på, enn hva som formidles i lærebøkene. Jeg har imidlertid funnet at demokratiforståelsen i *lærebøkene* preges i middels grad av deltakerdemokratiet.

5.4 Det deliberative demokratiet: deltakelse gjennom deliberasjon

Som jeg presenterte i kapittel 4.3 formidles den deliberative demokratiforståelsen minst tydelig i lærebøkene. Dette funnet samsvarer med mine forventninger, se kapittel 2.5. Både Valved (2012, s.78) og Børhaug (2011, s.35) fant at den deliberative demokratiforståelsen var lite representert i lærebøkene de analyserte. Mine resultater viser at lærebøkene inneholder enkelte antydninger til deliberativ forståelse bla. ved å nevne deltakelse i diskusjoner, samt at ytringsfriheten er viktig for å kunne uttrykke egne meninger. Likevel, kvalifiserer ikke enhver diskusjon som deliberasjon ifølge Fishkin (2009, s.34). Deliberasjon skjer først om diskusjonen oppfyller kravene til god deliberasjon hvor motstridende argumenter veies. Samtidig må argumentene tas oppriktig av de som deltar i diskusjonen (Fishkin, 2009, s.33). Det deliberative demokratiets hovedfokus på at man må skape debattarenaer hvor medborgerne kan delta i *deliberative diskusjoner* for å bli mer bevisst på egne meninger er ikke formidlet i noen av lærebøkene.

Det deliberative demokratiet kommer heller ikke tydelig frem i læreplanens del 'politikk og demokrati' (Utdanningsdirektoratet, 2013, s.9). Kompetansemålene nevner at eleven skal kunne diskutere ulike punkter, men de kunne ifølge Samuelsson (2013, s.53) ha vært tydeligere på hvordan man skal diskutere og hvilken funksjon diskusjonen skal ha. Dette savner jeg også fra lærebøkene da de ikke formidler god deliberasjon. Her kan vi igjen se at læreplanens kompetansemål gjenspeiles i lærebøkene (Sætre, 2015, s.141). Ifølge lærere Tveter (2016) intervjuet var «dekning av kompetansemålene» viktig for i hvilken grad og hvordan læreboken i samfunnsfag ble brukt (ss.55-56).

Hess (2009) mener at deliberasjon svært viktig for demokratiets helse. Gjennom deliberasjon blir medborgerne mer politisk tolerante og de lærer mer om viktige politiske spørsmål. Hun forteller at få borgere i USA deltar i deliberative diskusjoner og hun frykter konsekvensene av et samfunn som stadig beveger seg i en ikke-deliberativ retning (s.12). Her i Norge ser vi også tendenser av en slik utvikling, blant annet på Internett. Selv om internett er en viktig arena for offentlig debatt (Lindholm, 2006, s.357) har denne debatten få deliberative

trekk (Haugen, 2011, s.78). Nettavisen stengte nylig sine diskusjonstråder på Internett og følger dermed etter Dagbladet som stengte sine kommentarfelt i 2016. Nettavisen forklarer at folk heller kaller hverandre for idioter enn å bidra til saklig politisk debatt i kommentarfeltene (NTB, 2019). Debatter i lukkede diskusjonsforum på Internett, slik som på Facebook, skaper ekkokamre fordi ens meninger ikke blir motsagt (Fishkin, 2009, s.3). *Prolog* er den eneste læreboken som reflekterer over Internett som demokratisk forum. Læreboken formidler at politikk handler om kommunikasjon (s.113). Kommunikasjon er et nøkkelord innenfor den deliberative forståelsen (Eriksen, 1995, s.9), men den deliberative forståelsen stiller også visse krav til kommunikasjonen og disse er ikke formidlet i læreboken *Prolog*.

Hess (2009, s.13) mener man kan motvirke en ikke-deliberativ-utvikling ved å bruke skolene som «sites of transformation» hvor unge lærer hvordan de skal delta i deliberative diskusjoner. En skole hvor læreren underviser i høy kvalitets deliberasjon av kontroversielle politiske spørsmål vil gagne elevene og resten av samfunnet ifølge Hess (s.13). Selv om Hess ikke adresserer hvordan lærebøker formidler demokrati og påpeker at læreren har den sentrale rollen, har innholdet i læreboken også en viss innvirkning på lærerens undervisning (Koritzinsky, 2014; Tvetter, 2016). Gitt at det å kunne lytte til andres argumenter, vurdere dem, for deretter å komme med et tilsvarende svar på en saklig måte er viktig for demokratiets helse som Hess (2009) uttrykker, mener jeg at samfunnsfagets lærebøker gjerne kan være tydeligere her. Samfunnsfaget skal skape en oppslutning om demokratiske verdier og politisk toleranse er en viktig demokratisk verdi (Koritzinsky, 2014, s.111). Jeg vil derfor, i likhet med Valved (2012, s.79) argumentere for at her finnes et stort potensial for lærebøkene.

6 Konklusjon

Demokratiet er sårbart og krever demokratiske medborgere (Kymlicka og Norman, 1994, ss.352-353). Samfunnsfaget spiller en viktig rolle i skolens demokratiopplæring og har som formål å skape oppslutning om demokratiske verdier og stimulere til demokratisk deltakelse (Utdanningsdirektoratet, 2013, s.1). Læreboken er et nyttig hjelpemiddel i faget. Den er nyttig både for lærerens undervisning og elevenes læring (Knudsen og Aamotsbakken, 2010, s.18). Demokrati kan imidlertid forstås på ulike måter. Hvilken demokratiforståelse læreboken formidler kan påvirke lærerens undervisning av demokrati, og elevenes oppfatning av demokratiet og gir dermed ulike konsekvenser for demokratiopplæringen. Jeg har ønsket å bidra til bevisstgjøringen rundt dette gjennom å kartlegge: *Hvilken demokratiforståelse formidles i lærebøker for fellesfaget samfunnsfag på videregående?* For å besvare problemstillingen har jeg analysert seks ulike lærebøker som brukes på videregående skoler med utgangspunkt i tre demokratiteoretiske forståelser; en liberal forståelse, deltakerdemokratiet og det deliberative demokratiet.

Mine resultater finner at lærebøkene formidler en demokratiforståelse som i størst grad er påvirket av perspektiver fra den liberale demokratiforståelsen. Lærebøkene formidler individets friheter og rettigheter, maktfordeling og har viet mye plass til å informere om de ulike representative institusjonene i Norge. Valgdeltakelse formidles som en måte eleven kan delta i demokratiet på og de politiske partiene man kan velge mellom samt deres politiske saker formidles. Lærebøkens demokratiforståelse er imidlertid ikke kun påvirket av det liberale perspektivet. Innspill fra deltakerdemokratiet formidles i middels grad gjennom lærebøkens ulike formuleringer. Ulike måter for aktiv deltakelse gjennom bla. aksjoner eller bruk av media formidles i alle lærebøkene. Noen lærebøker er også tydelige på at en tankegang rundt fellesskapet er et viktig når man deltar i demokratiet. Noen nevner også at det er viktig å delta for å bevare demokratiet. At deltakelse kan bidra til demokratisk læring for den enkelte, et viktig perspektiv for deltakerdemokratiet, formidles imidlertid ikke. Demokratiforståelsen i lærebøkene er minst påvirket av perspektiver fra det deliberative demokratiet. Lærebøkene nevner at det er viktig å utvikle egne meninger og noen lærebøker nevner deltakelse i diskusjoner. Likevel formidler ingen av lærebøkene en tydelig deliberativ demokratiforståelse som vektlegger kravene til god deliberasjon. Disse funnene samsvarer i stor grad med mine forventninger til funn.

Gitt samfunnsfagets formål om å skape oppslutning om demokratiske verdier (Utdanningsdirektoratet, 2013, s.1) og utfordringen bla. fra kommunikasjon på Internett, mener

jeg innspill fra god deliberasjon gjerne kunne kommet tydeligere frem i lærebøkene. Oppgaven har imidlertid også vist at lærebøkene preges av læreplanens kompetansemål, dette er dermed like mye en utfordring til læreplanverket som legger de viktigste føringene for lærebøkens innhold. Demokratiet endrer seg i takt med samfunnet og det gjør også medborgerrollen, dermed bør premissene vi legger for demokratiopplæringen også utfordres.

6.1 Innspill til videre forskning

Denne masteroppgaven har analysert demokratiforståelsen som formidles seks ulike lærebøker som brukes i samfunnsfaget på videregående. Gjennom denne kartleggingen har jeg ønsket å bidra til bevissthet rundt skolens demokratiopplæring. Lærebøkens faktiske bruk i skolen har ikke blitt avdekket i denne oppgaven. Under utarbeidingen av denne oppgaven ble jeg imidlertid svært bevisst på hvor nyttig dette hadde vært å undersøke da det vil kunne gi et enda bedre innsyn i lærebøkens innflytelse på demokratiopplæringen.

Høsten 2020 skal de nye læreplanene tre i kraft, både med en ny Overordnet del, som skal erstatte Generell del og nye fagspesifikke læreplaner (Utdanningsdirektoratet, 2018). Dette innebærer at det vil komme nye lærebøker basert på det nye læreplanverket. Innholdsanalyser av både læreplanverket og nye lærebøker er nyttige for å undersøke hvordan skolens demokratiforståelse formidles etter fagfornyelsen, særlig siden 'demokrati og medborgerskap' skal prioriteres som ett av tre hovedtema (Kunnskapsdepartementet, 2016, s.38). Det ville også vært interessant å sammenligne slike analyser med denne oppgavens funn.

Til slutt vil jeg trekke frem at lærebokforfatterens egen forståelse av demokratiet, og forlagernes refleksjoner rundt demokratiforståelse vil være nyttig å undersøke. Både forfatterne og forlagene vil påvirke det faktiske innholdet i lærebøkene.

Litteraturliste

- Anker, T. og von der Lippe, M., 2015. Når terror ties i hjel – En diskusjon om 22. juli og demokratisk medborgerskap i skolen. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*, 99 (2), ss.85-96.
- Bergström, G. og Boréus, K., 2000. *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Biesta, G. J. J., 2011. *Learning Democracy in School and Society: Education, Lifelong Learning and the Politics of Citizenship*. Rotterdam: Sense Publishers.
- Bîrzéa, C., 2000. *Education for Democratic Citizenship: A Lifelong Learning Perspective*. *Education for Democratic Citizenship* [pdf]. Strasbourg: The Council of Europe. Tilgjengelig på: < www.bpb.de/system/files/pdf/F0R5Q8.pdf > [Besøkt 25 Januar 2019].
- Biseth, H., 2014. MÅ vi snakke om demokrati? I: J. Madsen og H. Biseth, red. 2014. *MÅ vi snakke om demokrati? Om demokratisk praksis i skolen*. Oslo: Universitetsforlaget. ss.25-45.
- Borgebund, H., 2015. Demokratisk danning: realistisk eller idealistisk demokratisyn? I: K. Børhaug, O. R. Hunnes og Å. Samnøy, red. 2015. *Spadestikk i samfunnsfagdidaktikken*. Bergen: Fagbokforlaget. ss.87-102.
- Bratberg, Ø., 2017. *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. 2. utg. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Briseid, L. G., 2012. Demokratiforståelse og intensjoner i demokratioppdragelsen. Norske læreplaner mellom 1974 og 2010. *Nordic Studies in Education*, 32, ss. 50-66.
- Brochmann, G., 2002. Statsborgerskap, medborgerskap og tilhørighet. I: G. Brochmann, T. Borchgrevink og J. Rogstad. 2002. *Sand i maskineriet: makt og demokrati i det flerkulturelle Norge*. Oslo: Gyldendal Akademisk. ss.56-85.
- Børhaug, K., 2007. *Oppseding til demokrati. Ein studie av politisk oppseding i norsk skule*. Dr. grad. Universitetet i Bergen.
- Børhaug, K., 2008. Politisk oppseding i norsk skule. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*, 92 (4), ss.262-274.
- Børhaug, K., 2011. Justifying Citizen Political Participation in Norwegian Political Education. *Journal of Educational Media, Memory and Society*, 3(2), ss.23-41.
- Børhaug, K., og Christophersen, J., 2012. *Autoriserte samfunnsbilder. Kritisk tenkning i samfunnskunnskap*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Choen, C., 1971. *Democracy*. Ann Arbor: Mpublishing.
- Dahl, R. A., 1961. *Who governs? Democracy and Power in an American City*. New Haven: Yale University Press.
- Dahl, R. A., 1998. *On Democracy*. New Haven: Yale University Press.

- Dalland, O., 2007. *Metode og oppgaveskriving for studenter*. 4.utg. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Dewey, J., 1966. *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*. New York: The Free Press.
- Elster, J., 1998. Introduction. I: J. Elster, red. 1998. *Deliberative Democracy. Cambridge Studies in the Theory of Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press. ss.1-18.
- Englund, B., 1999. Lärobokskunskap, styrning och elevinflytande. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, (4), ss.327–348.
- Eriksen, E. O., 1995. Introduksjon til en deliberativ politikkmodell. I: E. O. Eriksen, red. 1995. *Deliberativ Politikk: Demokrati i teori og praksis*. Otta: Tano A.S. ss.11-25.
- Eriksen, E. O. og Weigård, J., 1999. *Kommunikativ handling og deliberativt demokrati. Jürgen Habermas' teori om politikk og samfunn*. Bergen: Fagbokforlaget
- Faulks, K., 2000. *Citizenship*. London: Routledge.
- Fishkin, J. S., 2009. *When the People Speak: Deliberative Democracy and Public Consultation*. New York: Oxford University Press.
- Gilje, Ø., Ingulfsen, L., Donolen, J. A., Furberg, A., Rasmussen, I., Kluge, A., Knain, E., Mørch, A., Naalsund, M., og Skarpaas, K. G., 2016. *Med ARK&APP Bruk av læremidler og ressurser for læring på tvers av arbeidsformer*. Oslo: Universitetet i Oslo. [pdf] Tilgjengelig på: < https://www.uv.uio.no/iped/forskning/prosjekter/ark-app/arkapp_syntese_endelig_til_trykk.pdf > [Besøkt 17 september 2018]
- Grønmo, S., 2016. *Samfunnsvitenskapelige metoder*. 2.utg. Bergen: Fagbokforlaget.
- Habermas, J., 1994. *Tre normative demokratimodeller: om begrepet deliberativ politikk*. Oversatt av E. O. Eriksen og A. Molander. Trykket i: E. O. Eriksen, red. 1995. *Deliberativ politikk: Demokrati i teori og praksis*. Otta: Tano A.S. ss.30-43.
- Haugen, C. F., 2011. *Nettdebattens Demokratiske Funksjon – Ideal og virkelighet. Masteroppgave*. NTNU.
- Held, D., 2006. *Models of Democracy*. 3.utg. Cambridge: Polity Press.
- Hellevik, O., 1999. *Forskningsmetode i Sosiologi og Statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hess, D., 2009. *Controversy in the Classroom. The Democratic Power of Discussion*. New York: Routledge
- Hobbes, T. 1651. *Leviathan*. Trykket utdrag med revidert tegnsetting og stavelser i: W. Ebenstein og A. Ebenstein. 2000. *Political Thinkers: Plato to the Present*. 6.utg. Boston: Wadsworth Cengage Learning. ss.364-379.

- Hodgson, J., Rønning, W., og Tomlinson, P., 2012. *Sammenhengen Mellom Undervisning og Læring: En studie av læreres praksis og deres tenking under Kunnskapsløftet*. Bodø: Nordlandsforskning på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet. [pdf] Tilgjengelig på: < <https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og-forskning/rapporter/2012/smul.pdf> > [Besøkt 16 september 2018]
- Huang, L., Ødegård, G., Hegna, K., Svagård, V., Helland, T., Seland, I., 2017. *Unge Medborgere. Demokratiforståelse, kunnskap og engasjement blant 9.-klassinger i Norge. The International Civic and Citizenship Education Study (ICCS) 2016*. Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA. [pdf] Tilgjengelig på: < <http://www.hioa.no/Om-OsloMet/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NOVA/Publikasjoner/Rapporter/2017/Unge-medborgere.-Demokratiforstaelse-kunnskap-og-engasjement-blant-9.-klassinger-i-Norge> > [Besøkt 20 oktober 2018]
- Hughes, A. S. og Sears, A., 2008. The Struggle for Citizenship Education in Canada: The Centre Cannot Hold. I: J. Arthur, I. Davies og C. Hahn, red. 2008. *The Sage Handbook of Education for Citizenship and Democracy*. Los Angeles: Sage. ss.124-138.
- Jensen, L. B., 2011. *Indføring i tekstanalyse*. Fredriksberg: Samfundslitteratur.
- Johannessen, A., Tufte, P. A., og Christoffersen, L., 2016. *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*, 5.utg. Oslo: Abstrakt Forlag AS.
- Johnsen, E. B., 1999. *Lærebokkunnskap: innføring i sjanger og bruk*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Juuhl, G. K., Horntvedt, M. og Skjelbred, D., 2010. *Læremiddelforskning etter LK06: Eit Kunnskapsoversyn*. Høgskolen i Vestfold på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet. [pdf] Tilgjengelig på: < https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og-forskning/rapporter/2010/5/laremiddelforskning_lk06.pdf > [Besøkt 16 september 2018]
- Kivisto, P. og Faist, T., 2007. *Citizenship: Discourse, Theory and Transnational Prospects*. Malden: Blackwell Publishing.
- Knudsen, S. V. og Aamotsbakken, B., 2010. Refleksjoner over pædagogiske tekster. I: S. V. Knudsen og B. Aamotsbakken, red. 2010. *Teoretiske tilnærminger til pedagogiske tekster*. Kristiansand: Høyskoleforlaget. ss.13-28.
- Koritzinsky, T., 2014. *Samfunnskunnskap. Fagdidaktisk innføring*. 4. utg. Oslo: Universitetsforlaget
- Kunnskapsdepartementet., 1998. *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (Opplæringslova)*. Lovdata. [online] Tilgjengelig på: < <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61> > [Besøkt 25 januar 2019]

- Kunnskapsdepartementet., 2016. Stortingsmelding 28. (2015-2016). Fag – fordypning – forståelse – En fornyelse av Kunnskapsløftet. [pdf] Tilgjengelig på: < <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-28-20152016/id2483955/> > [Besøkt 25 januar 2019]
- Kymlicka, W. og Norman, W., 1994. Return of the Citizen: A Survey of Recent Work on Citizenship Theory. *Ethics*, 104(2), ss.352-381.
- Larsen, A. K., 2017. *En enklere metode: Veiledning i samfunnsvitenskapelig forskningsmetode*, 2. utg. Bergen: Fagbokforlaget.
- Lillestrøm, B. S., 2016. *Menneskerettigheter i samfunnsfag: En lærebokanalyse*. Masteroppgave. Universitetet i Oslo.
- Lincoln, A., [1863]. Gettysburg Address. [online] Tilgjengelig på: < <https://www.britannica.com/event/Gettysburg-Address> > [Besøkt 27 november 2018]
- Lindgren, S., 2011. Tekstanalyse. I: K. Fangen og A. M. Sellerberg, red. 2011. *Mange ulike metoder*. Oslo: Gyldendal Akademisk. ss.266-276.
- Lindholm, M., 2006. Maskespill og nettdebatt. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 4, ss.357-367.
- Locke, J., 1690. Two Treaties of Government. Trykket utdrag i: W. Ebenstein og A. Ebenstein. 2000. *Great Political Thinkers: Plato to the Present*. 6.utg. Boston: Wadsworth Cengage Learning. ss.389-407.
- Lorentzen, G. og Røthing, Å., 2017. Demokrati og kritisk tenkning i lærebøker. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*, 101(1), ss.119-130.
- Mikkelsen, R., Buk-Berge, E., Ellingsen, H., Fjeldstad, D. og Sund, A., 2001. *Demokratisk beredskap og engasjement hos 9.klassinger i Norge og 27 andre land. Civic Education Study Norge 2001*. Oslo: Universitetet i Oslo. [pdf] Tilgjengelig på: < <https://www.uv.uio.no/ils/forskning/publikasjoner/acta/acta-oslo/mikkelsen-fjeldstad-sund-ellingsen-buk-berge.pdf> > [Besøkt 27 november 2018]
- Mill, J. S., u.d. *Considerations on Representative Government*. Trykket utdrag i: P. Green. 1993. *Key Concepts in Critical Theory: Democracy*. New Jersey: Humanities Press. ss.32-37.
- Montesquieu, C. L. d., 1748. *The Spirit of the Laws*. Oversatt fra fransk av T. Nugent, 1873. Trykket utdrag i: W. Ebenstein og A. Ebenstein. 2000. *Great Political Thinkers: Plato to the Present*. 6.utg. Boston: Wadsworth Cengage Learning. ss.413-421.
- Nordvik, G., 2014. *Gangs menneske i heim og samfunn. En kvalitativ analyse av intensjoner og opplæringsstrategier for utdanning til demokratisk medborgerskap i norske læreplaner mellom 1939 og 2013*. Masteroppgave. NTNU.
- NTB., 2019. Nettavisen stenger kommentarfeltene med umiddelbar virkning. *Nettavisen*. [online] Tilgjengelig på: < <https://www.nettavisen.no/nyheter/innenriks/nettavisen->

- [stenger-kommentarfeltene-med-umiddelbar-virkning/3423576154.html](https://www.ung.no/nyheter-og-aktuelt/stenger-kommentarfeltene-med-umiddelbar-virkning/3423576154.html) > [Besøkt 31 januar 2019]
- Pateman, C., 1970. *Participation and Democratic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press
- Pateman, C., 1985. *The Problem of Political Obligation: A Critique of Liberal Theory*. Cambridge: Polity Press.
- Pingel, F., 2010. *UNESCO Guidebook on Textbook Research and Textbook Revision. 2nd revised and updated edition*. Paris: Georg Eckert Institute for International Textbook Research. [pdf] Tilgjengelig på: < <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000117188> > [Besøkt 20 september 2018]
- Rasmussen, I. og Lund, A., 2015. Læringsressurser og lærerrollen – et partnerskap i endring? *Acta Didactica Norge*, 9(1)
- Rousseau, J. J., 1762. *The Social Contract*. Oversatt fra fransk av C. Betts, 1994. New York: Oxford University Press
- Samuelsson, M. P., 2013. Deliberativ demokrati i den norske skolan - Ger lærere uttrykk for deliberativa oppfatninger når det kommer till demokrati och demokratiutbildning? *Utbildning och Demokrati*, 22 (1), ss.47-63.
- Schumpeter, J. A., [1942] 1962. *Capitalism, Socialism and Democracy*. 3. utg. London: Harper Torchbooks. ss.240-84.
- Selander, S. 1988. *Lärobokskunskap: pedagogisk textanalys med exempel från läroböcker i historia 1841-1985*. Lund: Studentlitteratur
- Skjelbred, D., Askeland, N., Maagerø, E. og Aamotsbakken, B., 2017. *Norsk lærebokhistorie: allmueskolen - folkeskolen - grunnskolen 1739-2013*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skjelbred, D., Solstad, T. og Aamotsbakken, B., 2005. *Kartlegging av læremidler og læremiddelpraksis. Høgskolen i Vestfold*. [pdf] Tilgjengelig på: < http://www-bib.hive.no/tekster/hveskrift/rapport/2005-01/rapp1_2005.pdf > [Besøkt 02 januar 2019]
- Skrunes, N., 2010. *Lærebokforskning: En eksplorerende presentasjon med særlig fokus på Kristendomskunnskap, KRL og Religion og etikk*. Oslo: Abstrakt forlag
- Solhaug, T. og Børhaug, K., 2012. *Skolen i Demokratiet. Demokratiet i skolen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Stenshorne, E. og Ballangrud, B. B., 2014. Ledelsens muligheter og utfordringer i skolen som demokratisk organisasjon. I: J. Madsen og H. Biseth, red. 2014. *MÅ vi snakke om demokrati? Om demokratisk praksis i skolen*. Oslo: Universitetsforlaget. ss.101-117.
- Stray, J. H., 2009. *Demokratisk medborgerskap i norsk skole? En kritisk analyse*. Dr. grad. Universitetet i Oslo.
- Stray, J. H., 2011. *Demokrati på timeplanen*. Bergen: Fagbokforlaget.

- Stray, J. H., 2012. Demokratipedagogikk. I: K. L. Berge og J. H. Stray, red. 2012. *Demokratisk medborgerskap i skolen*. Bergen: Fagbokforlaget. ss.17-33.
- Stray, J. H. og Sætra, E., 2015. Samfunnsfagets demokratioppdrag i framtidens skole. En undersøkelse av fagets rammebetingelser og Ludvigsen-utvalgets utredninger. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*, 99(6), ss. 460-471.
- Strømsnes, K. 2003. *Folkets makt: medborgerskap, demokrati, deltakelse*. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Sætre, P. J., 2015. Vurdering av lærebøker. I: R. Mikkelsen og P. J. Sætre, red. 2015. *Geografididaktikk for klasserommet*, 3.utg. Oslo: Cappelen Damm. ss.139-159.
- Thagaard, T., 2018. *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitative metoder*. 5.utg. Bergen: Fagbokforlaget.
- Thuen, H., 2010. Skolen – et liberalistisk prosjekt? 1860 – 2010. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*. 94(4), ss.273-287.
- Tjora, A. 2013. *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Tjora, A. 2017. *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*, 3.utg. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Tveter, F., 2016. *Læremidler i samfunnsfag – lærernes bruk og begrunnelser. En kvalitativ studie av seks læreres læremiddelpraksis og deres begrunnelse for denne*. Masteroppgave. Universitetet i Oslo.
- Utdanning.no (u.d). Finn skole. [online] Tilgjengelig på: < <https://utdanning.no/landsdeler/all/Videreg%C3%A5sende?page=4> > [Besøkt 19 september 2018]
- Utdanningsdirektoratet, u.d.a Den generelle delen av læreplanen. [pdf] Tilgjengelig på: < https://www.udir.no/globalassets/upload/larerplaner/generell_del/generell_del_lareplanen_bm.pdf > [Besøkt 02 januar 2019]
- Utdanningsdirektoratet, u.d.b. Prinsipper for opplæringen. [pdf] Tilgjengelig på: < https://www.udir.no/globalassets/upload/larerplaner/fastsatte_lareplaner_for_kunnska_psloeftet/prinsipper_1k06.pdf > [Besøkt 02 januar 2019]
- Utdanningsdirektoratet, 2010. Vedlegg 1. Oppdrag 34-2010. Kartlegging av læreplaner og kompetansemål med tema menneskerettigheter og demokratiforståelse. [pdf] Tilgjengelig på: < https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og-forskning/rapporter/2011/5/menneskerettigheter_og_demokratiforstaaelse_lp_vedlegg1.pdf > [Besøkt 02 januar 2019]
- Utdanningsdirektoratet, 2013. Læreplan i samfunnsfag. [online] Tilgjengelig på: < <https://www.udir.no/kl06/SAF1-03?lplang=http://data.udir.no/kl06/nob> > [Besøkt 02 januar 2019]
- Utdanningsdirektoratet, 2016. Læreplanverket for Kunnskapsløftet. [online] Tilgjengelig på: < <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/hvordan-er-lareplanene-bygd-opp/> > [Besøkt 02 januar 2019]
- Utdanningsdirektoratet, 2018. Hva er fagfornyelsen? [online] Tilgjengelig på: < <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/fagfornyelsen/nye-lareplaner-i-skolen/> > [Besøkt 08 januar 2019]
- Valen, C. R. 2013. *En komparativ analyse av tre lærebøker: med fokus på sammensatte tekster*. Masteroppgave. NTNU.

- Valved, H., 2012. *Problematisering av demokratiet i norske samfunnsfagbøker*. Masteroppgave. NTNU.
- Vareberg, O. C. og Askeland, N. 2013. Språkleg kvalitet i læremiddel etter oppheving av godkjenningsordninga. I: N. Askeland, E. Maagerø og B. Aamotsbakken, red. 2013. *Læreboka. Studier i ulike læreboktekster*. Trondheim: Akademika Forlag. ss.261-272.
- Weigård, J. 1995. Representasjon og rasjonalitet: Deliberasjon og aggregering som politiske koordineringsprinsipper. I: E. O. Eriksen, red. 1995. *Deliberativ Politikk. Demokrati i teori og praksis*. Tano. ss.70-98.
- Wessler, H. 2008. Investigating Deliberativeness Comparatively. *Political Communication*. 25, ss. 1-22.
- Whitehead, L., 1997. The vexed issue of the meaning of democracy. *Journal of Political Ideology*, 2(2), ss.121-135.
- Ødegård, G., 2014. Finnes en ideell stemmerettsalder? I: J. Bergh, red. 2014. *Stemmerett for 16åringer: Resultater fra evalueringen av forsøket med senket stemmerettsalder ved lokalvalget 2011*. [pdf] Oslo: Institutt for samfunnsforskning. Tilgjengelig på: <
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kmd/komm/rapporter/rapport_stemmerett_for_16-aaringer.pdf [Besøkt 25 Januar 2019].

Analyserte lærebøker:

FOKUS

Haraldsen, M. og Ryssevik, J. 2013. *Fokus. Samfunnsfag*. Oslo: Aschehoug.

DELTA!

Holgensen, T. S., Iversen, M. og Kosbeg, E. 2013. *Delta! Samfunnsfag Vg1/Vg2*. Oslo: Cappelen Damm.

PROLOG

[Ingen hovedforfatter]. 2016. *Prolog: Samfunnsfag for videregående*. Oslo: Kommuneforlaget.

DITT SAMFUNN

Bergstrøm, H., Dale, J. T., og Garstad, K. *Ditt Samfunn: Samfunnsfag fellesfag videregående skole vg1 og vg2*. Elnesvågen: Dalefag/Fagbokforlaget.

RADAR

Andresen, E. og Henningsen, R. *Radar. Samfunnsfag vg1 og vg2*. 2009. Oslo: Cappelen Damm.

STREIF

Arnesen, E., Berdal, O. B., Heir, M., Skøyen, P., Amundsen, J. S. 2009. *Streif: Samfunnsfag for videregående*. Bergen: Fagbokforlaget.

Appendix

Vedlegg 1: Epost sendt til de videregående skolene

Hei

Jeg heter Ingrid Grønnestad og er masterstudent ved studieretning Lektor i samfunnsfag ved NTNU. Jeg skal nå skrive en masteroppgave hvor jeg skal gjennomføre en lærebokanalyse av demokratiforståelsen i samfunnsfag-lærebøker og i den sammenheng kontakter jeg dere for å få kartlagt hvilken lærebok/bøker som blir brukt i dette faget. Jeg har trukket et tilfeldig utvalg av skoler basert på en liste over alle videregående skoler i Norge og deres skole ble trukket ut. Hvis dere kunne ha delt denne informasjonen med meg hadde jeg vært veldig takknemlig. Det gjelder da informasjon om; navn på boken, forfatter, utgivelsesår og forlag på læreboken som blir brukt i fellesfaget samfunnsfag. Håper du/dere har mulighet til å svare på dette.

Mvh Ingrid Grønnestad

Vedlegg 2: Tolkingsgrunnlag Fokus

Innslag fra FOKUS som er kodet:	Tolket til:	Fordi teksten formidler:	Kobling til analyseskjemaet:
«hva vi kan gjøre for å ta vare på og videreutvikle de demokratiske verdiene?» s.98	Deltakerdemokratiet	Oppfordrer til kollektiv bevissthet: hva kan VI gjøre for å "ta vare på" og "videreutvikle de demokratiske verdiene". Fokus på vi og at demokratiet må videreutvikles.	<ul style="list-style-type: none"> • Kollektiv bevissthet; hva er godt for fellesskapet? • Viktig at borgeren engasjerer seg for å bevare demokratiet. Fellesskapet,
«politikk handler om noe mer enn ulike måter å styre samfunnet på. Politikk er ikke noe som vi kan velge å stå utenfor ... andre mennesker» s.99	Deltakerdemokratiet	Kollektiv bevissthet: politikk handler om mer enn hvordan vi styrer samfunnet. Vi kan ikke stå utenfor. Handler om hvordan vi forholder oss til andre.	<ul style="list-style-type: none"> • Kollektiv bevissthet; hva er godt for fellesskapet? Fellesskapet, kollektiv,
«Innbyggerne skal sammen bestemme hvordan samfunnet skal styres. Det gjør de gjennom frie politiske valg. Dette kaller vi <i>folkesuverenitet</i> » s.100	Liberal demokratiforståelse	Innbyggerne bestemmer hvordan samfunnet skal styres gjennom frie politiske valg . Valg er avgjørende.	<ul style="list-style-type: none"> • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg. • Stemme ved nasjonale og lokale valg. Valg,
«I et folkestyre skal alle ha de samme mulighetene til å påvirke samfunnsutviklingen og delta i det politiske livet. Allmenn og lik stemmerett er derfor et viktig ... Det kaller <i>politisk likhet</i> » s.100	Liberal demokratiforståelse	Alle skal ha mulighet til å delta, men samtidig fokus på stemmeretten, derfor liberal demokratiforståelse. Politisk likhet – er et viktig prinsipp ved demokratiet for liberalister.	<ul style="list-style-type: none"> • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg. rettigheter
«Respekt for menneskerettighetene er også ... synspunktene og rettighetene sine» s.100	Liberal demokratiforståelse	Individets rettigheter. Fokus på at demokrati er et system som sikrer innbyggernes rettigheter. Alle skal få tro og si hva de vil.	<ul style="list-style-type: none"> • Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. frihet, rettigheter,
«Demokratiet respekterer at mennesker er forskjellige og har ulike meninger og interesser» s.100	Deliberativ demokratiforståelse	Demokratiet respekterer at mennesker har ulike interesser og meninger . Medborgernes ulike meninger er viktig for deliberativt demokrati.	<ul style="list-style-type: none"> • Medborgerne har ikke aggregerte interesser. Mening,
«I stedet for å kneble uenighet og forlange at alle skal mene det samme, har demokratiske samfunnsordninger som sikrer at alle skal få komme til orde» s.100	Deliberativ demokratiforståelse	Alle mener ikke det samme, demokratiet sikrer at alle skal få komme til orde. Viktig for deliberativt demokrati at interesser ikke er aggregerte. Men forklarer ikke hvilke ordninger det er snakk om.	<ul style="list-style-type: none"> • Medborgerne har ikke aggregerte interesser. Mening,
«I demokratiet er det også viktig å beskytte mindretallets rettigheter. Dersom grupper som er for små til å oppnå ... for denne folkegruppen» s.100	Liberal demokratiforståelse	Demokratiet har institusjoner som sikrer rettigheter. Alle borgere skal ha rettigheter. Sametinget en institusjon som sikrer samenes rettigheter.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Rettigheter, institusjon,
«Et annet viktig særtrekk ved demokratiet er at politikken ikke skal styre alle områder av samfunnet eller i for ... arenaer være i fred» ss.100-101	Liberal demokratiforståelse	Politikken skal ikke styre for store områder. Retten til privatliv er viktig. Fremhever individets frihet til selvbestemmelse.	<ul style="list-style-type: none"> • Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. Frihet, rettigheter, individ,

«For at vi skal kunne kalle et samfunn demokratisk, må det også være en rettsstat. Som du leste i kapittel 5, betyr det blant annet at ingen skal kunne straffes ... Vi kan derfor si at rettsstaten er der for å beskytte den enkelte innbygger mot maktovergrep fra staten» s.101	Liberal demokratiforståelse	Rettsstaten skal sikre at det ikke begås maktovergrep mot individet. Rettsstaten skal beskytte den enkelte innbygger. Tydelig formidling av liberal demokratiforståelse.	<ul style="list-style-type: none"> • Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. • Demokratiet er et middel • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Respekten for menneskerettighetene, beskyttelsen ... finne en balanse mellom samfunnets behov for lover og regler og det enkelte menneskes ønske om å bestemme over seg selv uten innblanding fra styresmaktene» s.101	Liberal demokratiforståelse	Det viktigste med demokratiet: alle har forskjellige behov og ønsker. Det er viktig at lover og regler ikke krenker individets rettigheter. Demokratiet må balansere mellom behovet for lover og regler, men også individets ønske om å bestemme over seg selv.	<ul style="list-style-type: none"> • Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. • Demokratiet er et middel
«Konkurransen om den politiske makten» s.102	Liberal demokratiforståelse	Konkurransen om den politiske makten er et kjennetegn på demokrati - referanse til konkurransedemokrati.	<ul style="list-style-type: none"> • Demokratiet er et middel
«Fri presse og organisasjonsfrihet» s.102	Liberal demokratiforståelse	Friheter -viktig kjennetegn ved liberal demokratiforståelse.	<ul style="list-style-type: none"> • Demokratiet er et middel
«Beskyttelse av mindretallets rettigheter. Rettssikkerhet» s.102	Liberal demokratiforståelse	Alle har rettigheter. Rettssikkerhet: viktig side fra liberal demokratiforståelse.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Politikkens grenser. Politikkfrie soner» s.102	Liberal demokratiforståelse	Politikken har noen grenser. Det finnes politikkfrie soner. Individets rett til privatliv.	<ul style="list-style-type: none"> • Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep.
«Når det er valgkamp i Norge, kjemper en rekke politiske partier om velgernes støtte. Partiene forteller hva de står for og hvilke saker de vil kjempe for om de kommer til makten ... Slik er demokratiets spilleregler i Norge» s.102	Liberal demokratiforståelse	Demokratiets spilleregler er at partiene kjemper om innflytelse. Velgerne stemmer via valg. Politiske partiene får innflytelse for utformingen av politikken basert på stemmene fra velgerne.	<ul style="list-style-type: none"> • Indirekte deltakelse; representasjon. • Stemme ved nasjonale og lokale valg. • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«De fleste av oss deltar ikke personlig i den daglige samfunnsstyringen. Det er de valgte representantene i kommunestyrene, i fylkestingene og på Stortinget som tar de politiske avgjørelsene. indirekte demokrati» ss.102-103	Liberal demokratiforståelse	De fleste borgerne deltar ikke i den daglige samfunnsstyringen. Det er representantene som styrer på vegne av velgerne. Velgerne kan kaste de styrende representantene -det er det som gjør styreformens demokratisk.	<ul style="list-style-type: none"> • Indirekte deltakelse; representasjon. • Stemme ved nasjonale og lokale valg. • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. • Alle med stemmerett har lik mulighet til å

			avgi stemme i frie og rettferdige valg.
			Valg, partier, politikere,
«Et demokratisk samfunn - respekterer innbyggernes rett til et privatliv. ... der hver enkelt får gjøre som han eller hun vil» s.103	Liberal demokratiforståelse	Demokratiet skal respektere individets rett til privatlivet, så lenge det ikke går ut over andre.	<ul style="list-style-type: none"> • Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. Individ, rettigheter, frihet,
«I et moderne demokrati som Norge ... private helsetilbud» s.105	Deliberativ demokratiforståelse	I Norge så diskuterer vi ulike saker. Boken bruker ordet diskuterer, men fremmer ikke klart deliberasjon, selv om bruk av ordet diskusjon.	Diskusjon, samtale,
«Innbyggerne i Norge har selvfølgelig ulike oppfatninger av hvordan et godt ... diskusjon er derfor en nødvendig del av politikken» s.105	Deliberativ demokratiforståelse	Innbyggerne har ulike meninger . Konflikt og diskusjon er en nødvendig del av politikken. Likevel ikke tydelig deliberativ når det ikke kommer frem noe krav til diskusjonen.	<ul style="list-style-type: none"> • Medborgerne har ikke aggregerte interesser. Diskusjon, samtale,
«Det er viktig å bry seg. Demokratiet stiller ingen krav. ... hensyn til når politiske beslutninger skal tas» s.108	Deltakerdemokratiet	Det er viktig å delta - et velfungerende demokrati forutsetter at så mange som mulig tar del.	<ul style="list-style-type: none"> • Viktig at borgeren engasjerer seg for å bevare demokratiet. Engasjement, deltakelse,
«Du har sikker hørt påstanden ... å sikre at mange får si sin mening og at alternative løsninger blir veid mot hverandre» s.109	Deliberativ demokratiforståelse	Demokratiet har som mål å sikre at alle får si sin mening og at alternative løsninger blir veid - viktig med diskusjoner for å få frem ulike meninger.	<ul style="list-style-type: none"> • Samtale og argumenter. Mening,
«Mange var likevel imot lovendringen fordi mulighetene ... som mange demokratier i dag står overfor» s.109	Liberal demokratiforståelse	Dilemma i liberal demokratiforståelse: individets frihet vs. behovet for lover og regler.	<ul style="list-style-type: none"> • Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. Rettigheter, frihet,
«Eksperimentet i Palo Alto kan likevel minne oss på at demokratiet kan være sårbart, og at vi alle har et ansvar for å ta vare på det.» s.109	Deltakerdemokratiet	Demokratiet er sårbart og vi må ta vare på det. VI - kollektiv bevissthet.	<ul style="list-style-type: none"> • Viktig at borgeren engasjerer seg for å bevare demokratiet. • Demokratiet er et mål i seg selv. Engasjement, kollektiv
Hele kapittel 7: Valg, velgere, valgt, ss.112-124.	Liberal demokratiforståelse	Hele kapitlet handler om å delta i politiske valg.	<ul style="list-style-type: none"> • Indirekte deltakelse; representasjon • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg. • Stemme ved nasjonale og lokale valg. • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Maktfordeling, valg, partier, politikere, rettigheter,

«Frie valg er det viktigste kjennetegnet på et demokratisk samfunn ... i de kommende årene» s.113	Liberal demokratiforståelse	Boken forklarer at frie valg er det viktigste kjennetegnet på et demokratisk samfunn. Stemmeretten avgjør politikken.	• Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg
			Valg, rettigheter, politikere
«på valgdagen har du bare én stemme. Du kan ikke plukke standpunkter fra flere «pakker» ... partiet du har mest tro på» s.114	Liberal demokratiforståelse	Individfokus: DU MÅ stemme på et parti. Fremhever valgdeltakelsen.	• Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg
			Parti, valg,
«Stemmeretten. I Norge er det valg til flere ulike folkevalgte forsamlinger» s.114	Liberal demokratiforståelse	Forteller om valg til folkevalgte forsamlinger: representasjon.	• Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg
			Valg, institusjon,
«Stortingsvalg. Ved stortingsvalg gir hver velger sin stemme til et av de politiske partiene som stiller til valg ... partisammensetningen på Stortinget som avgjør hvilket parti eller gruppe av partier som skal i regjeringen» s.114	Liberal demokratiforståelse	Forteller om hva som skjer ved stortingsvalg: man stemmer basert på politiske partier. Det er politikerne som tar avgjørelser.	• Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg
			• Det politiske systemet: institusjoner, rettstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Lokalvalg. I hver kommune velges det et kommunestyre med rett til å ta avgjørelser i lokale spørsmål. På samme måte velger innbyggerne i hvert enkelt fylke sitt eget fylkesting. Valget på disse folkevalgte forsamlingene kaller vi lokalvalg.» s.114	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om lokalvalg; fortsatt indirekte deltakelse gjennom valg.	• Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg.
			• Det politiske systemet: institusjoner, rettstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Sametingsvalg. Den samiske delen av Norges befolkning kan delta i valgene til Sametinget. Dette er en egen folkevalgt forsamling for det samiske folket. Sametinget skal fungere som samenes talerør overfor den norske staten.» s.114	Liberal demokratiforståelse	Forklarer at Sametinget også velges. Samene kan delta i sametingsvalg. Det er også en institusjon som et resultat av valg.	• Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg.
			• Det politiske systemet: institusjoner, rettstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Til alle disse forsamlingene velges representantene for fire år om gangen. Valgene til Stortinget og Sametinget blir gjennomført på samme tid. ... Derfor har vi valg hvert annet år» s.114	Liberal demokratiforståelse	Forklarer at representantene velges for en fireårsperiode - fokus på prosedyrer og institusjoner.	• Indirekte deltakelse; representasjon
			• Det politiske systemet: institusjoner, rettstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Stemmeretten er adgangskortet til de politiske valgene ... oppnådd demokratiske rettigheter» s.114	Liberal demokratiforståelse	Stemmerett - adgangskort til de politiske valgene. Allmenn stemmerett: en demokratisk rettighet.	Valg, institusjon,
			• Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep.
			• Alle med stemmerett har lik mulighet til å

			avgi stemme i frie og rettferdige valg.
			Rettigheter, valg,
«Stemmerett for 16-åringer? Ved lokalvalgene i 2011 og 2015 fikk rundt ... lokalsamfunn og sin egen framtid» s.115	Liberal demokratiforståelse	Stemmerett for 16åringer. Fokus på stemmerett og valg. Innflytelse over egen framtid.	Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg.
			Valg, rettigheter,
«Det er ikke bare politiske standpunkt vi velger mellom ... folkevalgte forsamlingene» s.117	Liberal demokratiforståelse	Gjennom valg bestemmer vi hvem som skal sitte i de folkevalgte forsamlingene: fokus på representasjon	•Indirekte deltakelse; representasjon
			Valg, representasjon
«En av de viktigste forberedelsene partiene gjør foran et valg ... derfor ofte kamp rundt nominasjonene» ss.118-119	Liberal demokratiforståelse	partiene må sette opp en valgliste til valget. Fokus på prosedyrene. Bare de som er med i partiet kan bestemme dette.	•Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Partier, politikere,
«Hvilket parti skal jeg velge? Tidligere var det ofte slik at velgerne stemte på sitt ... og for reduserte skatter og avgifter» s.119	Liberal demokratiforståelse	Fokus på individets valg av parti. Avsnitt som forteller om hva som skiller ulike partier.	•Indirekte deltakelse; representasjon
			•Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg.
			Valg, parti
«De store linjene i politikken. Det dukker hele tiden opp nye ... for et par tiår siden» ss.120-121	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om de politiske skillelinjer, fortsatt fokus på partiene.	•Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Parti, politikere,
«Her er noen eksempler på virkemidler som andre har tatt i bruk ... å gjøre noe konkret med saken» s.126	Deltakerdemokratiet	Oppfordrer eleven til bry seg om skolen sin og gir ulike eksempler på virkemidler for å skape oppmerksomhet rundt saken.	•Aktiv deltakelse utenfor representasjon.
			Deltakelse utenfor valgkanalen, påvirkning
«Ingen politisk sak oppstår av seg selv. Det er vi – menneskene – som skaper politikk ... gjennom ulike kanaler» s.126	Deltakerdemokratiet	Forklarer til eleven at det er vi menneskene som skaper politikk når vi engasjerer oss: ta vare på borgernes engasjement.	•Viktig å anerkjenne medborgernes engasjement.
			Engasjement,
«Valgkanalen. De elevene som har stemmerett, kan bruke valgkanalen ved å gi sin stemme til bestemte politiske partier» s.126	Liberal demokratiforståelse	Forklarer at elever kan bruke valgkanalen gjennom sin stemmerett til å påvirke politikken.	•Indirekte deltakelse; representasjon
			•Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg.
			Valg, rettigheter, partier,
«Arbeid gjennom interesseorganisasjoner. Elevene i den videregående skolen ... oppmerksomhet om saken» ss.126-127	Deltakerdemokratiet	Formidler at elevene kan kontakte Elevorganisasjonen for å få råd, støtte og veiledning for sin sak- ikke kun passivt medlemskap.	•Aktiv deltakelse utenfor representasjon.
			•Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena.
			Deltakelse utenfor valgkanalen,
	Deltakerdemokratiet	politiske aksjoner: underskriftskampanje eller	•Aktiv deltakelse utenfor representasjon.

«Politiske aksjoner. En underskriftskampanje eller en streik ... mediene interessert i saken» s.127		streik, som måter å påvirke politikken på	<ul style="list-style-type: none"> •Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena. Deltakelse utenfor valgkanalen,
«Bruk av massemediene. En reportasje i avisen eller et innslag på lokal fjernsyn er «gull verdt» for alle ... saker de kan støtte, fra mediene» s.127	Deltakerdemokratiet	Formidler at elevene kan BRUKE massemediene - skrive en reportasje eller få et medieinnslag for å påvirke politikken.	<ul style="list-style-type: none"> •Aktiv deltakelse utenfor representasjon. •Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena. Deltakelse utenfor valgkanalen,
«Organisasjoner, aksjoner og massemedier er andre kanaler vi kan bruke for å påvirke politikere ... oppmerksomhet om politiske saker» s.127	Deltakerdemokratiet	Forteller at organisasjoner, aksjoner og massemedier er kanaler vi kan BRUKE. Formidler da deltakelse utenfor representasjon.	<ul style="list-style-type: none"> •Aktiv deltakelse utenfor representasjon. •Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena. Deltakelse utenfor valgkanalen,
«Arbeid gjennom interesseorganisasjoner» s.127	Deltakerdemokratiet	Overskrift som formidler arbeid gjennom organisasjoner	<ul style="list-style-type: none"> •Aktiv deltakelse utenfor representasjon. Deltakelse utenfor valgkanalen,
«Det norske samfunnet blir ofte ... de aller fleste innbyggerne i Norge er med i en eller flere av dem» s.127	Liberal demokratiforståelse	Formidler at Norge har mange organisasjoner og man kan være medlem i en interesseorganisasjon. Ikke oppfordring til bruk av organisasjonskanalen her.	<ul style="list-style-type: none"> •Medlemskap i interesseorganisasjon Organisasjon,
«For de fleste rollene du har opp gjennom livet, ... å arbeide for interessene dine» s.127	Liberal demokratiforståelse	Interesseorganisasjoner arbeider for dine interesser. Formidler at det er <i>organisasjonene som arbeider</i> for deg.	<ul style="list-style-type: none"> •Medlemskap i interesseorganisasjon Organisasjon,
«Organisasjonene bruker en rekke ... lobbyvirksomhet eller korridor-politikk» s.128	Liberal demokratiforståelse	Forteller om måter organisasjoner jobber på. Ikke oppfordring til at man selv kan delta aktivt i organisasjonene.	<ul style="list-style-type: none"> •Medlemskap i interesseorganisasjon Organisasjon,
«Når Hardangeraksjonen forsøker å stoppe arbeidet med kraftlinjen ... alvoret i en sak, vinne sympati og forståelse eller vise styrke» s.129	Deltakerdemokratiet	Forteller om aksjoner - aksjoner har som mål om å få stor mediedekning.	<ul style="list-style-type: none"> •Aktiv deltakelse utenfor representasjon. •Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena. Deltakelse utenfor valgkanalen,
«Begrepet politiske aksjoner omfatter både lovlige og ulovlige aksjoner husokkupasjoner er eksempler på sivil ulydighet» s.130	Deltakerdemokratiet	Aksjoner omfatter både lovlige og ulovlige aksjoner. Både underskriftskampanjer, demonstrasjoner, støtteaksjoner, er eksempler på aksjoner	<ul style="list-style-type: none"> •Aktiv deltakelse utenfor representasjon. •Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena. Deltakelse utenfor valgkanalen,
«Bruk av massemediene» s.130	Deltakerdemokratiet	Overskrift som formidler å bruke massemediene.	<ul style="list-style-type: none"> •Aktiv deltakelse utenfor representasjon. •Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena. Deltakelse utenfor valgkanalen,

«Et samfunn uten frie og ... er et av de viktigste kjennetegnene ved demokratiet» s.130	Deliberativ demokratiforståelse	I et demokrati er viktig at man får mene det man vil og uttrykke seg. Men fortsatt ikke kravene til god deliberasjon.	<ul style="list-style-type: none"> •Være bevisst på egne meninger, og ha tro på egne meninger. Meninger,
«En annen viktig oppgave er å informere folket om det som foregår i det politiske livet.» s.131.	Deliberativ demokratiforståelse	Media skal informere borgerne om hva som skjer. Viktig funksjon for media.	Informasjon.
«I de siste årene er Internett blitt et viktig ... tilknytning til avisartikler» s.131	Deliberativ demokratiforståelse	Internett er en ny arena for å uttrykke meninger, men teksten vektlegger fortsatt ikke kravene til god deliberasjon.	Debatt, diskusjon,
De folkevalgte: kapittel 9. ss.134-147	Liberal demokratiforståelse	Hele kapittelet omhandler de valgte representantene	<ul style="list-style-type: none"> •Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. •Indirekte deltakelse; representasjon Representasjon, institusjon, partier, politikere,
«Stortinget – Norges nasjonalforsamling. <i>Stortinget</i> er Norges nasjonalforsamling ... antall representanter» s.135	Liberal demokratiforståelse	Formidler at stortinget er Norges nasjonalforsamling og består av 169 representanter.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Representasjon, institusjon,
«Noe av det første de 169 gjør når Stortinget trer sammen, er å organisere seg i <i>partigrupper</i> <i>parlamentarisk leder</i> ». s.135	Liberal demokratiforståelse	Formidler at stortinget er organisert i partigrupper og at lederen for partigruppen er en parlamentarisk leder.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Representasjon, institusjon,
«Når Stortinget trer sammen, blir seks av representantene valgt til å sitte ... går riktig for seg» s.136	Liberal demokratiforståelse	Formidler at noen på stortinget sitter i presidentskapet.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Representasjon, institusjon,
«Stortingets oppgaver. Arbeidsdagen til stortingsrepresentantene ... mellom Stortinget og regjeringen» ss.136-137	Liberal demokratiforståelse	Forteller eleven hva som er Stortingets oppgaver. Forteller om makten som Stortinget har og Stortingets viktigste oppgaver.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Representasjon, institusjon, maktfordeling
«Regjeringens oppgaver. Regjeringen har <i>den utøvende makten</i> ... og internasjonale organisasjoner» s.139	Liberal demokratiforståelse	Forteller eleven hva som er regjeringens oppgaver. Forteller om makten som regjeringen har.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Institusjon, maktfordeling,
«Forholdet mellom Stortinget og regjeringen. Ved alle stortingsvalg er der knyttet spenning til ... vil kunne få nok stemmer til å bli vedtatt» ss.139-140	Liberal demokratiforståelse	Gir eleven informasjon om styrkeforholdet mellom Stortinget og regjeringen. Informerer om ulike typer regjering, kabinettspørsmål, mistillitsforslag og at styrkeforholdet mellom dem	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Institusjon, maktfordeling,

		avhenger av den parlamentariske situasjonen.	
«Statsministeren og statsrådene. Regjeringen består av en statsminister og i underkant ... hvert sitt <i>departement</i> » s.141	Liberal demokratiforståelse	Forklarer hva statsministeren og statsrådene gjør.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Partier, politikere, institusjon
«Sámediggi – Sametinget. I 1987 vedtok Stortinget å gi de norske samene mulighet til å velge sin egen folkevalgte forsamling, Sametinget ... flere foreldre, besteforeldre eller oldeforeldre» s.142	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om Sametinget. Representantene blir også valgt. For å stemme må man stå i samemanntallet.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettfærdige valg
			Valg, institusjon, representasjon,
«Sametinget har rett til å ta opp alle saker som representantene ... Sametinget kommer med» s.142	Liberal demokratiforståelse	Forklarer hvilken funksjon Sametinget har i Norsk politikk. Sametinget har kun rådgivende myndighet.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			institusjon
«Opprettelsen av Sametinget er et uttrykk ... rettigheter i det norske samfunnet.» s.142	Liberal demokratiforståelse	Formidler at samene også har rettigheter og en måte å anerkjenne disse på er ved å opprette Sametinget – en institusjon.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Institusjon, rettigheter.
«Det norske politiske systemet i dag består av tre <i>styringsnivåer</i> ... likt over hele landet» s.143	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon ved det politiske systemet i Norge gjennom ulike styringsnivåer.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Institusjon,
«Lokalt selvstyre – med klare rammer. Lokalpolitikk handler om ... hvordan kommunene prioriterer» s.144	Liberal demokratiforståelse	Formidler styrkeforholdet mellom de ulike styringsnivåene.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			institusjon
«Kommunestyret og fylkestinget. Representantene i <i>kommunestyret</i> velges blant kommunens innbyggere. ... opplæring i fylket» s.146	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om valg av representanter til kommune og fylkestyret. Formidler også kunnskap om hvordan de er bygget opp.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Representasjon, valg, institusjon,

Vedlegg 3: Tolkningsgrunnlag *Delta!*

Innslag fra DELTA! som er kodet	Tolket til:	Fordi teksten formidler ...	Kobling til analyseskjemaet:
«Representativt demokrati. I Norge har ... for demokrati også for representativt demokrati » s.8	Liberal demokratiforståelse	Representasjon. Vi velger representanter som styrer på vegne av folket.	<ul style="list-style-type: none"> • Indirekte deltakelse; representasjon
«Samtidig har man også i et demokrati mulighet til å forsøke å ... gå i demonstrasjonstog,» s.8	Deltakerdemokratiet	Aktiv deltakelse. I et demokrati kan man også forsøke å påvirke beslutningene mer direkte .	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiv deltakelse utenfor representasjon. • Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena.
«eller ganske enkelt diskutere med andre» s.8	Deliberativ demokratiforståelse	Diskusjon som metode for politisk påvirkning. Men mangler også å utdype <i>kravene til diskusjonen</i> .	diskusjon
«Det er viktig å delta!» s.8	Deltakerdemokratiet	Overskrift som oppfordrer eleven til å delta. Vektlegger at det er viktig gjennom bruk av utropstegn.	<ul style="list-style-type: none"> • Viktig at borgeren engasjerer seg for å bevare demokratiet.
«Retten til å kjempe for det du mener er riktig, er en viktig ... statsminister Jens Stoltenberg med oppfordringen du kan lese på forrige side» s.8	Deltakerdemokratiet	I et demokrati har man rett til å kjempe for det man synes er viktig - underbygger viktigheten av engasjement. Bruker 22. juli som argument.	<ul style="list-style-type: none"> • Viktig at borgeren engasjerer seg for å bevare demokratiet.
«Hvorfor har vi de politiske partiene? De representantene som blir valgt til å ... økte skatter eller bompenger» s.10	Liberal demokratiforståelse	Representanter som blir valgt skal styre på vegne av oss. Politikere er valgt for å styre. Politikerne bestemmer politikken.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«I kampen om hvilke problemer som skal løses først, ... noen bestemte løsninger på problemer som medlemmene er særlig opptatt av» s.11	Liberal demokratiforståelse	Politiske partier er nødvendige. Politiske partier: en måte å institusjonalisere konkurransen om hvem som bestemmer.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Høyre mot venstre. Et av de viktigste skillene i politikken går mellom høyre- og venstresiden» s.11	Liberal demokratiforståelse	Forklarer om de politiske skillene i politikken.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«De ville også ha allmenn stemmerett » s.11	Liberal demokratiforståelse	Stemmerett er viktig i demokratiet.	<ul style="list-style-type: none"> • Stemme ved nasjonale og lokale valg.
«De første politiske partiene. Da de eldste partiene i Norge ble dannet, ... Høyre ble dannet samme	Liberal demokratiforståelse	Teksten forklarer om dannelsen av de første <i>politiske partiene</i> i Norge.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.

år av dem som var imot en slik endring» s.12			representasjon, partier, politikere,
«Kampen for stemmerett. I Grunnloven fra 1814 var det bare menn som ... at stemmerett også skulle gjelde for kvinner» s.13	Liberal demokratiforståelse	Stemmerett for kvinner. Kampen om like rettigheter.	<ul style="list-style-type: none"> • Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep.
«Likevel er det vanlig å plassere de større partiene ... lengst til høyre mens Rødt står lengst til venstre: [tabell som viser plasseringen av de politiske partiene]» s.17	Liberal demokratiforståelse	Plassering av de politiske partiene fra Rødt til Frp. Tabellen er en utdyping av teksten.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«De røde partiene. Partiene på venstresiden er opptatt av å utjevne ... omtales derfor som røde partier » ss.17-18	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om de røde partiene	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Rødt og Sosialistisk Venstreparti (SV) ønsker at velferdsstaten skal ... en sosialistisk økonomi , omtales gjerne som mørkerøde. » s.18	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om politikken til partiene Rødt og SV.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Arbeiderpartiet er et sosialdemokratisk parti. ... ikke ønsker å øke skattene» ss.18-19	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om Arbeiderpartiets politikk	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«De blå partiene. Partier som er opptatt av at hver enkelt borger i større grad ... omtales som blå. » s.19	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om de blå partienes politikk.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Fremskrittspartiet (FrP) regnes som et mørkeblått ... oljepengene nå. Spesielt ønsker partiet å bruke mer penger på vei» s.19	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om Frps politikk.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Høyre deler Fremskrittspartiets syn på at prisene på landbruksvarer bør slippes fri ... konkurransen med utenlandske» s.19	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om Høyres politikk.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Mellompartiene. Kristelig Folkeparti (Krf) og Venstre er også borgerlige partier som ... blir de kalt mellompartier. » s.19	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om mellompartiene.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Kristelig Folkeparti. I flere europeiske ... ekteskap og abortlov» ss.19-20	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om Krfs politikk	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.

			partier, politikere,
«Partier og politikere som omtaler ... For Miljøpartiet De Grønne er dette den politiske hovedsaken». s.20	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om Miljøpartiet De Grønnes politikk	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			partier, politikere,
«Venstre bruker også grønn som partifarge. I motsetning til partiene på venstrefløyen mener ... ned andre skatter» s.20	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om Venstres politikk	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			partier, politikere,
«De rødgrønne. Rødt og SV kaller seg rødgrønne ... opptatt av miljøvern» ss.20-21	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om rødgrønn politikk og partier.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			partier, politikere,
«For Senterpartiet handler grønnfargen mest om forsvar av for jordbruket» s.21	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om Senterpartiets politikk	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			partier, politikere,
«For oljeutvinning. Høyre, Fremskrittspartiet og ... for oljeutvinning» s.21	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om hvilke partier som er for oljeutvinning.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			partier, politikere,
«Som vi har forklart tidligere i kapittelet, handler det norske demokratiet i stor grad om at vi stemmer på de ulike partiene ... om de sakene du er mest opptatt av» s.21	Liberal demokratiforståelse	Forklarer at det norske demokratiet handler i stor grad om at vi stemmer på partier . For å ta dette valget må du vite hva partiene mener. Formidling av valg og partipolitikk.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg
			representasjon, valg, partier, politikere,
«I politiske stridsspørsmål I politiske stridsspørsmål finnes det ikke noe alternativ til at du selv vurderer ... forslag til løsninger» s.23	Deliberativ demokratiforståelse	Forteller eleven at de må vurdere den politiske argumentasjonen. Men fortsatt ikke deltakelse i deliberativ samtale for å vurdere argumentene.	<ul style="list-style-type: none"> • Utvikle informerte meninger.
			Argumenter, kritisk tenkning, refleksjon
«I Norge har vi et indirekte demokrati, hvor valgte politikere fra ulike partier tar politiske beslutninger på vegne av alle.» s.23	Liberal demokratiforståelse	Politikken i Norge besluttes av valgte politikere .	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. • Indirekte deltakelse; representasjon
			representasjon, valg, politikere,

«Ved valgene kjemper de om folkets stemmer for å skaffe seg mest mulig innflytelse. Kanskje er noen av partiene opptatt av akkurat din hjertesak?» s.31	Liberal demokratiforståelse	Ved valg kjemper partier om din stemme . Partiene konkurrerer om den politiske makten.	<ul style="list-style-type: none"> • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg. • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Finnes det noen mulighet et engasjert menneske til å påvirke dem som ... et bestemt parti?» s.31	Deltakerdemokrati	Spør om det finnes andre muligheter for å påvirke politikken for en engasjert borger.	<ul style="list-style-type: none"> • Viktig å anerkjenne medborgernes engasjement. • Aktiv deltakelse utenfor representasjon.
«Hvem bestemmer i Norge? Når Norges befolkning går til stortingsvalg ... dele opp makten på i et demokrati» s.32	Liberal demokratiforståelse	Formidler at Norges befolkning bestemmer indirekte gjennom å velge representanter til Stortinget. Formidler også maktfordelingen.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Det er regjeringen som har ansvaret for å styre staten Norge ut fra de lovene, statsbudsjettet og planene som Stortinget vedtar.» s.32	Liberal demokratiforståelse	Formidler at det er regjeringen som har ansvaret for å styre staten.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Rettsstat. Det norske samfunn er en rettsstat . Det vil si at rettsystemet vårt ... flertall på Stortinget» s.33	Liberal demokratiforståelse	Formidler at Norge er en rettsstat . Formidler også menneskerettighetene: rettigheter som et hvert menneske har.	<ul style="list-style-type: none"> • Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep.
«Parlamentarisme. Regjeringen, derimot, er ikke uavhengig av Stortinget ... Dette kaller vi parlamentarisme » s.33	Liberal demokratiforståelse	Formidler maktfordelingen mellom Stortinget og regjeringen.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Hvis noen av representantene Stortinget mener at regjeringen eller et regjeringsmedlemmet gå av» s.33	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap ved demokratiet som et system. Formidler maktfordelingen mellom Stortinget og regjeringen gjennom bla. mistillitsforslag.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Det norske demokratiet er delt i tre styringsnivåer: stat, fylke og kommune. Disse tre utgjør til sammen det vi kaller ... den samme for alle de tre nivåene» s.34	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om oppbyggingen av staten Norge. Tre styringsnivåer. Sider ved det politiske systemet.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Stortinget er Norges viktigste organ, fordi her sitter de 169 representantene	Liberal demokratiforståelse	Forteller at Stortinget består av 169 representanter . Formidler også at	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.

«...er vårt bidrag til folkestyret.» s.34		Stortinget er vårt bidrag til demokratiet.	institusjon, representasjon,
«I partigruppene møter alle representanter fra samme parti, slik at de får diskutert foregår her» s.34	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om hva representantene på Stortinget gjør og hvordan de er organisert.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. representasjon, politikere, institusjon
«Regjeringen. Hvilke partier som sitter i regjeringen, ... ulike regjeringssammensetninger» ss.34-35	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om hva regjeringen er og ulike typer regjering.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Institusjon, parti, politikere,
«Regjeringen har ansvaret for den daglige ledelsen av staten. ... ledere for hvert sitt departement» s.35	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om hva regjeringen gjør og hvem den er sammensatt av.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Institusjon, parti, politikere,
«Regjeringen har ansvaret for mange oppgaver ... • sette i verk vedtak som Stortinget vedtar» s.35	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om hvilket ansvar regjeringen har.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Institusjon
«Kommunene har hvert sitt folkevalgte kommunestyre ... har de ulike jobber» s.37	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om kommunestyre og fylkestyre - sider ved det politiske systemet. De er også valgt.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Institusjon, valg, representasjon,
«De fleste av landets kommuner ... den daglige driften av kommunen» s.37	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om hvordan kommune og fylkeskommunen styrt. Det politiske systemet.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. institusjon
«Bergen, Oslo og Tromsø ... kommunen og fylkeskommunen» s.37	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om Byrådet i Bergen, Oslo og Tromsø. Kunnskap om det politiske systemet.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Institusjon
«Sametinget. I et demokrati er det flertallet en egen folkevalgt forsamling» s.38	Liberal demokratiforståelse	Formidler at Sametinget er enda en institusjon i Norge som resultat av valg.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Institusjon, valg,
«Dermed har de en rekke rettigheter» s.38	Liberal demokratiforståelse	Samene har rettigheter.	rettigheter
«Det gjennomføres valg til Sametinget hvert fjerde år. For å kunne stemme ... være fylt 18 år» s.39	Liberal demokratiforståelse	Formidler at Sametingets representanter også blir valgt hvert fjerde år. Forteller også hva som kvalifiserer som	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. • Stemme ved nasjonale og lokale valg.

		stemmerett ved Sametingsvalget.	Valg, representasjon
«Sametingets 39 representanter kan ta opp ... som berører samiske saker» s.39	Liberal demokratiforståelse	Formidler rollen til de samiske representantene.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Representasjon, institusjon,
«Hvordan kan du delta? At folket deltar, er en viktig forutsetning for at demokratiet ... en rekke påvirkningskanaler» s.40	Deltakerdemokratiet	Formidler at det er viktig å delta. Deltakelse er en forutsetning for at demokratiet skal fungere godt. Borgerne kan påvirke politikken på ulike måter.	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiv deltakelse utenfor representasjon • Viktig å anerkjenne medborgernes engasjement.
			Påvirkning,
«1. Valganalen. I Norge er det Stortingsvalg hvert fjerde år, og det samme gjelder ... bodd i landet i minst tre år» ss.40-41	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om valgkanalen.	<ul style="list-style-type: none"> • Indirekte deltakelse; representasjon • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg. • Stemme ved nasjonale og lokale valg.
			Valg, institusjon,
«Valgsystemet i Norge kalles forholdstallsvalg . Ved et stortingsvalg utgjør fylke stortingsrepresentanter til Stortinget» s.41	Liberal demokratiforståelse	Forteller eleven om det norske valgsystemet.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. • Stemme ved nasjonale og lokale valg.
			Valg, representasjon,
«Partiene har selv bestemt hvem som skal stå på partilistene ... andre partiers lister» s.41	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskaper om partiene og partilister. Forklarer eleven hvordan man kan gi personstemmer og slengere.	<ul style="list-style-type: none"> • Indirekte deltakelse; representasjon • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg. • Stemme ved nasjonale og lokale valg.
			Partier, valg,
«En annen måte å påvirke det politiske systemet på er gjennom å delta i en organisasjon» s.41.	Deltakerdemokratiet	Forteller at en måte å påvirke det politiske systemet er <i>gjennom</i> å delta i en organisasjon.	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiv deltakelse utenfor representasjon
			Deltakelse utenfor valgkanalen
«Hvordan jobber organisasjonene? Organisasjonene har ulike mål ... sine fanesaker?» s.43	Liberal demokratiforståelse	Forteller at organisasjonene jobber på vegne av medlemmene. Formidler ikke aktiv deltakelse fra borgerne selv.	<ul style="list-style-type: none"> • Medlemskap i interesseorganisasjon
			organisasjon
«Inger ønsker å jobbe for å Slik kan organisasjonens stemme påvirke Stortinget» ss.41-42	Liberal demokratiforståelse	Inger melder seg inn i en organisasjon. Forteller om hvordan organisasjonen jobber opp mot Stortinget ikke	<ul style="list-style-type: none"> • Medlemskap i interesseorganisasjon
			organisasjon

		hvordan Inger aktivt deltar.	
«I tillegg til å uttale seg ... mot politikerne kalles lobbyisme » s.42	Deltakerdemokratiet	Boken formidler at Inger <i>jobber</i> i organisasjonen, Inger jobber her aktivt i organisasjonen.	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiv deltakelse utenfor representasjon. • Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena. deltakelse utenfor valgkanalen, engasjement, påvirkning,
«Aksjonskanalen» s.42	Deltakerdemokratiet	Overskrift som formidler aktiv deltakelse i aksjoner.	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiv deltakelse utenfor representasjon. • Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena. deltakelse utenfor valgkanalen, engasjement, påvirkning,
«Aksjoner er en direkte form for politisk deltakelse, som ofte er knyttet til en konkret sak» s.42	Deltakerdemokratiet	Formidler at aksjoner er direkte deltakelse. Formidler deltakelse utenfor valgkanalen.	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiv deltakelse utenfor representasjon. • Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena. deltakelse utenfor valgkanalen, engasjement, påvirkning,
«Inger og de andre vurderer flere aksjonsformer. Kanskje de kan legge ut ... en demonstrasjon?» s.42	Deltakerdemokratiet	Teksten formidler ulike aksjonsformer: Inger og hennes organisasjon vurderer å lage underskriftslistor eller å lage en gruppe på Facebook.	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiv deltakelse utenfor representasjon. • Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena. deltakelse utenfor valgkanalen, engasjement, påvirkning,
«De diskuterer videre» s.42	Deliberativ demokratiforståelse	De diskuterer for å komme fram til enighet. Likevel ikke vektlegging av <i>deliberativ</i> diskusjon.	Diskusjon, samtale,
«Noen i gruppa mener dette ikke er nok. De vil sultestreike, og noen snakker til og med om å lenke seg fast er et slikt eksempel» s.42	Deltakerdemokratiet	Formidler mange ulike former for aksjoner. noen lar seg ikke stoppe av loven. Nevner også sivil ulydighet som eksempel på deltakelse utenfor representasjon.	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiv deltakelse utenfor representasjon. • Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena. deltakelse utenfor valgkanalen, engasjement, påvirkning
«Vis at du bryr deg! Du kan bidra til å legge press på politikerne ved å delta i en demonstrasjon» s.43	Deltakerdemokratiet	Oppfordrer eleven til å bryr seg og delta i demonstrasjon.	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiv deltakelse utenfor representasjon. • Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena. Deltakelse utenfor valgkanalen, engasjement, påvirkning,
«Papiraviser, nettaviser og TV er de sentrale	Deliberativ demokratiforståelse	Media er informasjonskilder til	• Hvordan meninger blir til.

informasjonskildene for folk til å finne informasjon om hva som rører seg i samfunnet» s.43		folk for å vite om hva som rører seg.	informasjon
«Massemediene skal kontrollere politikere ... og ikke gjør» s.43	Liberal demokratiforståelse	Media har en kontrollfunksjon i samfunnet. Viktig institusjon.	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			institusjon
«Men Inger og vennene hennes vil gjerne utnytte andre mediekkanaler også. De vet at blogger ... som Ingers organisasjon ønsker» ss.43-44	Deltakerdemokratiet	Formidler at man kan bruke sosiale media for å nå frem med politiske saker. Media kan også ta saken videre eller saken bli lest av politikere.	• Aktiv deltakelse utenfor representasjon.
			• Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena.
«har kunnskap om det norske samfunnet» s.44	Liberal demokratiforståelse	Viktig med kunnskaper om samfunnet.	Deltakelse utenfor valgkanalen, engasjement, påvirkning,
			• Evne til å selv opparbeide seg kunnskaper om ulike rettigheter.
«Jo mer kunnskap om samfunnet du har, jo lettere sak du er opptatt av» s.44	Liberal demokratiforståelse	Kunnskap om samfunnet er viktig.	• Evne til å selv opparbeide seg kunnskaper om ulike rettigheter.
«Mens det norske demokratiet parlamentarismen» s.45	Liberal demokratiforståelse	Det norske demokratiet er indirekte og basert på parlamentarismen.	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Representasjon
«Hvem som har makt, og hva slags makt de har, ligger dermed ikke systemet er bygd opp.» s.46	Liberal demokratiforståelse	Formidler at hvem som har makt er avhengig av det politiske systemet .	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«For å finne ut om et land er demokratisk, er det altså ikke nok å se om de selv sier at de er demokratiske. En må finne ut om befolkningen ... styres gjennom valg» s.47	Liberal demokratiforståelse	Forklarer at for å finne ut om et land er demokratisk – må folket ha makt til å påvirke gjennom valg	• Stemme ved nasjonale og lokale valg.
			• Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg.
«om de kan si meningen sin i mediene,»	Deliberativ demokratiforståelse	Viktig i et demokrati at man kan si sine egne meninger	Valg
			• Være bevisst på egne meninger, og ha tro på egne meninger.
«hva slags posisjon menneskerettighetene har i landet,»	Liberal demokratiforståelse	Menneskerettigheter er viktig i et demokrati	Mening,
			• Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep.
«og om alle har mulighet til å delta i politikken hvis de ønsker det.»	Deltakerdemokratiet	Mulighet for å delta er en forutsetning for demokratiet.	rettigheter
			engasjement, påvirkning,
		Maktfordeling og parlamentarisme.	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten,

«Det norske demokratiet er bygget på maktfordeling og parlamentarisme.» s.47	Liberal demokratiforståelse	Kunnskaper om demokratiet.	politiske partier og maktfordeling.
			Maktfordeling,
«Stortinget er Norges lovgivende organ. De som sitter der, er folkevalgte.» s.47	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskaper om representative institusjoner. De er valgt.	• Indirekte deltakelse; representasjon
			• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Regjeringen har den utøvende makten. ... består av statsråder fra ett eller flere partier.» s.47	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskaper om regjeringens oppgaver	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Institusjon,
«Norge består av tre styringsnivåer ... som har ulike oppgaver.» s.47	Liberal demokratiforståelse	Sider ved det politiske systemet	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			institusjon
«I et demokrati kan du påvirke politikken på ulike måter. ... aksjonskanalen og mediekanalen.» s.47	Deltakerdemokratiet	Ulike måter å påvirke politikken på.	• Aktiv deltakelse utenfor representasjon.
			• Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena.
«I et diktatur er det umulig for folket å kvitte seg med makthaverne gjennom valg» s.47	Liberal demokratiforståelse	I et demokrati kan man kvitte seg med makthavere gjennom valg	Deltakelse utenfor valgkanalen,
			• Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg.
			Valg,

Vedlegg 4: Tolkningsgrunnlag Ditt Samfunn

Innslag fra DITT SAMFUNN som er kodet	Tolket til:	Fordi teksten formidler ...	Kobling til analyseskjemaet:
«Demokrati betyr folkestyre. Samfunnet skal styres av folket, ... kommer til uttrykk» s.98	Liberal demokratiforståelse	Formidler demokrati handler om de styrende representantene som sturer på vegne av folket.	<ul style="list-style-type: none"> •Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. •Indirekte deltakelse; representasjon Representasjon,
«I vårt samfunn er makten delt mellom forskjellige organer ... vårt politiske system, se www.ung.no/demokrati» s.98	Liberal demokratiforståelse	Forteller at valgkanalen og politiske partier er kjernen i det politiske systemet og at makten er fordelt.	<ul style="list-style-type: none"> •Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Valg, partier, maktfordeling
«hvordan vi skal utvikle fellesskapet,» s.99	Deltakerdemokratiet	Fellesskapsorientering. Kollektiv bevissthet.	<ul style="list-style-type: none"> •Kollektiv bevissthet; hva er godt for fellesskapet? fellesskapet
«Hva er demokrati? Demokrati, som styreform, betyr folkestyre ... i styringen av samfunnet gjennom valg» s.101.	Liberal demokratiforståelse	Alle skal ha lik mulighet til å delta i styringen av samfunnet - men fortsatt gjennom valg.	<ul style="list-style-type: none"> • Indirekte deltakelse; representasjon • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg. Valg,
«Indirekte demokrati går ut på at folket velger sine ... representativt demokrati.» s.101	Liberal demokratiforståelse	Indirekte demokrati - folket velger sine representanter til institusjoner.	<ul style="list-style-type: none"> • Indirekte deltakelse; representasjon valg
«I et demokrati er det viktig å unngå maktmisbruk. Derfor er makten fordelt på forskjellige organer slik at ingen er allmektige ... verken fra politiet eller fra rettsapparatet» s.102	Liberal demokratiforståelse	I demokratier er det viktig å unngå maktmisbruk. Ulike rettigheter i et demokrati. Maktfordeling. Valgte organer. Dette er typiske trekk ved demokrati.	<ul style="list-style-type: none"> •Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. •Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. Maktfordeling, rettigheter,
«En fri presse er sikret i Grunnloven og skal sørge for en frie, politisk debatt av politiske stridsspørsmål ... ytringsfriheten»	Deliberativ demokratiforståelse	Pressen skal legge til rette for politisk debatt , selv om ikke nevner kravene til god deliberasjon fortsatt antydning til.	Debatt,
«Rettsikkerhet betyr at ingen kan straffes eller fratras rettigheter uten å få prøvd saken i en domstol. Den sikrer individet mot overgrep fra staten.» s.102	Liberal demokratiforståelse	Begrense statens maktovergrep mot individet.	<ul style="list-style-type: none"> •Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. •Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. Rettsstaten, individ
«Maktfordeling skal hindre konsentrasjon av makt og ...	Liberal demokratiforståelse	Bruk av ordet maktfordeling. Tydelig forklaring av hva som er hensikten med	<ul style="list-style-type: none"> •Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.

regjeringen og domstolene deler makten» s.102		maktfordeling og de ulike institusjonene i Norge	Maktfordeling, institusjon
«Valgte organer og ledere betyr at landet blir styrt av en folkevalgt ... grunnlag velger sine organer og ledere». s.102	Liberal demokratiforståelse	Landet styres av en folkevalgt forsamling. Formidler informasjon om de folkevalgte lederne.	•Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Valg, institusjon, politikere
«Respekt for menneskerettighetene ... stilling i norsk rett.» s.102	Liberal demokratiforståelse	Formidler at menneskerettigheter er viktig	•Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. rettigheter
«Menneskerettigheter er grunnleggende ... religion eller annen status» s.105	Liberal demokratiforståelse	Et hvert menneske – individfokus, rettigheter	•Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. Rettigheter, individ
«Retten til liv, ytringsfrihet, stemmerett, ... har rett til å leve i frihet, sikkerhet og verdighet. s.105	Liberal demokratiforståelse	Alle individer har rett til å leve i frihet. Liberalt individfokus.	•Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. Rettigheter, individ
«For å sikre at storsamfunnet ikke ..., menneskerettighetsloven av 1999» s.105	Liberal demokratiforståelse	Samfunnet skal ikke misbruke makten over individene.	•Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. Rettigheter, individ
«Menneskerettighetene omfatter ... historiske røtter, og vi kjenner mange av dem fra Grunnloven» s.105	Liberal demokratiforståelse	Hvert enkelt menneske har rettigheter. Rettighetene kjennes igjen i Grunnloven.	•Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. Rettigheter, individ
«De sivile og politiske rettighetene ... av disse menneskerettighetene» s.105	Liberal demokratiforståelse	Teksten formidler at ulike rettigheter skal sikres. Rettssikkerheter en av disse.	•Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. Rettigheter, individ, rettsstaten,
«De sivile og politiske menneskerettighetene er direkte ... maktmisbruk osv. som er selve innholdet i demokratiet» s.105	Liberal demokratiforståelse	Tydlig liberalt syn: selve innholdet i demokratiet - stemmeretten, ytringsfriheten, forbud mot maktmisbruk.	•Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. Rettigheter, individ, rettsstaten,
«Alle mennesker er født frie og har rett til å leve sitt liv i frihet, sikkerhet og verdighet» s.107	Liberal demokratiforståelse	Kjernen i det liberale synet - alle mennesker er født frie.	•Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. Frihet, individ,
«Ytringsfriheten skal sikre den frie, politiske debatt og kritikk, ... og til å meddele opplysninger og ideer uten offentlige inngrep» s.107	Deliberativ demokratiforståelse	Utdyper ytringsfriheten; den skal sikre politisk debatt.	Debatt, meninger,
«Et demokrati kan ikke fungere uten ytringsfrihet. ... at enhver kan si og mene hva en vil» s.107	Deliberativ demokratiforståelse	Ytringsfrihet er en forutsetning for rettferdige valg.	Debatt, meninger,
«Hva er et politisk parti? Et <i>politisk parti</i> er en sammenslutning ...	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om hva et politisk parti er. Politiske partier er viktige –	•Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.

grunnlaget for stemmer» s. 109		the essence of politics ifølge Schumpeter	Partier, politikere,
«De politiske partiene har en viktig oppgave fordeling av godene og hva som er urettferdig. urettferdig» s.109	Deliberativ demokratiforståelse	Det er viktig med kritisk debatt, men fortsatt er det partiene som skal gjøre det, derfor ikke tydelig deliberativ demokratiforst..	Debatt, diskusjon,
«Den som virkelig ønsker å få innflytelse ... skal stå på lista når det er stortingsvalg eller kommunevalg.» s.109	Deltakerdemokratiet	Den som ønsker å påvirke samfunnsutviklingen kan melde seg inn i et parti og delta i partiets indre liv. Oppfordring til å delta i partienes indre liv.	•Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena. deltakelse
«Sentrale oppgaver for politiske partier: ... Markedsføre partiet på lokalplanet» s.109	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om politiske partiers oppgaver. Formidler bla. at partiets oppgaver er å trene opp dyktige ledere.	•Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Partier, politikere,
Hele side 110	Liberal demokratiforståelse	Siden formidler de ulike partienes politikk. Formidling av ulike partiprogrammer.	•Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Partier, politikere,
Hele side 111	Liberal demokratiforståelse	Boken forklarer om politiske skillelinjene langs en høyre-venstre blokkinndeling. I tillegg til andre saker som skiller dem.	•Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Partier, politikere,
«Ønsker du å påvirke utviklingen i samfunnet, ... er det forskjellige veier som kan gi deg politisk innflytelse» s.113	Deltakerdemokratiet	Forklarer at dersom eleven ønsker å påvirke samfunnsutviklingen, er det flere veier til politisk innflytelse.	Påvirkning,
«Du kan • delta ved valg • bli medlem i et politisk parti» s.113	Liberal demokratiforståelse	Delta ved valg eller Passivt medlemskap i et politisk parti.	•Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettfærdige valg. Partier, valg,
«Du kan delta ved valg. Stortingsvalg ... Du finner mer om nominasjon og valg på www.dalefag.no » s.113	Liberal demokratiforståelse	Informerer om bruk av stemmeretten og valgdeltakelse,	•Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettfærdige valg. Valg, rettighet,
«Bli medlem i et politisk parti. Du kan som medlem i et politisk parti ... i et politisk parti» s.113	Deltakerdemokratiet	Forklarer at eleven kan melde seg inn i et politisk parti og bruke denne kanalen for innflytelse. Påvirke hvem som skal stå på lister. Oppfordrer til deltakelse.	•Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena. Parti,
«Politiske parti satser ... endre kursen om det er nødvendig», s.114	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om de politiske partiene. Har større makt basert på flere medlemmer.	•Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Parti, politikere

«Vi skal nå se på flere muligheter. Du kan blant annet ... bruke andre kanaler» s.115	Deltakerdemokratiet	Mange mulige måter å skaffe deg innflytelse på.	•Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena.
			Deltakelse utenfor valgkanalen
«Du kan delta i organisasjoner. Du kan også påvirke ... melde sin inn i Bellona hvis du er imot utbygging» s.115	Liberal demokratiforståelse	Formidler hvordan organisasjonene arbeider. Man kan melde seg inn i Bellona. Men utdyper ikke hva man kan gjøre selv i organisasjonen.	•Medlemskap i interesseorganisasjon
			organisasjon
«Du kan delta i aksjoner. Politiske beslutninger ... det er mer uforpliktende og svekker helhetstenkningen.» s.115	Deltakerdemokratiet	Formidler deltakelse utenfor representasjon.	•Aktiv deltakelse utenfor representasjon.
			•Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena.
«Du kan bruke mediene. Du kan bruke aviser og andre medier ... og strenge straffer.» s.116	Deltakerdemokratiet	Forteller at du kan bruke media. Kommer også med eksempler på hvordan bruke; innlegg/kronikker.	Deltakelse utenfor representasjon, påvirkning,
			•Aktiv deltakelse utenfor representasjon.
«Du kan bruke andre kanaler Uformelle kanaler er først og fremst ulike former ... lobbyisme» s.116	Deltakerdemokratiet	Man kan bruke andre kanaler for innflytelse.	Deltakelse utenfor representasjon, påvirkning,
			•Aktiv deltakelse utenfor representasjon.
«Statsmakten i Norge er delt mellom tre ulike ... den dømmende makt – domstolene.» s.117	Liberal demokratiforståelse	Forklarer om Maktfordelingen i Norge. Nevner de ulike institusjonene og hva som er hensikten med maktfordeling.	•Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Maktfordeling, institusjon
«Stortinget er en folkevalgt forsamling som består av 169 ... penger til statens virksomhet og kontrollerer regjeringen.» s.177	Liberal demokratiforståelse	Kort og informativt avsnitt om Stortinget – en viktig institusjon	•Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Institusjon, representasjon
Hele side 118	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om hvordan stortinget er organisert.	•Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Institusjon, representasjon,
«Hva gjør Stortinget? Arbeidsoppgavene til Stortinget ... sørger for å kontrollere statens regnskaper» ss.119-121	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om hvilke oppgaver Stortinget har og at Stortinget skal kontrollere regjeringen.	•Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Institusjon,
«Regjeringen. En regjering må ha tillit i Stortinget ... Slike beslutninger blir kalt kongelige resolusjoner» ss.122-123	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om hva regjeringen er og gjør, ulike regjeringstyper,	•Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Institusjon,

«Sametinget. Sametinget, som ligger i ... tilbud om samfunnstjenester og levekår» s.125	Liberal demokratiforståelse	Sametinget er en demokratisk valgt institusjon. Formidler informasjon om Sametinget.	<ul style="list-style-type: none"> •Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. •Indirekte deltakelse; representasjon
«Sentralforvaltningen. I det daglige arbeidet ... Hvert departement skal dekke et bestemt område i samfunnet» s.127	Liberal demokratiforståelse	Statsrådene er ansvarlige for departementene. Formidler hvordan regjeringen bestemmer over departementene.	<ul style="list-style-type: none"> •Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Lokalforvaltningen. Det lokale styringsnivået ... administrasjonen som utreder vedtaksgrunnlaget» ss.129-131	Liberal demokratiforståelse	Tre sider som formidler informasjon om det lokale styringsnivået. De er også valgt.	<ul style="list-style-type: none"> •Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.

Vedlegg 5: Tolkingsgrunnlag *Radar*

Innslag fra RADAR som er kodet	Tolket til:	Fordi teksten formidler ...	Kobling til analyseskjemaet:
«I Norge, som i de fleste demokratiske land, har vi et indirekte demokrati. ... representantene vi har valgt, vedtak på vegne av oss.» s.66	Liberal demokratiforståelse	Den politiske styringen som består av valgte representanter. De foretar vedtak på vegne av folket – indirekte.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. • Indirekte deltakelse; representasjon
			Representasjon, institusjon,
«Den politiske styringskjeden. Ordet <i>folkestyre</i> beskriver en svært viktig del av ... massemediene har en viktig rolle i styringskjeden.» s.67	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om den politiske styringskjeden.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Institusjon, partier, politikere,
«Den politiske styringskjeden bygger på Grunnloven. ... gjennomgått store endringer gjennom snart 200 år.»	Liberal demokratiforståelse	Informasjon om Grunnloven. – en viktig lov for demokratiet i Norge.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Men et viktig prinsipp fra Grunnloven fra 1814 er fortsatt til stede, nemlig <i>maktfordelingsprinsippet</i> kjennetegn ved det norske demokratiet.» s.67	Liberal demokratiforståelse	Det er viktig å spre makten. utøvende, lovgivende og dømmende makt. Tydelig formidling av maktfordelingsprinsippet.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Institusjon, maktfordeling,
«Stortinget: lovgivende og bevilgende makt. Hvert fjerde år er det stortingsvalg ... diskuteres og vedtas i Stortinget i plenum.» ss.67-68	Liberal demokratiforståelse	Gir informasjon om Stortingets fagkomiteer og oppgaver. Informasjon om sider ved det politiske systemet.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			institusjon
«Regjeringen: utøvende makt. Regjeringen tar initiativ til ... har ansvar for det som har med lov og rett å gjøre.» s.68	Liberal demokratiforståelse	Kunnskap om regjeringen og hva regjeringen gjør	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			institusjon
«Etter et valg er det i Stortinget det blir bestemt hvilket parti ... selv bestemte hvem som skulle sitte i regjeringen.» s.68	Liberal demokratiforståelse	Kunnskap om parlamentarismen, forholdet mellom Stortinget og regjeringen.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Institusjon, partier
«Sametinget. Samene utgjør en etnisk minoritet i Norge. ... de endelige avgjørelsene i viktige saker» s. 68	Liberal demokratiforståelse	Sametinget: en institusjon som skal sikre samenes rettigheter.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Rettighet, institusjon,

«Lokale styringsorganer Ikke alt i Norge blir bestemt av de sentrale styringsorganene storting og regjering. ... derfor den parlamentariske modellen på lokalplan» s.69	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om lokale styringsorganer. Kommuneting og fylkesting og hvordan de fungerer. Oslo og Bergen har byråd. Måter å organisere på, sider ved stat og styring. representantene.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Institusjon, representasjon,
«Stortinget har den bevilgende ... Samtidig skal det kontrollere den utøvende makten, altså regjeringen.» s.70	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om Stortingets makt	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. institusjon
«Valg. I samfunnsfag dukker ordet kanaler ofte opp når det handler om politikk, ... velger vi representanter til Stortinget og til fylkes- og kommunestyrene.» s.70	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om valgkanalen. Formidler også at valgkanalen forbindes ofte med demokratiet	<ul style="list-style-type: none"> • Indirekte deltakelse; representasjon • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg. Valg, representasjon,
«Hvert fjerde år velger vi representanter til vår folkevalgte, ... som har den lovgivende og den bevilgende makten.» s.71	Liberal demokratiforståelse	Informasjon om stortinget som Norges folkevalgte forsamling.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Institusjon, representasjon, maktfordeling,
«Regjeringen har den utøvende makten. Den er så å si daglig leder av Norge. ... Og hvilket parti eller hvilke partier som danner regjering, ja, det avgjøres i Stortinget.» s. 71	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om regjeringen og at hvem som skal sitte i regjering avgjøres på Stortinget.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Institusjon, representasjon, maktfordeling,
«Konflikten endte med innføringen av parlamentarismen i 1884. ... Parlamentarismen ble først omtalt i Grunnloven med en endring fra 2007.» s.71	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om parlamentarismen og innføringen av Parlamentarismen.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Institusjon, representasjon, maktfordeling,
«En regjering er enten en flertallsregjering eller en mindretallsregjering. ... vil den få sine saker igjennom i Stortinget» ss.72-73	Liberal demokratiforståelse	Informasjon om ulike typer regjeringer og forholdet mellom Stortinget og regjeringen.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Institusjon, partier,
«Stortinget og regjeringen er viktige i det norske folkestyret ... mens regjeringen har den utøvende makten.» s.74	Liberal demokratiforståelse	Stortinget og regjeringen er viktige i Norge.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. institusjon
«I et representativt demokrati er det helt grunnleggende at vi lar oss	Liberal demokratiforståelse	fokus på representasjon og at det er viktig å ha	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske

representere i en folkevalgt forsamling. ... ut i livet, noe som er en viktig oppgave for regjeringen.» s.75		stortinget. Folket <i>må la seg representere</i> .	partier og maktfordeling. • Indirekte deltakelse; representasjon
			Representasjon, valg,
«Kari er politisk valgt. Kari ble altså nominert som kandidat for SV foran kommunevalget. ... slengere, særlig fra dem på hennes egen alder, altså førstegangsvelgere.» s.76	Liberal demokratiforståelse	Forteller om hvordan Kari ble valgt til kommunestyret.	•Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg. •Stemme ved nasjonale og lokale valg.
			Valg,
«Valgkanalen. Hvem har <i>stemmerett</i> i Norge? Alle norske statsborgere som er 18 år eller ... mener også at stemmeretten deres betyr lite» 78	Liberal demokratiforståelse	Forteller om bruk av valgkanalen.	•Indirekte deltakelse; representasjon •Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg. •Stemme ved nasjonale og lokale valg.
			Valg, rettigheter,
«Organisasjonskanalen. Mange nordmenn er medlem av en eller flere organisasjoner ... til endringer før loven blir vedtatt i Stortinget.» s.78	Liberal demokratiforståelse	Passivt medlemskap. Oppfordrer ikke til faktisk deltakelse. Organisasjoner som arbeider på vegne av borgerne.	• Medlemskap i interesseorganisasjon
			Organisasjon,
«Massemediene er en viktig kanal for politisk påvirkning. De formidler informasjon og meninger» s.79	Deliberativ demokratiforståelse	Mediene er viktige for å formidle informasjon til borgerne.	•
			Mening, informasjon,
«Aksjonskanalen. Noen ganger tar politikerne beslutninger som folk oppfatter som urimelige eller feil. ... bare en sak, og som oftest avsluttes når saken er avgjort politisk.» s.79	Deltakerdemokratiet	Aksjonskanalen er en deltakelse utenfor representasjon. Men ikke sterk oppfordring til deltakelse, men likevel nevner engasjement ut over å bruke stemmeretten.	• Aktiv deltakelse utenfor representasjon.
			Deltakelse utenfor valgkanalen, engasjement,
«Carolines egne erfaringer det siste året har gjort henne oppmerksom ... om to år er det kommune- og fylkestingsvalg. Caroline finner sitt parti» s.80	Liberal demokratiforståelse	Forteller at Caroline kan bruke valgkanalen til å stemme på partier som støtter hennes sak.	• Indirekte deltakelse; representasjon • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg.
			Valg, parti,
«og hun velger til og med å melde seg inn i partiet for å få mer innflytelse. ... kommunevalget om to år.» s.80	Deltakerdemokratiet	Koder til deltaker fordi hun skal melde seg inn i et parti for å på innflytelse og skal kjempe denne saken senere.	• Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena.
			engasjement
«I byen der Caroline bor, ble det dannet en aleneforsørgerforening. ...	Deltakerdemokratiet	Caroline melder seg inn i organisasjoner og deltar aktivt her.	• Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena.

Caroline er aktiv, setter seg inn i sakene og føler seg etter hvert klar til å markere seg også utenfor foreningen.» s.80			<ul style="list-style-type: none"> • Aktiv deltakelse utenfor representasjon.
«I massemedier som aviser, radio, tv eller på internert kan Caroline få den informasjonen hun trenger. ... Caroline hadde klart å skape en debatt gjennom å engasjere seg.» s.81	Deltakerdemokratiet	Caroline engasjerer seg. i aviser, radio og tv. bruker mediene. skrive leserinnlegg. Men ikke fokus på debatten, fokus heller på hennes engasjement.	<ul style="list-style-type: none"> • Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena. • Aktiv deltakelse utenfor representasjon. Engasjement, deltakelse utenfor valgkanalen,
«Aksjoner kan være demonstrasjoner, underskriftskampanjer ... Dagen etter stod det et stort bilde av demonstrasjonen i lokalavisa - og et intervju med Caroline!» s.81	Deltakerdemokratiet	Formidler informasjon om ulike aksjoner. Caroline bruker aksjonskanalen for å skape oppmerksomhet rundt sin sak.	<ul style="list-style-type: none"> • Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena. • Aktiv deltakelse utenfor representasjon. Engasjement, deltakelse utenfor valgkanalen,
«Ulike typer organisasjoner. Der er et stort mangfold av ... stanse en utbygging som mange er imot.» s.82	Liberal demokratiforståelse	organisasjonsmedlemskap. passivt medlemskap. hva organisasjonene gjør og ulike typer organisasjoner.	<ul style="list-style-type: none"> • Medlemskap i interesseorganisasjon Organisasjon,
«I det norske politiske ... De er ikke mange, men en streik gjør at flytrafikken stopper opp.» ss.82-83	Liberal demokratiforståelse	Formidler hvordan organisasjoner jobber og ulik type makt de har	<ul style="list-style-type: none"> • Medlemskap i interesseorganisasjon Organisasjon,
«Det å ha en offentlig debatt er viktig i et demokrati. ... Her får vi informasjon om viktige saker og beslutninger som blir tatt» s.84	Deliberativ demokratiforståelse	Det er viktig å ha en offentlig debatt. media har en viktig rolle i form av å gi oss informasjon om saker.	<ul style="list-style-type: none"> Debatt, informasjon,
«Alle kan prøve å få et leserinnlegg på trykk i en avis. ... fordi de utgjør en viktig tilleggskanal som vanlige folk kan slippe til i.» s.85	Deltakerdemokratiet	Media er en kanal vanlige folk kan bruke for å slippe til.	<ul style="list-style-type: none"> deltakelse utenfor valgkanalen,
«Mediene er en kanal som formidler informasjon og meninger. Men mediene skal ikke bare formidle dette. De skal også være en arena der saker kan debatteres og uenighet og konflikter kommer til syne. Dette er viktig i et demokrati.» s. 85	Deliberativ demokratiforståelse	Det er viktig i et demokrati at saker kan debatteres og konflikter kommer til syne. Men forklarer ikke hvordan man skal debattere.	<ul style="list-style-type: none"> Informasjon, debatt,
«Mange legger vekt på at mediene ... med makt på borgernes vegne» s.85	Liberal demokratiforståelse	Media har en viktig funksjon som folkets vakthunder. - institusjon i samfunnet for å passe på maktfordelingen.	<ul style="list-style-type: none"> • Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten,

			politiske partier og maktfordeling.
			Maktfordeling,
«Når vi snakker om politiske aksjoner ... Vi snakker da om sivil ulydighet» s.86	Deltakerdemokratiet	Ulike former for aksjoner – direkte form for deltakelse	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiv deltakelse utenfor representasjon. • Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena.
			deltakelse utenfor valgkanalen,
«Politiske aksjoner Politiske aksjoner er et virkemiddel som nokså ofte blir brukt i et demokrati» s. 86	Deltakerdemokratiet	Politiske aksjoner er et virkemiddel – direkte form for deltakelse	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiv deltakelse utenfor representasjon. • Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena.
			deltakelse utenfor valgkanalen,
«Vi kan jo uttrykke vår mening ved valgene, altså benytte valgkanalen» s.86	Liberal demokratiforståelse	Vi kan bruke valgkanalen,	•Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg.
			valg
«Eller vi kan melde oss inn i en organisasjon som ivaretar våre interesser gjennom organisasjonskanalen.»s.86	Liberal demokratiforståelse	Passivt organisasjonsmedlemskap	Medlemskap i interesseorganisasjon
			organisasjon
«Men det vi ofte ser med bruk av aksjonskanalen ... villige til å bryte loven for å fremme sin sak.» s.86-87	Deltakerdemokratiet	Formidler informasjon om aksjonskanalen. Hva er poenget med aksjoner og ulike typer.	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiv deltakelse utenfor representasjon. • Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena.
			deltakelse utenfor valgkanalen,
«Hva er sivil ulydighet? Det kanskje mest kjente eksemplet på ... gå inn på restauranter og busser beregnet for hvite» s.87	Deltakerdemokratiet	Avsnitt som utdyper hva sivil ulydighet er. Gir også flere eksempler på sivil ulydighet.	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiv deltakelse utenfor representasjon. • Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena.
			deltakelse utenfor valgkanalen,
«I et demokrati er det folket gjennom sine valgte representanter som styrer» s.88	Liberal demokratiforståelse	Folket styrer gjennom representantene	• Indirekte deltakelse; representasjon
			Representasjon, valg,
«Folket velger representanter. Den vanligste formen. ... vi kan la være å stemme på dem ved neste valg» s.88	Liberal demokratiforståelse	Formidler at folket velger representanter som vi kan kaste hvert 4.år. vi velger representanter til institusjoner.	• Indirekte deltakelse; representasjon
			Representasjon, valg,
«Valg og stemmerett. Frie valg er et viktig kjennetegn	Liberal demokratiforståelse	Valg og stemmerett - viktig kjennetegn ved	•Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi

på og en forutsetning ... bodd i Norge i minst tre år.» s.88		demokratiet. Grunnloven. stemmeretten.	stemme i frie og rettferdige valg. Valg, rettighet
«Stemmeretten er sentral i en demokratisk styreform.» s.89	Liberal demokratiforståelse	Stemmeretten er sentral.	•Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg. Valg, rettighet
«Menneskerettighetene må respekteres for at folk skal ... er svært viktige.» s.89	Liberal demokratiforståelse	Menneskerettighetene er viktige og må respekteres	• Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. Rettigheter,
«Et demokrati kjennetegnes av at folket kan velge mellom alternativer.» s.89	Liberal demokratiforståelse	Demokratiet kjennetegnes ved at folket kan velge. Fremhever at valg er et viktig kjennetegn på et demokrati.	•Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg. Valg,
«Det er vanskelig å tenke seg et demokratisk styre som ivaretar ... eksempel settes i fengsel uten at de er dømt for noe» s.89	Liberal demokratiforståelse	Rettsstaten er viktig i et demokrati	• Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. Rettighet, rettsstaten,
«Maktfordelingsprinsippet sikrer at domstolene er uavhengige. ... eksempel ønsker å kvitte seg med politiske motstandere» s.89	Liberal demokratiforståelse	Maktfordelingsprinsippet er viktig det forhindrer at myndighetene kan kvitte seg med politiske motstandere.	• Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. Maktfordeling,
«I demokratiet er det konkurranse om politisk makt. Med jevne mellomrom er det mulig å velge andre representanter.» s.89	Liberal demokratiforståelse	Formidler at konkurranse om makten er viktig i et demokrati vs. et diktatur. Vi <i>velger</i> representanter.	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Konkurranse, representasjon
«I et demokrati har folket rett til å være uenig med makthaverne.» s.89	Liberal demokratiforståelse	Folket har rettigheter. Kan være uenig med makthaverne.	• Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. rettigheter
«I et demokrati finnes det lover som begrenser myndighetenes makt over enkeltindividet» s.89	Liberal demokratiforståelse	Demokratiet har lover og regler for å begrense myndighetens makt over enkeltindividet – negativ frihet	• Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. Individ,
«Det å leve i et land der folket er med på å bestemme gjennom frie valg, er ikke noe selvsagt» s.90	Liberal demokratiforståelse	I et demokrati er folket med på å bestemme gjennom valg - indirekte - representasjon.	•Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg. valg
«Frie valg er et helt grunnleggende krav i et demokratisk system. Valgene gir oss representanter som skal ta ... til noen få å bestemme» s.90	Liberal demokratiforståelse	Frie valg er grunnleggende. valgte representanter skal ta viktige beslutninger. Sier at det er et problem å overlate til noen få å bestemme – fortsatt fokus på valgdeltakelse.	• Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg. Valg, representasjon,
		Lobbyvirksomhet er en måte	

«I særligviktige saker ... følger de formelle kanalene.» s.91	Liberal demokratiforståelse	interesseorganisasjonene jobber på	Organisasjon,
«Ytringsfriheten er en sentral verdi i et demokrati ... Mediene er en viktig arena for meningsutveksling» s.91	Deliberativ demokratiforståelse	Viktig at folk får informasjon og media er en viktig arena for meningsutveksling, men fortsatt ikke fokus på at borgerne skal delta i meningsutvekslingen	Informasjon, mening,
«De har også et ansvar når det gjelder å kontrollere politikere og andre som har makt» s.91	Liberal demokratiforståelse	Media har et ansvar for å kontrollere folk med makt.	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«I et folkestyre må folk få informasjon og kunne følge med på hva som skjer. Det må være rom for en saklig debatt.» s.91	Deliberativ demokratiforståelse	Det er viktig at folk får informasjon og media må legge til rette for saklig debatt	• Debatt, informasjon
«Høyre og Venstre På 1800-tallet endret Norge seg raskt. ... mens de folkevalgte, gjennom Stortinget, økte sin.» s.92	Liberal demokratiforståelse	Informerer om politiske partier, parlamentarismen, Stortinget, regjeringen,	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Partier, institusjon,
«Ulike partisystemer I Norge har vi et flerpartisystem ... land som har et <i>ettpartisystem</i> » s.93	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om de ulike partisystemene og valgordninger.	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Partier, valg
Hele kapittel «Hva skiller partiene i norsk politikk?» ss.94-98	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon til eleven om hva som skiller de norske partiene. De plasseres på en høyre-venstre akse.	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Partier, politikere.

Vedlegg 6: Tolkningsgrunnlag *Prolog*

Innslag fra PROLOG som er kodet	Tolket til:	Fordi teksten formidler ...	Kobling til analyseskjemaet:
«Politikk er påvirkning» s.90	Deltakerdemokratiet	Overskrift som formidler at politikk handler om å påvirke	<ul style="list-style-type: none"> • påvirkning
«Det er vi som bor i landet, som skaper politikk gjennom det engasjementet vi viser. Vi har flere kanaler for slik politisk innflytelse:» s.90	Deltakerdemokratiet	Forteller eleven at det er borgerne som skaper politikk gjennom å vise engasjement	<ul style="list-style-type: none"> • Viktig at borgeren engasjerer seg for å bevare demokratiet. • Viktig å anerkjenne medborgernes engasjement. Engasjement, påvirkning
«VALG KANALEN. Dersom du har stemmerett, kan du bruke valgkanalen ved å gi din stemme til et bestemt politisk parti» s.90	Liberal demokratiforståelse	Hvis man har stemmerett , kan man bruke valgkanalen til å gi en stemme til et politisk parti .	<ul style="list-style-type: none"> • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg. Rettigheter, valg, politikere, partier
«ORGANISASJONSKANALEN Mange av dere er sikkert medlemmer ... blant annet for flere lærlingplasser.» s.90	Liberal demokratiforståelse	Organisasjonsmedlemskap. Passivt medlemskap i en organisasjon.	<ul style="list-style-type: none"> • Medlemskap i interesseorganisasjon Organisasjon,
«AKSJONSKANALEN Streik, sivil ulydighet og ... Du kan også bruke sosiale medier til å spre meningene dine og til å påvirke andre.» s.90	Deltakerdemokratiet	Aksjonskanalen. Streik, sivil ulydighet og underskriftskampanjer. Sosiale medier. Deltakelse utenfor representasjon.	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiv deltakelse utenfor representasjon • Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena. deltakelse utenfor valgkanalen,
«MEDIEKANALEN Å få lokalavisa til å skrive om en sak du er engasjert i, kan være en måte å påvirke på. Du kan også skrive leserinnlegg og bruke internett» s.90	Deltakerdemokratiet	Forteller eleven: du kan bruke mediekanalen til å fremme en sak du er engasjert i.	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiv deltakelse utenfor representasjon • Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena. deltakelse utenfor valgkanalen,
«Landet vårt skal styres av innbyggerne. Denne styringen skjer først og fremst ved at vi stemmer ved valg» s.91	Liberal demokratiforståelse	Forteller at vi først og fremst stemmer ved valg.	<ul style="list-style-type: none"> • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg. Valg,
«og at vi kommer til orde gjennom offentlig debatt.» s.91	Deliberativ demokratiforståelse	Forteller at et demokrati har offentlig debatt .	<ul style="list-style-type: none"> • Samtale og argumenter debatt

«Demokratiet må pleies, holdes ved like og utvikles, slik at det tilpasser seg samfunnsendringene. Til dette kreves deltakelse fra mange av innbyggerne, helst alle.» s.91	Deltakerdemokratiet	Demokratiet må holdes ved like. Det krever deltakelse av mange, helst alle - klar oppfordring til deltakelse.	<ul style="list-style-type: none"> • Viktig at borgeren engasjerer seg for å bevare demokratiet.
«Å delta i demokratiet innebærer ikke bare å avgi stemme ved valg.» s.91	Deltakerdemokratiet	Å delta i demokratiet handler ikke bare om å stemme ved valg.	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiv deltakelse utenfor representasjon.
«Like viktig er det å gi uttrykk for meningene sine underveis, å delta der debatten foregår.» s.91	Deliberativ demokratiforståelse	Det er viktig å gi uttrykk for sine meninger og delta i debatten.	<ul style="list-style-type: none"> • Være bevisst på egne meninger, og ha tro på egne meninger.
«Du kan delta i den offentlige ... og sørg for at kommunepolitikerne får høre hva dere mener.»	Deltakerdemokratiet	Mange ulike måter å delta i demokratiet på	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiv deltakelse utenfor representasjon. • Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena.
«Når du skal danne deg en mening om en sak, trenger du naturligvis kunnskap om saken. De som skal ta stilling til noe, må ... grunnleggende i et demokrati. Her spiller mediene en avgjørende rolle.» s.92	Deliberativ demokratiforståelse	Forteller eleven at det er viktig å danne seg en mening om en sak - mediene har her en viktig informerende rolle.	<ul style="list-style-type: none"> • Hvordan meninger blir til • Være bevisst på egne meninger, og ha tro på egne meninger
«Det høres kanskje selvsagt ut, men det er likevel ikke dumt å ha i bakhodet at ... når vi skal velge hvem vi skal stemme på, og hva slags politikk vi vil ha.» s.92	Deltakerdemokratiet	Vi kan ikke bare tenke på oss selv. Kollektiv bevissthet.	<ul style="list-style-type: none"> • Kollektiv bevissthet; hva er godt for fellesskapet?
«Derfor er det viktig at du ... mening på alle disse områdene» ss.92-93	Deliberativ demokratiforståelse	Det er viktig å uttrykke sin mening.	<ul style="list-style-type: none"> • Være bevisst på egne meninger, og ha tro på egne meninger
«Likegyldighet er den andre store trusselen mot demokratiet. Har vi det så godt at vi ikke lenger har noe å kjempe for? Klarer vi ikke å kjempe for andre?» s.94	Deltakerdemokratiet	Likegyldighet er en trussel – oppfordrer eleven til å bry seg. kjempe for sine saker.	<ul style="list-style-type: none"> • Kollektiv bevissthet; hva er godt for fellesskapet? • Viktig at borgeren engasjerer seg for å bevare demokratiet.
«Stemmerett for 16-åringer? Som tiltak ... stemmerettsalderen til 16 år». s.94	Liberal demokratiforståelse	Stemmerett for 16åringer for å få flere til å stemme. Fortsatt liberal demokratiforståelse fordi fokus på valgkanalen.	<ul style="list-style-type: none"> • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg. • Stemme ved nasjonale og lokale valg.
«Viktige kjennetegn ... ytringsfriheten er lovfestet» s.96	Liberal demokratiforståelse	Viktige kjennetegn ved demokratiet: stemmerett, friheter, ytringsfrihet og informasjonsfrihet.	<ul style="list-style-type: none"> • Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep • Alle med stemmerett har lik mulighet til å

		Rettigheter og friheter er viktig.	avgi stemme i frie og rettferdige valg. Rettigheter, frihet, valg,
«Det norske demokratiet er forankret i paragraf 49 i Grunnloven, ... kommunestyrene. De som blir valgt, er forpliktet til å representere oss når de tar beslutninger» s.96	Liberal demokratiforståelse	Grunnloven. Folket utøver makten via styrende representanter . De skal representere folket.	• Indirekte deltakelse; representasjon • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Representasjon, valg,
«PARTIER Politiske partier kjemper om velgernes stemmer ... kan bli representert på Stortinget» ss.97-98	Liberal demokratiforståelse	Forteller om politiske partier og om konkurransen om velgernes stemmer.	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. partier, politikere,
«Hva styrer partiene etter? PARTIPROGRAMMENE - VELGERNES MENY Det finnes få velgere som er enige ... fylkes- og lokalavdelingene av partiene» s.99-100	Liberal demokratiforståelse	Formidler mye informasjon til eleven om hvordan partiene jobber. Forteller om prinsippprogrammer og valgprogrammer.	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. partier, politikere,
«Parlamentarisme. I 1814 ble Norge løsrevet fra Danmark og fikk sin egen grunnlov... Også denne gangen må forslaget ha støtte fra minst 2/3 av representantene» ss.100-101	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om parlamentarismen og sider ved maktfordelingen mellom Stortinget og Regjeringen. Forteller også om Grunnloven som utgangspunkt for Norges statsform.	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. partier, politikere, maktfordeling, institusjon,
«Regjeringen. Etter et stortingsvalg er det formelt sett kongen som peker ut hvem ... med mindre Stortinget ikke aktivt stemmer for at de ikke lengre har tillit til regjeringen» s.101	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om hva regjeringen er og gjør.	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. politikere, maktfordeling, institusjon,
«Fire typer regjering. En regjering kan bare gjennomføre politikken sin hvis det er flertall ... det kommende regjeringsarbeidet» ss.102-103	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om ulike typer regjeringer. Kommer også med eksempler på ulike typer regjering.	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. politikere, maktfordeling, institusjon,
«Politiske skillelinjer. Politiske skillelinjer, eller <i>konfliktlinjer</i> , ... etablert moskeer for de ulike retningene innenfor islam» ss.103-106	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap til eleven på hvordan de skal kunne skille mellom de politiske partiene.	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Politikere, partier,
«Sametinget. Samme dag som det ... Presidenten velger selv	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskaper om Sametinget. En institusjon	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske

hvem som skal være medlemmer i Sametingsrådet» s.107		som bla. skal fremme samenes rettigheter.	partier og maktfordeling. Rettigheter, valg,
«Valgordning. Representantene til Sametinget blir valgt fra valgkretser over ... Dette er samme ordning som vi har ved stortingsvalg» ss.107-108	Liberal demokratiforståelse	Representantene ved Sametinget blir også valgt. Forteller om valgkretser og om valgsystemet	Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Institusjon, representasjon, valg,
«Hvem kan stemme? Det viktigste for å kunne stemme ved sametingsvalget er at man står oppført i Sametingets valgmannfall. ... Per 1. juli 2013 var det nærmere 15 000 stemmeberettigede ved sametingsvalget» s.108	Liberal demokratiforståelse	Forteller om hva som kreves for å få stemmerett ved sametingsvalgene.	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. • Indirekte deltakelse; representasjon • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg. Rettigheter, valg,
«Hvem kan man stemme på? Man kan stemme på de partiene og listene som er godkjente ... sametingsvalget på <i>sametinget.no.</i> » s.108	Liberal demokratiforståelse	Forteller om de ulike partiene man kan stemme på til Sametingsvalget.	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Partier, politikere,
«Legitimiteten til det politiske systemet vårt bygger i stor grad på at de politiske partiene fungerer.» s.109	Liberal demokratiforståelse	Forteller at legitimiteten er basert på de politiske partiene. Kan kobles til Schumpeters vektlegging av de politiske partiene.	Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Partier, politikere,
«Velgere på vandring. I de første tiårene etter andre ... To av tre av dem som stemte ved valget i 2005, vurderte nemlig å stemme på et annet parti» ss.109-110	Liberal demokratiforståelse	Forteller om velgere som skifter parti. Partiene må derfor kjempe hardere for å holde på velgerne. Velgerne er dermed avgjørende for systemet.	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg. Valg, partier, politikere
«I et samfunn med ytringsfrihet kan du ... På den måten kan du være med og påvirke hvordan landet skal styres, i stort og smått» s.111	Deliberativ demokratiforståelse	Formidler at å bruke ytringsfriheten er viktig for at du skal kunne stå frem med dine meninger. Likevel trekker ikke frem diskusjon i deliberative forum.	• Være bevisst på egne meninger, og ha tro på egne meninger meninger
«Solidaritet. Å være solidarisk vil si å kjempe for en sak som egentlig gjelder noen andre De som har midlene og mulighetene, har plikt til å gjøre det de kan for å rette opp det som er urettferdig» s.112	Deltakerdemokratiet	Formidler tydelig kollektiv orientering. Det demokratiske systemet er bygget rundt solidaritet. Formidler også at elevene har plikt til å tenke på andre.	• Kollektiv bevissthet; hva er godt for fellesskapet? • Være orientert rundt det kollektive samfunnet. Fellesskapet, kollektiv,

«Internett som demokratisk forum. Takket være internett har tilgangen ... Kommunikasjon mennesker imellom er den viktigste drivkraften i utviklingen på nettet» s.113	Deliberativ demokratiforståelse	Internett er en viktig arena for offentlig debatt. Formidler fokus på kommunikasjon, men skriver ikke om kravene til denne kommunikasjonen som er deliberativ.	<ul style="list-style-type: none"> • Kommunikasjon, debatt,
Hele kapittel 10: det norske rettssystemet, ss.125-128	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om Norge som en rettsstat.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Norge er en rettsstat ... når de dømmer i saker» s.125	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om at Norge har tre statsmakter. Maktfordelingsprinsippet indirekte.	<ul style="list-style-type: none"> • Rettsstaten,
«Prinsipper i den norske rettsstaten. I en rettstat kan ingen dømmes ... betalt av de offentlige». ss.125-126	Liberal demokratiforståelse	Formidler om grunnprinsippene i rettsstaten, likt liberalt syn på frihet og rettigheter.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Demokratiet som styreform er avhengig av at innbyggerne i en stat involverer og engasjerer seg» s.146	Deltakerdemokratiet	Demokratiet er avhengig av at innbyggerne involverer og engasjerer seg.	<ul style="list-style-type: none"> • Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktvergrep. • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Å stemme ved valg er en måte du kan delta på, å melde deg inn i en organisasjon som jobber for å påvirke politikken, er en annen»	Liberal demokratiforståelse	Måter å delta på: indirekte gjennom valg eller som medlem i en organisasjon	<ul style="list-style-type: none"> • Rettsstaten,
«å få oppmerksomhet i mediene om saker du bryr deg om, er en tredje» s.146	Deltakerdemokratiet	Bruke mediene som en måte å engasjere deg på.	<ul style="list-style-type: none"> • Viktig at borgeren engasjerer seg for å bevare demokratiet. • engasjement
«For at det skal holde seg friskt og levende, er demokratiet avhengig av innbyggere som engasjerer seg bade på vegne av seg selv og på vegne av andre» s.146	Deltakerdemokratiet	Demokratiet er avhengig av innbyggere som engasjerer seg. Ikke bare på vegne av seg selv, også andre.	<ul style="list-style-type: none"> • Indirekte deltakelse; representasjon • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg. • Medlemskap i interesseorganisasjon
«Partiene har forskjellig syn ... høyre-venstre-aksen i politikken» s.146	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om partiene.	<ul style="list-style-type: none"> • Valg, organisasjon
			<ul style="list-style-type: none"> • Aktiv deltakelse utenfor representasjon.
			<ul style="list-style-type: none"> • Viktig at borgeren engasjerer seg for å bevare demokratiet. • Kollektiv bevissthet; hva er godt for fellesskapet? • Demokratiet er et mål i seg selv
			<ul style="list-style-type: none"> • Engasjement, kollektiv,
			<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.

			Partier, politikere,
«Stortinget er demokratisk valgt for a bestemme hvordan landet skal styres. Regjeringen er ... delen av befolkningen» s.147-147	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om Storting og regjering.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Institusjoner,
«At Norge er en rettsstat, innebærer at ingen står over de demokratisk vedtatte lovene. Vi har til vanlig tre domstoler ... komme opp i Høyesterett» s.147	Liberal demokratiforståelse	Oppsummerer at Norge er en rettstat.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Rettsstaten,

Vedlegg 7: Tolkningsgrunnlag Streif

Innslag fra STREIF som er kodet	Tolket til:	Fordi teksten formidler ...	Kobling til analyseeskjemaet:
«MANGE LAND I VERDEN er demokratier. Det vil si at det er folket selv som bestemmer hvordan samfunnet skal være samfunnet skal ordnes» s.86	Liberal demokratiforståelse	Folket er med å bestemme gjennom valg.	<ul style="list-style-type: none"> • Indirekte deltakelse; representasjon • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg
«Et demokrati bygger på at innbyggerne har en rekke grunnleggende rettigheter som myndighetene må sikre.» s.86	Liberal demokratiforståelse	I et demokrati har innbyggerne visse rettigheter som myndighetene må sikre.	<ul style="list-style-type: none"> • Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. • Demokratiet er et middel.
«Norge er et demokrati. Alle over 18 år ... skal bestemme på vegne av oss» s.86	Liberal demokratiforståelse	Norge er et demokrati - stemmerett - delta i valg. Ved valgene stemmer på partier som bestemmer på vegne av oss.	<ul style="list-style-type: none"> • Indirekte deltakelse; representasjon • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg
«Stortinget og regjeringen er sentrale styringsorganer, ... angår denne delen av befolkningen spesielt» s.86	Liberal demokratiforståelse	Formidler ulike styringsorganer. Storting og regjering. Fylkeskommune og kommune. Sametinget.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Er politikk noe for deg? Mange tror ... Vil du være med på å bestemme over framtida di?» s.86	Deltakerdemokratiet	Det er mange måter å være politisk engasjert på.	<ul style="list-style-type: none"> • Viktig å anerkjenne medborgernes engasjement.
«Har du tenkt over hvor heldig du er ved at du kan si ... demokrati i land som ikke har tradisjoner for folkestyre.» s.88	Liberal demokratiforståelse	Fokus på enkeltindividet, du kan gjøre det du vil du har mange rettigheter.	<ul style="list-style-type: none"> • Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep.
«Men kanskje er det likevel likegyldigheten som er demokratiets verste fiende?» s.88	Deltakerdemokratiet	Likegyldigheten er farlig - må engasjere deg.	<ul style="list-style-type: none"> • Viktig at borgeren engasjerer seg for å bevare demokratiet.
«De fleste har et indirekte eller representativt demokrati ... skal representere dem, det vil si ta politiske beslutninger på vegne av dem» s.88	Liberal demokratiforståelse	Representativt demokrati. velger representanter som tar beslutninger på vegne av folket.	<ul style="list-style-type: none"> • Indirekte deltakelse; representasjon • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg.
«Det fins ingen eksakt definisjon på hva et	Liberal demokratiforståelse	Viktige fellestrekk ved demokratiet - knyttes til det liberale synet fordi valg, rettigheter, frihet.	<ul style="list-style-type: none"> • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg.

demokrati er, ... allmenn rettssikkerhet» s.88			<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. • Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep.
			Rettigheter, rettsstaten
«I et demokrati har alle personer over en bestemt alder rett til å stemme etter egen overbevisning» s.89	Liberal demokratiforståelse	Å stemme er en rettighet.	<ul style="list-style-type: none"> • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg.
			Rettigheter,
«Valgene er frie, det vil si at alle kan stille til valg, enten på partilister eller som uavhengige kandidater. Valgene er også hemmelige» s.89	Liberal demokratiforståelse	Frie og hemmelige valg er viktig del av demokratiet.	<ul style="list-style-type: none"> • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg. • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Valg,
«Demokrati er altså mer enn formelle valg til representative organer eller folkeavstemninger.» s.89	Deltakerdemokrati	Demokrati er noe mer enn representative organer og valg-	<ul style="list-style-type: none"> • Representasjon er ikke nok.
«En forutsetning for demokratiet er at borgerne er aktive på flere måter enn ved å stemme, ... aksjoner.»	Deltakerdemokrati	Et demokrati er mer enn representasjon, krever også aktiv deltakelse på andre områder.	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiv deltakelse utenfor representasjon. • Viktig at borgeren engasjerer seg for å bevare demokratiet.
			deltakelse utenfor valgkanalen,
«deltar i samfunnsdebatten,»	Deliberativ demokratiforståelse	den enkelte borger må delta i debatter. Men ingenting om <i>hvordan</i> man skal debattere	<ul style="list-style-type: none"> •
			debatt
«Et demokratisk samfunn ... Dermed må et demokrati ha organisasjons- og ytringsfrihet.» s.89	Deliberativ demokratiforståelse	Den enkelte borger må delta i debatter. Men formidler fortsatt ikke noe krav til debatten.	<ul style="list-style-type: none"> •
			debatt
«Menneskerettighetene. I 1948 vedtok FN Verdenserklæringen om ... som skal sikre dem et verdig liv» ss.89-90	Liberal demokratiforståelse	Hvert enkelt individ har grunnleggende rettigheter nedfelt i menneskerettighets-Erklæringen.	<ul style="list-style-type: none"> • Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep.
			Rettigheter
«De sivile og politiske rettighetene er inspirert av ideene om rettstaten og demokratiet.» s.90	Liberal demokratiforståelse	Sivile og politiske menneskerettigheter er viktige.	<ul style="list-style-type: none"> • Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep.
			Rettigheter, rettsstaten,
«De politiske rettighetene er et viktig trekk ved ... organisasjons- og ytringsfrihet.» s.90	Liberal demokratiforståelse	Politiske rettigheter er viktig ved demokratiet.	<ul style="list-style-type: none"> • Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep.
			Rettigheter
«Ytringsfrihet betyr at vi kan si hva vi mener uten å frykte for at noen skal ...	Deliberativ demokratiforståelse	Ytringsfriheten er viktig for å fremme våre meninger. Utdyper	<ul style="list-style-type: none"> • Være bevisst på egne meninger, og ha tro på egne meninger.

slik at vi ikke grovt krenker andre.» s.90		ytringsfriheten, men ikke god deliberasjon.	meninger
«Rettsstaten. En rettsstat er en stat der innbyggerne er trygge for sine juridiske rettigheter ... heller ikke avsette dommerne» s.90	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om rettsstaten.	<ul style="list-style-type: none"> • Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Rettsstaten,
«Vi har definert demokrati som folkestyre og knyttet folkestyret til respekten for menneskerettigheter og rettssikkerhet.» s.92	Liberal demokratiforståelse	Definert demokrati som et styre som respekterer rettigheter og rettssikkerhet.	<ul style="list-style-type: none"> • Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Rettsstaten, rettigheter,
«Vi har også understreket at demokratiet krever at borgerne deltar i valg» s.92	Liberal demokratiforståelse	Valgdeltakelse er viktig.	<ul style="list-style-type: none"> • Indirekte deltakelse; representasjon • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg. •
			valg
«og engasjerer seg i samfunnsdebatten.» s.92	Deltakerdemokratiet	Engasjement	<ul style="list-style-type: none"> • Viktig at borgeren engasjerer seg for å bevare demokratiet.
			Engasjement
«samfunnsdebatten» s.92	Deliberativ demokratiforståelse	Debatt er viktig.	<ul style="list-style-type: none"> •
			debatt
«Hvordan kan vi sikre og utvikle demokratiet?» s.98	Deltakerdemokratiet	viktig at VI sikrer og utvikler demokratiet.	<ul style="list-style-type: none"> • Viktig at borgeren engasjerer seg for å bevare demokratiet.
«Moderne demokratier bygger på rettsstatens prinsipper og på menneskerettighetene. Myndighetene skal sørge for at innbyggernes ... andre ord myndighetene som skal ivareta demokratiet.» s.99	Liberal demokratiforståelse	Moderne demokratier bygger på rettsstatens prinsipper og menneskerettigheter. Myndighetene har ansvar, de skal sørge for rettigheter og rettssikkerhet og at de ikke blir krenket.	<ul style="list-style-type: none"> • Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep. • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Rettsstaten, rettigheter,
«Men hvilke forpliktelser har vi som samfunnsmedlemmer for å sikre og utvikle demokratiet?»	Deltakerdemokratiet	Samfunnsmedlemmer har også et ansvar for å sikre og utvikle demokratiet.	<ul style="list-style-type: none"> • Viktig at borgeren engasjerer seg for å bevare demokratiet.
«Demokratiet forutsetter at vi deltar, både i diskusjoner og i beslutningsprosesser. ... overlater vi de politiske	Deltakerdemokratiet	Demokratiet forutsetter at vi deltar. Vi må bry oss. vi må engasjere oss.	<ul style="list-style-type: none"> • Viktig at borgeren engasjerer seg for å bevare demokratiet. • Aktiv deltakelse utenfor representasjon.

beslutningene til de få som deltar» s.99			<ul style="list-style-type: none"> • Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena.
			Engasjement, deltakelse utenfor valgkanalen
«deltar, både i diskusjoner og beslutningsprosesser» s.99	Deliberativ demokratiforståelse	Deltakelse i diskusjoner, men ikke krav til god deliberasjon	<ul style="list-style-type: none"> •
			Diskusjon,
«Da hender det at mindretallet aksjonerer ... ved hjelp av sivil ulydighet» s.101	Deltakerdemokratiet	Sivil ulydighet og aksjoner er måter å delta i demokratiet	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiv deltakelse utenfor representasjon. • Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena.
			deltakelse utenfor valgkanalen
«gjennom valg av representanter som skal bestemme på vegne av innbyggerne. ... respekten for menneskers grunnleggende rettigheter og rettssikkerhet.» s.102	Liberal demokratiforståelse	Beslutninger gjennom valg av representanter. Menneskerettigheter og rettsstaten er også viktig.	<ul style="list-style-type: none"> • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg. • Individets rettigheter og friheter: begrense statens maktovergrep.
			Rettigheter, valg,
«Hvis innbyggerne slutter å engasjere seg i ... glir over til et fåtall av innbyggerne i landet.» s.102	Deltakerdemokratiet	Viktig å engasjere seg.	<ul style="list-style-type: none"> • Viktig at borgeren engasjerer seg for å bevare demokratiet.
			Engasjement,
«Det er mange som er med på å bestemme i Norge, ... velge sin egen forsamling som skal høres i saker som angår dens.» s.105	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om det politiske systemet i Norge som er basert på Grunnloven.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Institusjoner,
«Makten i Norge er altså fordelt mellom ulike politiske institusjoner.» s.105	Liberal demokratiforståelse	Maktfordeling	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Institusjon, maktfordeling
«I Norge har vi en tredeling av makten. Stortinget er den lovgivende makten, ... flere grupper som har makt, ikke bare én» s.105	Liberal demokratiforståelse	Maktfordeling. Informerer om de tre institusjonene	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Institusjon, maktfordeling
«Når makten er delt mellom flere, kan den ikke samles hos én person, ... ble utformet i 1814, var dette prinsippet viktig.» s.105	Liberal demokratiforståelse	Maktfordeling. Forklarer om hva som er tanken bak maktfordeling.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
			Institusjon, maktfordeling
«Stortinget, regjeringen og domstolene er nasjonale styringsorganer. De tar avgjørelser ... Vi velger	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om Stortinget, regjeringen - sider ved stat og styring.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. • Indirekte deltakelse; representasjon

representanter til fylkesting og kommunestyre.» s.105			Institusjon, maktfordeling, representasjon,
«I tillegg til de organene som er nevnt, har vi Sametinget. ... avgjørelser som angår den samiske befolkningen i Norge» s.105	Liberal demokratiforståelse	Sametinget - en rådgivende institusjon.	Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. institusjon
«I Norge velger vi representanter til Stortinget, ... De bestemmer på vegne av oss som har stemt på dem ved valg. s.106	Liberal demokratiforståelse	Vi velger representanter som tar beslutninger på vegne av folket som har stemt.	• Indirekte deltakelse; representasjon Representasjon, valg,
«De politiske partiene. Et politisk parti ... ulike meninger om hvordan samfunnet skal være» s.106	Liberal demokratiforståelse	Politiske partier. styrende representanter som velges.	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Politikere, partier, representasjon.
«Venstre (V) er et liberalt parti, ... mellom sosialismen og liberalismen»	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om de ulike partienes ideologiske standpunkt	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Politikere, partier,
«Ved lokalvalg deltar flere partier enn de store som er representert på Stortinget. ... stiller de største partiene lister, og i tillegg fins det egne samiske partier.» s.106	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om partiene ved lokalvalg og sametingsvalg.	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. • Indirekte deltakelse; representasjon Politikere, partier, valg,
«Å skille de politiske partiene ... stemmer for eksempel likt i de fleste saker i Stortinget» ss.107-108.	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om hva som skiller partiene. Boken forklarer dette ved å vise til ulike eksempler	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Politikere, partier,
«Det er flere mulige årsaker til denne utviklingen. ... for ikke å miste velgere. Det kalles <i>populisme</i> .» s.108	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om at velgerne ikke er like trofaste lenger.	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. • Indirekte deltakelse; representasjon Politikere, partier, valg,
«Stortinget er den norske nasjonalforsamlingen ... – kontrollere regjeringen og statsadministrasjonen» s.108	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om Stortinget og Stortingets oppgaver.	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. Institusjoner, maktfordeling,
«siden 1884 har Norge hatt et <i>parlamentarisk</i> system. Stortinget er vårt parlament (parlament er det samme som nasjonalforsamling).» s.109	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om Norge som et parlamentarisk system	• Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling. institusjon

«Alle som fyller 18 år i valgåret, har stemmerett og kan stemme på politiske partier og stortingsrepresentanter» s.109	Liberal demokratiforståelse	Forklarer kravene til å få stemmerett.	<ul style="list-style-type: none"> • Indirekte deltakelse; representasjon • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg.
«og det parlamentariske systemet vil si at det partiet eller de partiene som får flest stemmer, ... som har støtte fra et flertall av stortingsrepresentantene.» s.109	Liberal demokratiforståelse	Forklarer hva parlamentarismen er og hva forholdet er mellom stortinget og regjeringen.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Vårt parlamentariske system innebærer ... flertall i Stortinget stemmer for mistillitsforslaget, må regjeringen gå av.» s.109	Liberal demokratiforståelse	Forklarer hva parlamentarismen er og hva forholdet er mellom stortinget og regjeringen.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Regjeringen skal sørge for at det Stortinget vedtar, blir gjennomført ... eksempel kan sende militære styrker til andre land» s.110	Liberal demokratiforståelse	Forteller om regjeringens oppgaver	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Regjeringstyper. Det er Stortinget som bestemmer hvilken regjering vi skal ha. ... regjeringens forslag og la den sitte.» ss. 110-111	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om ulike regjeringstyper. Kabinettspørsmål, og mistillitsforslag.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Sammensetningen av regjeringen. Hvert medlem i regjeringen kalles en statsråd eller minister ... prioriterer, altså hvilke saker den mener er viktige.» s.111	Liberal demokratiforståelse	Formidler kunnskap om sammensetningen av regjeringen	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Lokaldemokratiet. Ideen bak lokaldemokratiet ... Byrådet må ha tillit fra et flertall av representantene i bystyret.» ss.112-113	Liberal demokratiforståelse	Formidler informasjon om sider med lokaldemokratiet og hvordan det er organisert	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Sametinget. Den samiske befolkningen i Norge fikk i 1989 sitt eget folkevalgte ... på hvordan et demokrati sikrer at mindretallet blir hørt.» s.113	Liberal demokratiforståelse	Sametinget er en institusjon som skal sikre rettigheter til Samene.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«Stortinget bestemmer hvilket parti (eller hvilke partier) som skal sitte i regjering. ... kommuner bundet av de lovene som Stortinget gir.» s.114	Liberal demokratiforståelse	Informasjon om Stortingets makt	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.

«Politikerne er avhengige av at velgerne stemmer på dem.» s.114	Liberal demokratiforståelse	Politikere trenger at velgerne stemmer på dem.	<ul style="list-style-type: none"> • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg.
			Politikere, valg,
«Norge er et indirekte demokrati der vi velger representanter ... Sametinget sikrer de rettighetene samene har som urfolk i Norge» s.118	Liberal demokratiforståelse	Avsnitt som oppsummerer det norske demokratiet som et representativt styre.	<ul style="list-style-type: none"> • Det politiske systemet: institusjoner, rettsstaten, politiske partier og maktfordeling.
«I demokratiet vårt har vi faktisk flere måter å påvirke på enn ved å bruke stemme retten. Vi kan skape blest om en sak ved å kontakte mediene, vi kan delta i demonstrasjoner.» s.120	Deltakerdemokratiet	Mange ulike måter å påvirke på. Også mer enn bare stemmeretten.	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiv deltakelse utenfor representasjon. • Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena.
			Deltakelse utenfor valgkanalen,
«vi kan være med i organisasjoner som kjemper for saker vi synes er viktige.» s.120	Liberal demokratiforståelse	Passivt medlemskap i en organisasjon. Det er organisasjonene som kjemper.	<ul style="list-style-type: none"> • Medlemskap i interesseorganisasjon
«For at et demokrati skal fungere, er det viktig at folk engasjerer seg, og det er mange måter en kan delta i politikken på.» s.120	Deltakerdemokratiet	Deltaker: det er viktig at folk engasjerer seg.	<ul style="list-style-type: none"> • Viktig at borgeren engasjerer seg for å bevare demokratiet.
			engasjement
«Mange bryr seg altså om samfunnet rundt seg og prøver å ... politikerne gjør, får innvirkning på livet deres.» s.120	Liberal demokratiforståelse	Bry seg om samfunnet, men fordi det påvirker livet deres, ikke kollektiv orientering.	<ul style="list-style-type: none"> •
			Politikere, individ,
«Når politiske avgjørelser fører til at livet vårt forandres, ... føler fellesskap med andre mennesker som mener det samme som vi» ss.121	Deltakerdemokratiet	å delta gjør at vi føler fellesskap	<ul style="list-style-type: none"> • Kollektiv bevissthet; hva er godt for fellesskapet?
«Hvordan og hvorfor skal du stemme? Frie politiske valg er et av de viktigste kjennetegnene på et demokrati. Ved å delta ved valg stemmer vi på et politisk parti og er med på å påvirke det politiske livet på den måten.» s.121	Liberal demokratiforståelse	Forklarer hvordan og hvorfor skal du stemme - oppfordrer til stemmegiving.	<ul style="list-style-type: none"> • Indirekte deltakelse; representasjon • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg. • Stemme ved nasjonale og lokale valg.
			Valg,
«Hvorfor er det så viktig å stemme? Den viktigste grunnen til at du skal bruke stemmeretten din, er faktisk at din stemme teller! ... du har mindre innflytelse på	Liberal demokratiforståelse	Det er svært viktig å stemme! Forteller at hver enkelt stemme teller. Tydelig oppfordring til stemmegiving.	<ul style="list-style-type: none"> • Indirekte deltakelse; representasjon • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg. • Stemme ved nasjonale og lokale valg.

hvordan samfunnet vårt skal være.» s.122			Rettighet, valg,
«Dersom du melder deg inn i et politisk parti, ... til valg for å kjempe om en plass i kommunestyret, Stortinget eller Sametinget.» s.122	Deltakerdemokratiet	Du kan delta aktivt gjennom partimedlemskapet - ikke kun et passivt medlemskap.	<ul style="list-style-type: none"> • Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena. Direkte, påvirkning
«Organisasjoner og organisasjonsmedlemskap. ... medlemmene for sin egen situasjon, men for å bedre situasjonen for andre» s.122	Liberal demokratiforståelse	Man kan være medlem i en interesseorganisasjon	<ul style="list-style-type: none"> • Medlemskap i interesseorganisasjon organisasjon
«Men en del organisasjoner prøver også å påvirke politikerne direkte gjennom personlig kontakt. Det kan gjøres i form av lobbyvirksomhet.» s.122	Liberal demokratiforståelse	Organisasjonene påvirker. Forteller om hvordan de jobber.	<ul style="list-style-type: none"> • Medlemskap i interesseorganisasjon organisasjon
«Du har kanskje vært med på en demonstrasjon eller en underskriftskampanje? Da har du deltatt i en aksjon Aksjonistene risikerer da fengselsstraff eller bøter.» ss.124-125	Deltakerdemokratiet	Deltakelse i en aksjon. Både underskriftskampanjer og demonstrasjoner er eksempler på aksjoner. Også sivil ulydighet	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiv deltakelse utenfor representasjon. • Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena.
«Det er mange måter å delta i politikken på» s.126	Deltakerdemokratiet	Man kan delta på ulike måter	<ul style="list-style-type: none"> • deltakelse
«Stemmeretten er den vanligste. Organisasjoner har stor politisk makt i Norge» s.126	Liberal demokratiforståelse	Stemmerett er en deltakelsesform og organisasjonsmedlemskap	<ul style="list-style-type: none"> • Medlemskap i interesseorganisasjon • Alle med stemmerett har lik mulighet til å avgi stemme i frie og rettferdige valg Organisasjon, rettighet
«mange nordmenn er aktive i en organisasjon. Vi kan også aksjonere for noe vi mener er viktig, ... drastisk til verks og bruker sivil ulydighet for å få fram sine synspunkter.» s.126	Deltakerdemokratiet	Ulike former for deltakelse. Kan delta direkte som aktive medlemmer i organisasjoner eller aksjoner.	Aktiv deltakelse utenfor representasjon. <ul style="list-style-type: none"> • Direkte deltakelse i arbeidsliv, politiske og sosiale arena. Deltakelse utenfor valgkanalen, påvirkning,
«Uansett hvilke virkemidler du velger å ta i bruk, er det viktig at du engasjerer deg. Din mening er viktig for at demokratiet vårt skal fungere» s.126	Deltakerdemokratiet		<ul style="list-style-type: none"> • Viktig at borgeren engasjerer seg for å bevare demokratiet. Engasjement.

